

Lii Hag'a D'ara J'ara Lua Yesus Pedèuu nga do hure do b'uke ri Ma'u

¹ Na d'ee ke, lii hag'a d'ara. Lii ped'èii j'ara lua Ana Deo.* Ne ngara Noo, Yesus Kristus, do pej'èu'e rai uru ri Deo. Mi nahee ne kepue lii ped'èii ène:

Johani, mone peherani dèu, pemoko ruj'ara tuu Yesus

(Mateo 3:1-12; Luka 3:1-18; Johani 1:19-28)

² Uru ngad'o j'èga dae Yesus, pepue uru ri Deo he dèu, ne ngara noo Johani. Johani pe'ure ta la pemoko ruj'ara tuu lua dèka Yesus. Rai uru rai telora, do pake ke ri Deo, he dèu, ne ngara noo Yesaya, ta mone ub'a unu Noo. Do b'uke ke ri noo, mihe ane:

“D'èno nga woie! Pejue ri Yaa ne dèu Yaa, la pemoke ruj'ara natuu Èu.✧

³ Noo hine do ta kako la era do kehii-kejid'o, j'e lango ri noo:

‘Hari-hari dèu pemoke nga woie ruj'ara, mij'e ta hapo lua dèka Muri.

Pemira ruj'ara tuu ta hème Noo.’”✧

⁴⁻⁶ Johani do tima ta pale ri dèu he, mone peherani dèu. Ne era pee noo, pa era do kehii-kejid'o. Ne b'ara pake noo ngati rèu b'ada

* **1:1** Ne lua pale ta ‘Ana Deo’ ad'o do era pa Alkitab do rai uru he hag'e. ✧ **1:2** Maleaki 3:1 ✧ **1:3** Yesaya 40:3

unta. Dari wake noo ngati kuri b'ada. Ne nga'anginu noo, keb'ara nga donahu oni. (Muri mada Johani, hela'u nga Elia uru he).✧

Pa awe na ène, dèu ti kota Yerusalem, nga ti propensi Yudea harièle, dèka la pe'abu nga Johani la era pee noo. Ne dèka roo d'èi ta la ngède Johani, nga d'èi ta d'èno ne lii aj'a noo. Ta lii ke Johani, mihe ane, “Kelolo mola we ne hala-ludèumuu, j'e hani ri muu ne muri mada muu dod'o mèd'èipa Deo, mij'e lonye pemèu ri Deo ne lub'u-hèro nga menyilu muu harièle. J'e herani muu, ta he èhi rutada ta do èla ke muu pe pe'ie nga Deo.”

Nadèu do kelolo ne hala-ludèuroo, peherani ri Johani pa loko Yarden.

⁷ Pedae lema ri noo, “B'ole pengee yaa ri muu ta do nga kuaha. Do ta dèka leto ngati yaa he dèu do rihi mone ae kuaha ngati yaa. J'èma led'o yaa ta dèu pejuu Noo.† ⁸ Peherani muu ri yaa, ri èi we, tapulara nengaa ne do ta tao ri Noo hine, rihi ri ko ngaa do tao ri yaa. Noo ke do ta wie ne Hengaa Megala Deo la d'ara ade muu.”

Yesus peherani ri Johani

(Mateo 3:13-17; Luka 3:21-22)

⁹ Pa d'ara awe do na ène, ta dèka ke Yesus ti rae Nasare pa propensi Galilea la pe'abu nga Johani. Ta peherani ke Noo ri Johani pa loko Yarden.

¹⁰ Mi nahère Yesus ne mèhu èni ti d'ara èi nee, ta

✧ **1:4-6** 2 Duae-duae 1:8 † **1:7** Pa d'ara Alkitab lii rai Yunani do asli, do b'uke mi nad'ee, “ta peru'u èni j'e boke ne dari helapa Noo, j'èma led'o ma yaa.” Ne pedèb'o d'ee, pengee ri Johani, dèu rai patima he. Ad'o Johani do j'èma ta jad'èi dèu pejuu ri Yesus.

ngède ke ne liru-bèla ta boka èni. Ta puru ke ne Hengaa Deo la Yesus, mi koro j'awa. ¹¹ J'e rènge ne lii pedai Deo ti liru-bèla, mihe ane,

“Èu ke d'ee, Ana d'èi Yaa.

Èu ke ne do pemengèlu d'ara Yaa.”✧

Yesus hèko ri Kètu wango pa era do kehii-kejid'o

(Mateo 4:1-11; Luka 4:1-13)

¹² Ta èla pe mi nahère, ta pereda ke pa Yesus ri Hengaa Deo, ta kako la era do kehii-kejid'o.

¹³ Pee Noo pa nii èpa nguru lod'o ne tui, hela'u nga b'ada èdèuhe. Pa era na ène, dèka ne Kètu wango la hèko Noo mij'e ta pedèue noo, tapulara nara d'o. Dèka ne dèu pejuu Deo ti liru-bèla la pemoke Noo.

Yesus kako la Galilea la peke ne ruj'ara do d'èi Deo

(Mateo 4:12-17; Luka 4:14-15)

¹⁴ Ta èla Johani, mone peherani dèu, pe pemaho la èmu b'èdo, ta kako ke Yesus la propensi Galilea, la pedae pe peke ne Lii Hag'a D'ara ngati Deo pa nii. ¹⁵ Ta pedai ke Noo, mihe ane,

“D'èno ri muu! D'ai ke ne awe pa Deo!

Na d'ee, toi ke ri harièle dèu ta Deo ne do pereda!

Ri mi nahère ke, hani ko ne hala-ludèumuu! J'e pedèue ne Lii Hag'a D'ara ngati Deo.”✧

✧ **1:11** Lii Ped'iri Pe'era Liru nga Rai-wawa 22:2; Lii Wue-Waje 2:7; Yesaya 42:1; Mateo 3:17; 12:18; Ma'u 9:7; Luka 3:22 ✧ **1:15** Mateo 3:2

*Yesus pedoa mone j'ala ta pedèue Noo
(Mateo 4:18-22; Luka 5:1-11)*

¹⁶ Pa d'ara he lod'o, ta nèru ke Yesus oro ngidi èi lobo Galilea. Ta ngède ke ri Noo he dèu, ne ngara noo Himo, nga ari noo Anderia. Hari do d'ue roo, pa d'ara j'ala nadèuu. Na nee ke, ne j'èga roo helod'o-helod'o. ¹⁷ Moko ke Yesus ta pedoa roo, mihe ane, “Ama ee! Mai we ma pedèue Yaa. Do tima ke muu ta kale nadèuu. Na d'ee ta pejad'èi muu ri Yaa ta la kale dèu ta pedèue Yaa.” ¹⁸ Ta rèngi mi nahère, ta hani d'ènge ke ne j'ala roo, j'e la pedèue Noo.

¹⁹ Nèru hudi ngati ène, ta ngèdi ke ri Noo, ana ri Sabadeu. Mone a'a, ne J'ako. Johani, mone ari. Hari do d'ue roo pa d'ara pemoko ne pèku pa d'ara kowa roo. ²⁰ Ta pedoa ke roo d'ue ri Yesus, mihe ane, “Ama ee! Mai we muu ma pedèue Yaa.” Ta kèd'èid'ènge ke roo, hani ama roo nga harièle dèu do j'èga hela'u nga roo pa d'ara kowa nee. Roo d'ue la pedèue Yesus.

*Yesus hud'èiwango ti he dèu pa kota Kapernaum
(Luka 4:31-37)*

²¹ Ta d'ai ke Yesus nga do èpa dèu do pedèue Noo he la kota Kapernaum. Pa lod'o heb'aj'a do Jahudi,‡ ta maho ke Yesus la èmu heb'aj'a nee, j'e wie ne lii aj'a pa ène. ²² Madalae tèra harièle ne dèu do d'èno lii aj'a Noo, ri do toi woie rowi Noo ne ihi lii aj'a Noo. Ne lii aj'a Noo do wala ngati lii aj'a guru agama Jahudi he.✧

‡ **1:21** Ne lod'o heb'aj'a, lod'o pengaha ihi, ki ad'o lod'o pengaha j'èga unu do Jahudi he, do tima lema ta pale ta 'Lod'o Sabat'.

✧ **1:22** Mateo 7:28-29

²³ Pa awe do na ène, era he dèu do maho ri wango. Ta maho le ke noo, la d'ara èmu heb'aj'a nee, j'e pekaa ne wango do pa d'ara noo, mihe ane, ²⁴ “Wo! Yesu, do Nasare! Ta ma ngaa ke j'ii ri Èu? Ta ma pe'apa j'ii ri Èu? Tade Èu ri j'ii. Ta Èu ke ne do dèka pedèuu nga lii jaji Deo. Èu d'ee, Dèu do d'o i'a tao hala-ludèu.”

²⁵ Ta j'ège ke noo ri Yesu, mihe ane, “Petèmo ne ub'a èu! Mèhu èni ti d'ara dèu do na d'ee!”

²⁶ Ta ked'èji ke ne dèu na ène, ri kuaha wango do era pa d'ara ngi'u noo. Ta mèhu èni ne wango nee, nga pekaa do mèdèu ²⁷ Harièle ne dèu do pa d'ara èmu heb'aj'a ne ta hengodo ke. J'e pedai roo he dèu nga he dèu, mihe ane, “Lai ngaa na d'ee? Pereda ri Noo wango ta mèhu èni, ta pedèuu we. Lii aj'a do wiu? Tèra-tèra ne kuaha Dokepai d'ee!”

²⁸ Ta j'ari ke dèu he, ta pedai he dèu nga he dèu, menyèla la harièle rae-kowa pa propensi Galilea.

Yesu pe'ie ina matu Petu, nga ae riko dèu do hewala

(Mateo 8:14-17; Luka 4:38-41)

²⁹ Ta mèhu èni ke roo ngati èmu heb'aja nee, j'e hare Yesu la èmu Himo nga Anderia. Mi nahère lema J'ako nga Johani do penau hela'u nga roo. ³⁰ Ne ina matu ri Himo do bèj'i ta emo. Ta d'ai roo ne maho la d'ara èmu nee, ta pika ke dèu pa Yesu ta, “Nèi do emo j'e rena weka nee.”

³¹ Ta maho ke Yesu la pehod'e rena weka nee. Ta pèro ri Noo ne wolaèba rena weka nee, j'e pekèd'e. Ta ie d'ènge ke ne emo noo. J'e kèd'èila pemoko nga'a-nginu natuu roo.

³² Ta jèna ne lod'o, dèka ke ne dèu lowe he nga ègu dèu do pèd'a, nga do maho ri wango. Ami roo ta la pe'ie ri Yesus. ³³ Harièle dèu pa d'ara rae na ène, dèka la peteni pa hed'apa èmu do na ène. ³⁴ Ae kera'a pèd'a ne dèu he, pe'ie harièle ri Yesus. Ae ne wango do hud'èiri Noo ti d'ara dèu he. Lara ri Yesus ne wango he ta b'ole pedai lii, ri do tade ke Noo ri roo.

Yesus pelebe Lii Ha'ga D'ara ngati Deo la kota-kota do wala

(Luka 4:42-44)

³⁵ Pa d'ara perèmo mèu rai, ta kèd'èike Yesus ti èmu do na ène. Kako Noo la era do kehii la heb'aj'a, la pedai lii nga Deo. ³⁶ D'ai ne keb'èdi Himo nga ihianga noo, pe'ee d'oke Yesus. Ta la kale ke ri roo Yesus. ³⁷ Ta d'ai roo ne pehapo nga Yesus, ta lii ke roo, "Wo Ama. Ae ne dèu do la kale Ama."

³⁸ Ta lii ke Noo, mihe ane, "Ie lema. Tapulara rihi ie dii ta pekèd'èila rae-rae do wala do pe'umu pa d'ee. Ne d'èi Yaa, la pedae leko pa roo ne Lii Hag'a D'ara ngati Deo. Ri ne dèka Yaa tuu lai na d'ee ke."

³⁹ Ta kako ke Yesus pehero hari hewue propensi Galilea, j'e pedae ne Lii Hag'a D'ara ngati Deo pa d'ara harièle èmu heb'aj'a roo. Hud'èilema ri Noo ne wango ngati dèu he.✧

Yesus pe'ie he dèu do pèd'a kusta

(Mateo 8:1-4; Luka 5:12-16)

⁴⁰ Pa awe na ène, ta dèka ke he dèu do pèd'a kusta nga Yesus. Ta d'ai noo la hed'apa Yesus ta

✧ 1:39 Mateo 4:23; 9:35

lèku rutuu ke noo, j'e ami, mihe ane, “Muri yae! Ruba kowe ne d'ara Èu, ta pe'ie ne pèd'a yaa! Mij'i dod'o b'ege d'ara loro ne dèu he nga yaa. Kido d'èi tèra, Muri nga yaa.”

⁴¹ Ta meloro ke ne ade Yesus nga noo. Ta j'ole ri Yesus ne wolaèba Noo j'e b'uje ne dèu na ène, j'e lii Noo, “Ne d'èi Yaa, ie we èu.” ⁴² Pa d'ara awe do na ène, ele d'ènge ne pèd'a noo. B'ale ne ngi'u noo mi patima. ⁴³ Ta lii ke Yesus pa noo, ta b'ale la èmu nga jaji made-made pa noo, mihe ane, ⁴⁴ “Henge pe woie! Ie ke èu. B'ole la ped'èii pa nadèu we! Petobe we ri èu ne lua petèka Musa rai uru he. Kako uru la pengèdi èni pa kètu agama, mij'e ta pereha ri noo ne ngi'u èu, ta do ie tèra ke, we ad'o. J'e èba èu ne b'ara j'ola ta he èhi rutada terima kasi, mij'e toi ri dèu do lowe he ta do ie tèra ke èu.”[✧]

⁴⁵ Tapulara, ta d'ai noo ne mèhu èni, ta kako ke noo la ped'èii pa mii-pa mii. Pelai ti mi nahère, ae tèra ne dèu do la kale ta pe'abu nga Yesus, tade dod'o wae ke Yesus ta pengèdi èni pa roo pa d'ara rae. Ta la pee ke Noo pa era-era do kehii. Maji lema ta mi nahère, pee ma ne dèu he ta pejila nga Yesus ti harièle keb'ihu rai.

2

Yesus pe'ie he dèu do red'o
(Mateo 9:1-8; Luka 5:17-26)

¹ Ta ludèupèri lod'o, ta b'ale rike Yesus la Kapernaum. Ta menyèla ke ne lii pa rai na ène, ta nèi ke Noo pa èmu. ² Ta dèka ke ne dèu do

✧ **1:44** Kètu Agama nga Lua Petèka Agama 14:1-32

rihi ae ti mii-mii. Bèra huke-huke ne d'ara èmu ne hape la tele. Ta pika ke ri Yesus pa roo ne lua do d'èi Deo.

³ Pa d'ara nga pedai lii ko Yesus, ta dèka ke do èpa dèu nga meree he dèu do red'o ta èbe nga Yesus. ⁴ Ri do bèra huke-huke ke ne dèu, d'ai d'o ke roo ta ègo ne dèu ne nga Yesus. Ta ha'e ke roo la dèni èmu, j'e lebo ne dèni èmu pemira nga Yesus. Ta boo ne dèni èmu nee, ped'ule ke ri roo ne do red'o ne pa d'ara dèpi merèi noo.*

⁵ Ta ngède ri Yesus ne j'èga roo, ta toi ke ta do parahaj'a tèra roo pa Noo. Ta lii ke Yesus pa do red'o nee, mihe ane, “Ana Yaa ee! Èla ke ri Yaa pe pehuba ne hala-ludèuèu.”

⁶ Pa ène era lema do mejèd'èido pèri dèu guru agama Jahudi. Ta d'ai ri roo ne rènge ne lii pedai Yesus, mèd'èid'o pa d'ara ade roo. ⁷ Ta pedai ke roo, mihe ane, “B'ani tèra Noo ta pedai mi nahii! Deo we miha do nara ta pehuba hala-ludèudèu. Lii pedai Noo d'ee, ta paha èni Noo ta hela'u nga Deo. Èla ke ri Noo pekare Deo!”

⁸ Tapulara toi ri Yesus nengaa ne do pa d'ara pengee roo. Ta lii ke Noo pa roo, “Ta ngaa ke muu ne pengee mi nahère? ⁹⁻¹⁰ Na mii do rihi memud'e pedèue pengee muu? Ki pali Yaa, pa do red'o na ène, ‘Èla ke ri Yaa pe pehuba ne hala-ludèuèu, ‘toi d'o ri muu ta do tajad'èi we ad'o. Tapulara ki pali Yaa, ‘Kèd'èiwe! Lule ne dèpi èu, j'e b'ale.’ Ki kèd'èid'ènge noo, toi tèra ke ri muu, ta Yaa do nga kuaha nga higa ta pehuba

* **2:4** Ne dèpi merèi noo do tao ngati b'ara do rui.

hala-ludèudèu. Ri Yaa d'ee, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu.”

Ta lii ke Yesus pa dèu do red'o nee, mihe ane,
 11 “D'èno ee! Ie ke èu! Kèd'èiwe, lule ne dèpi èu, j'e b'ale.”

12 Ta rènge ri noo ne lii Yesus, ta kèd'èid'ènge ke noo. Èbe ne dèpi noo, j'e pekèd'e. Ngède ri namada hari-hari dèu do era pa ène. Ta madalae ke roo harièle. J'e lii, “Wee! Ngèdi ded'o di ta pehapo nga lai do mi nahee. Tèra-tèra ne kuaha Deo!”

*Yesus pedoe Lewi ta pedèue Noo
 (Mateo 9:9-13; Luka 5:27-32)*

13 Èla pe mi nahère, ta b'ale rike Yesus la ngidi èi lobo Galilea. Ae ne dèu do dèka la pe'abu nga Noo, j'e pepeke ri Noo ne lua d'èi Deo pa roo.

14 Pa ène, era he dèu ne ngara noo Lewi, ana ri Alpeu. Noo, do j'èga pa era ma'i b'ea unu do pereda Roma. Pa d'ara nga nèru Yesus j'ara ène, ta ngède ke ri Noo Lewi. Ta lii ke Yesus pa noo, “Ama ee! Mai ma pedèue Yaa!”

Ta rènge ne lii pedoa Yesus, ta kèd'èid'ènge ke Lewi, j'e pedèue Noo.

15 Èla pe na ène, Yesus he mejèd'èita nga'a pa èmu Lewi, hela'u nga ihianga Lewi do mone hèmi doi b'ea he. Pedèuu petèka pengee do Jahudi, ae kera'a dèu do muri mada pa d'ara apa, do mejèd'èita nga'a hela'u nga Yesus. Ae ti telora roo do mejèd'èita nga'a hela'u, do d'èi ta d'èno ne lii pedai Yesus.

16 Pa awe na ène, era do pèri dèu guru agama ti kejie Parisi he, do ngède Yesus mejèd'èita nga'a

hela'u nga mone hèmi doi b'ea, nga dèu do muri mada pa d'ara apa he. Ta keb'ali ke roo pa ana aj'a Yesus, mihe ane, “Ta ngaa Guru muu ne nga'a hela'u nga mone hèmi doi b'ea he, nga dèu do muri mada pa d'ara apa he?”

¹⁷ Do rènge ri Yesus ne lii keb'ali roo, ta b'ale ke ri Noo, mihe ane, “Dèu do pèd'a do paraluu dote, tapulara dèu do kehèdèu ad'o do paraluu. Ne dèka Yaa ta ma hewewe ne dèu do muri mada pa d'ara apa he. Ad'o dèka ta ma hewewe dèu do pengee ne muri mada noo ta do petuu.”

*Lii aj'a Yesus wala ngati lii aj'a do Parisi he
(Mateo 9:14-17; Luka 5:33-39)*

¹⁸ Pa d'ara he wari, dèu ti kejie agama Parisi pa d'ara puasa. Ngèdi ri roo, ana aj'a Johani, mone peherani dèu, do puasa lema. Tapulara ngèdi d'o ri roo ne ana aj'a Yesus he ta do puasa mi roo le. Ta kako ke roo la pe'abu nga Yesus, j'e keb'ali, mihe ane, “Ama. J'ii he pa d'ara puasa. Mi nahère lema, ana aj'a Johani he. Ta ngaa ke ne ana aj'a Èu ku dod'o puasa?”

¹⁹ Ta b'ale ke ri Yesus pa roo, mihe ane, “Toi ri muu, ki era rame peloko nga'a, do pedoa he puasa d'o, tapulara nga'a tade b'èhu. Kiri mone peloko nga'a ne do era ko, nga'a-nginu mengèlu d'ara hela'u roo harièle. ²⁰ Ki jad'èi he ne lai, ne mone peloko nga'a nee, mahido ri dèu, j'e èbe perai, pa awe na ène ke, ne ihianza noo ne hedèu pengee, j'e'itu puasa.”

²¹ Ta wie rike ri Yesus he èhi ne lii pehèku, mihe ane, “B'ule d'o dèu do kelapu b'ara do mèje ri b'èla do wiu. Ki d'ai ne b'ahe, kepud'u ne b'èla

do wiu nee, juu mehiu ne b'ara na ène. ²² Mi nahère lema, b'uile d'o dèu do hali dèu la d'ara haba wo mèje. Tatu ta boo ne haba nee, j'e huti harièle ne dèu la rai. Hèku, dèu do wiu, do tatu ta hali pa d'ara haba do wiu.”† (Mi nahère ke, lii aj'a Yesus do wowiu, b'ole pekiwo nga lii aj'a do dèu do unu do Parisi).

Ana aj'a Yesus he g'ètu are-gandèu pa lod'o pengaha ihi

(Mateo 12:1-8; Luka 6:1-5)

²³ Pa d'ara he wari, pa lod'o heb'aj'a do Jahudi, ta lake ke Yesus j'ara ngidi maa gandèu. Ta g'ètu hidèuke ne wuri gandèu ri ana aj'a Noo, j'e nga'a.✧ ²⁴ Do ngèdi ne tao roo ri do Parisi he, moko ta lii ke roo pa Yesus, mihe ane, “Ta ngaa ne ana aj'a Èu ne pèga lua petèka pa d'ara agama dii? Roo he, do g'ètu are-gandèu pa lod'o pengaha ihi. Ad'o muu do j'èma ta tao mi nahère!”

²⁵⁻²⁶ Ta b'ale ke ri Yesus, mihe ane, “Mi na mii, we? Hewina d'oke muu nengaa ne do tao ri Dau? Pa awe na ène, Abyata ne do jad'èi Kètu Mone Ae agama. Ta d'ai Dau nga harièle dèu lere noo, hèpo èle ri menganga. Ta maho ke roo la d'ara Leo Heb'aj'a pa Deo, la èbe ne roti do èla pe petale ri kètu agama he tuu Deo, j'e nga'e ri roo. Ne petuu he, roti na ène, nga'e ri kètu agama he we, ie d'o ta nga'e ri dèu do hewala. Maji lema

† **2:22** Ne do b'uke pa d'ara Alkitab lii rai Yunani, lii ta b'ole ihi èi ago do wiu pa d'ara haku do tao ti kuri b'ada do dèu, mij'e ta dod'o mehèri j'e mehèka. ✧ **2:23** Ped'ire Wari Ruj'ara Muri Mada 23:25

ta nga'e ri Dau he, b'ule d'o he dèu he do lii ta do hala."☆

²⁷ Ta lii rike Yesus pa roo, "B'ole bèlo ri muu, ne pe'era ri Deo ne lod'o pengaha ihi natuu ta wie ne mènghi pa dii, dèu rai-wawa. Tao d'o dii dèu rai-wawa ri Deo, tuu ta ma pedèue lua petèka-kewèhu lod'o pengaha ihi we. ²⁸ Yaa ke na d'ee, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu. Yaa ke na d'ee, do nga higa ta lii pa dèu ta j'èga, ki ad'o b'ole j'èga, pa lod'o pengaha ihi."

3

Yesus pe'ie dèu pa lod'o pengaha ihi (Mateo 12:9-14; Luka 6:6-11)

¹ Èla pe na ène, ta maho rike Yesus la d'ara èmu heb'aj'a. Pa ène, ta ngède ke ri Noo, he dèu do made ne kae-nga'a helaa. ² Pa ène lema, era do pèri dèu do kale lai ta pehale Yesus. Ta pehod'e hudi-hudi ke Noo ri roo, ngee-ngee ta pe'ie ri Noo ne dèu do pèd'a na ène pa lod'o pengaha ihi nee.

³ Ta pedoe ke ri Yesus ne dèu do made ne kae-nga'a helaa nee, j'e lii, mihe ane, "Mai ma titu ma hed'apa d'ee."

⁴ Ta keb'ali ke Yesus pa roo harièle, ane Noo, "Ki pedèuu lua petèka agama dii, nengaa leke do ie ta tao pa lod'o pengaha ihi? Tao ie, we tao apa? Ta pe'ie dèu dii, we ta pemade dèu?" B'ule d'o he dèu he do boka ub'a.

⁵ Pèd'a ne ade Yesus, heleo roo do rihi pekeb'ue lua petèka agama, nga dèu do made ne kae-nga'a

☆ 2:25-26 1 Semue 21:1-6; Kètu Agama nga Lua Petèka Agama 24:9

hela. Ta bubu d'ara ke Yesus, j'e kewèle ela heleo roo hari-hari. Ta lii ke Noo pa dèu do pèd'a nee, "Pemole ne kae-nga'a èu do made ne!" Ta pemole ke ne kae noo, ta ie d'enge ke. ⁶ Ta mèhu èni ke harièle ne do Parisi he ti d'ara èmu heb'aj'a nee. Ta la pelii ke roo nga dèu ti paratei Herode, ta kale ruj'ara ta pemade Yesus.

Ae ne dèu do pèd'a do pe'ie ri Yesus pa ngidi èi lobo

⁷⁻⁸ Pa d'ara hewari, ta lari èni ke Yesus nga ana aj'a Noo la ngidi èi lobo Galilea. Pelai ta do toi ke, ri dèu lowe nengaa ne do èla petao ri Noo, ri mi nahère ae ne dèu do dèka ngati harièle rae-kowa, la pedèue Noo. Era do dèka ti propensi Galilea, propensi Yudea, nga ti propensi Idèuea. Era lema had'e do dèka ngati kota Yerusalem, kota Sidon, nga ti kota Tirus. Era lema do wala, do dèka ti bara dimu loko Yarden. Harièle roo dèka ta la pe'abu nga Noo. ⁹ Pelai ta rihi ae ne dèu, ta lii ke Noo pa ana aj'a Noo, ta pemoke hewue kowa natuu Noo. Ne d'èi Noo ta pedai lii ti ra kowa, mij'e ta rèngi roo, lema mij'e ta ngèd'e Noo ri harièle dèu.

¹⁰ Do uru, ae dèu pèd'a do pe'ie ri Noo. Ri mi nahère ke, ae ne dèu pèd'a do dèka la perub'i ta tade d'ae ta b'uje Noo. ¹¹ Ta ngède Yesus ri dèu do maho ri wango he, ta dèka ke roo la mejura pa hed'apa Yesus. J'e pekaa roo, mihe ane, "Tèra-tèra Èu ke, ne Ana Deo nee!"

✧ **3:10** Ma'u 4:1; Luka 5:1-3

¹² Tapulara ta lara made ke ri Noo pa roo, mihe ane, “B'ole pedai muu nga dèu, ta nadèu Yaa na d'ee!”

Yesus pid'èido henguru do d'ue ta jad'èi ana aj'a Noo

(Mateo 10:1-4; Luka 6:12-16)

¹³ Ta èla pe na ène, ta ha'e ke Yesus la hewue lede. Ta pedoa ri Noo do pèri dèu do mèt'èipa Noo. Ta dèka ke roo nga Noo. ¹⁴ Ta pid'èike ri Noo, do henguru do d'ue. J'e lii Noo pa roo, “Ne pid'èimuu, mij'e ta pedèue loro-loro Yaa. Ta pejuu muu ri Yaa, ta la pepeke ne Lii Hag'a D'ara ngati Deo pa hari-hari dèu. ¹⁵ Ta wie ri Yaa pa muu ne kuaha, ta hud'èiwango ti d'ara dèu he.”

¹⁶⁻¹⁹ Ne do henguru do d'ue he, ne ngara roo nahee:

Himo (do pehune ne ngara ri Yesus, ta Petu),
 J'ako,
 Johani, (J'ako nga ari noo Johani, hela'u ta ana ri Sebedeu. Ne ngara roo d'ue do pehune ri Yesus, 'Boanerge', pa d'ara lii rai dji 'mi d'oro'.)*

Anderia,
 Pelipu,
 Bartolomeo,
 Mateo,
 Toma,
 J'ako (ana ri Alpiu),
 Tadiu,

* **3:16-19** a: Ne do b'uke pa Alkitab lii rai Yunani, 'ana ri d'oro', ne hela'u mi, 'wue had'a mi d'oro'. Pa d'ara pengee dèu do mèu d'ara he, ne lii pedai J'ako nga Johani do mi kedèru d'oro he. Ki ad'o, ne lii j'ege roo mi lii kedèru d'oro he.

Himo (ti paratei Selot),[†]
nga Juda Iskario (do mone pewie Yesus).

*Guru agama pehale Yesus nga lii ta Yesus do
hèmi kuaha ngati kètu wango*

(Mateo 12:22-32; Luka 11:14-23; 12:10)

²⁰ Ta èla pe na ène, ta puru ke Yesus nga ana aj'a Noo ti lede nee. J'e b'ale la d'ara èmu. Ta dèka rike ne dèu do rihi ae la pewore Noo, tade dod'o b'ule Yesus he nga awe kehoo ta nga'a.

²¹ Ta toi ri roo mi nahère, ta lii ke roo, "Heleo ko ri muu Yesus. Toi tala d'oke ne ngi'u Noo." Ta rèngi ri tuèhu Noo ta do mi nahère, ta dèka ke roo la èbe Noo.

²² Pa ène, era lema guru agama do dèka ti Yerusalem, la pedai nga dèu pa ène, mihe ane, "We! Muu he b'ole pedèue Yesus. Ne i'a Noo hud'èiwango, ri èla penara kuaha ti kètu wango, do tima ta pale ta Balsebuu."☆

²³ Ta rèngi ri Yesus ne lii pedai roo, ta pedoa ke roo hari-hari, j'e lii, "Maho d'o la d'ara pengee dèu! Mi namii ne jad'èi kètu wango ne hud'e ngi'u noo miha!

²⁴ Kiri pa d'ara hewue rai pereda, dèu rai do pana ta pemuhu, mi namii rai pereda na ène ne nara ta kako nga woie!

²⁵ Mi nahère lema pa d'ara hewue èmu, kiri harièle dèu pa d'ara èmu ne petadi ta pehala, mi namii d'ara èmu na ène ne nara ta titu nga woie.

²⁶ Mi nahère lema ke wango, kiri pemuhu roo nga roo, tatu ta menyèla kebalibali!

[†] **3:16-19** b: Partei Selot kale ruj'ara mij'e ta golo èni ti kuaha pereda Roma. Ngara roo do wala ta 'Patriot'. ☆ **3:22** Mateo 9:34; 10:25

27 Kiri era dèu do la boka èmu he dèu do rui, uj'e uru ko ne dèu na ène. Èla pe mi nahère, memud'e ke noo ne èba b'ara dèu nee.‡

28 Ta pika d'ènge Yaa pa muu: Deo do moko ke ta lonye ne hala-ludèudèu. Ki lua pe'apa ngara dèu he, Deo do ta pehuba ko ma ne hala-ludèuroo. 29 Tapulara ki era dèu do b'ani ta pedai woapa j'ara lua Hengaa Megala Deo, nara d'o ta pehuba ri Deo ne hala noo, hape la lod'o namii-mii."☆

30 Ne pedai Yesus mi nahère, ri èla ke roo pelii ta Yesus do èla pemaho ri wango.

Dèu do j'ège ne lua do d'èi Deo, roo tèra ke ne tuèhu Yesus

(Mateo 12:46-50; Luka 8:19-21)

31 Ta dèka ke ina ri Yesus nga ari Noo he la èmu na ène, ta la pe'abu nga Noo. Ta titu ke roo pa tele, j'e pejuu dèu la pedoe Noo. 32 Pa awe na ène, Yesus do mejèd'èipedai lii nga dèu lowe he. Ta la pika ke ne dèu pa Noo, mihe ane, "Ama ee. Ina Èu nga ari Èu he, hei pa tele nee. Ne dèka roo ta ma pehapo nga Ama."

33 Tapulara ta b'ale ke ri Yesus, mihe ane, "Nadèu ke, ne ina Yaa nga tuèhu Yaa do petuu ne?"

34 Ta heleo ke ri Noo ne dèu do mejèd'èipehero Noo, j'e lii, "Muu ke harièle nahee, ne ina nga tuèhu Yaa do petuu. 35 Nadèu we ne do j'ège ne lua do d'èi Deo, roo tèra ke ne tuèhu Yaa."

‡ 3:27 Hèku pedai Yesus mi nahère, nga lua pedèb'o ta pika mij'e ta toi ri roo Yesus ta do rihi kuaha nga kètu wango he, do tima ri roo ta pale, 'Balsebuu'. ☆ 3:29 Luka 12:10

4

Yesus wie lii pehèku j'ara wini do bui la ae kera'a wurai

(Mateo 13:1-9; Luka 8:4-8)

¹ Pa d'ara hewari, ta kako rike Yesus la èi lobo Galilea. Ta dèka rike ne dèu do rihi ae la peworle Noo. Ta ha'e ke Noo la d'ara hewue kowa do penawo pa ène, j'e wie ri Noo lii aj'a pa roo. Harièle ne dèu do pa kolo lede d'èno ne lii aj'a Noo.* ² Ae ne lii aj'a do wie ri Noo pa d'ara lii pehèku, mihe ane,

³ “D'èno ri muu nga woie! Era he dèu do kako la liba wini pa d'oka noo. ⁴ Ta d'ai ne liba ri noo ne wini he, era do bui la d'ara ruj'ara. Dèka ne dolila he, la tutu pe èla. ⁵ Era wini do bui la wurai wowadèu Mèriai ne muri nga woie. Pelai ta do menii ne wurai, ⁶ ta d'èia lod'o, ta meraj'u d'ènge ke, j'e made. Ri ad'o do nara ta merèma ne d'ulu amo.

⁷ Era lema had'e ne wini do bui la ro'a j'u'u ae. Tapulara hengèpe ri j'u'u he, j'e lara pod'o-pod'o i'a d'o wue-wila. ⁸ Tapulara era lema wini do bui pa wurai do woie. Muri roo nga woie, mengèru-merede tade era nga wue-wila. Ne wue roo, era do tèlu nguru wari lipa, era do èna nguru wari lipa, era lema do hengahu wari lipa.

⁹ Nadèu do nga d'èi ta d'èno, tenae pe woie, mij'e tada muu!”

Ta ngaa Yesus ku pake lii pehèku

(Mateo 13:10-17; Luka 8:9-10)

* **4:1** Luka 5:1-3

¹⁰ Pa d'ara nga kiha miha Yesus, ta dèka ke ne do henguru do d'ue ana aj'a Noo, nga do pèri dèu do èla pe rèngi ne lii pehèku Noo. Ta ami roo ta peteleo ne ihi lii pehèku Noo. ¹¹ Ta b'ale ke ri Yesus pa roo, mihe ane, "Ri do d'èi tèra muu ta toi ne lua pereda Deo, ta peteleo ke ri Yaa pa muu ne ihi lii pehèku na ène. Tapulara pa dèu do hewala he, wie ri Yaa pa d'ara lii pehèku. ¹² Tuu roo ke, ne lua do èla peb'uke ri mone ub'a Deo, mihe ane,

'Ngèdi ma ri roo, tapulara wae d'o ta tada.

Rèngi ma ri roo, tapulara wae d'o ta oha.

Hani we roo mij'e ta d'o parahaj'a nga Deo,

mi d'o nara ta pehuba ne hala-ludèuroo ri Deo.' "✧

Yesus peteleo pej'ara lii pehèku j'ara wini do bui la ae kera'a wurai

(Mateo 13:18-23; Luka 8:11-15)

¹³ Èla pe mi nahère, ta peteleo ri Yesus ne pej'ara lii pehèku nee, mihe ane, "Ki d'o tada ke muu pej'ara lii pehèku na ène, mi namii muu ne tada pej'ara lii pehèku do wala? ¹⁴ Ne pej'ara noo, mi nahee: dèu do liba wini nee, hela'u mi dèu do pedae-pepeke ne Lii Hag'a D'ara ngati Deo. ¹⁵ Wini do bui pa d'ara ruj'ara, j'e tutu èle ri dolila, hela'u mi dèu do d'èno ne lii pedai Deo. Tapulara tui d'o, dèka ne kètu wango la èbe pe'èle lii pedai ne ti d'ara ade dèu na ène. ¹⁶ Wini do bui pa wurai do wowadèu hela'u mi dèu do d'èno, j'e hème nga mengèlu d'ara ne lii pedai Deo. ¹⁷ Tapulara, muri d'o nga woie, ri ad'o

✧ **4:12** Yesaya 6:9-10

do d'ulu amo. Ri mi nahère ke, lii pedai na ène eta d'o pa d'ara ade dèu na ène. Ki nara noo hedèu ri dèu do hewala, taga ri hème lii pedai na ène, ta hore d'enge ke ri noo. ¹⁸ Wini do bui pa ro'a j'u'u ae, hela'u mi dèu do d'èno lii pedai Deo. ¹⁹ Tapulara, ri rihi noo ne petadi kale muri mada do gaa do kele'e pa rai-wawa na d'ee. Ri lai na ène ke, ne nyèke lii pedai Deo ti d'ara ade noo, ku b'ule d'o nga guna nengaa pa muri mada noo. ²⁰ Wini do bui la wurai do woie, hela'u mi dèu do d'èno woie, j'e hème ne lii pedai Deo, j'e j'ège pedèue ne do d'èi Deo. Ta j'ège ri noo harièle lai do ie, mi wini do muri nga woie tade wue tobo kolo. Ne wue noo, era do tèlu nguru wari lipa, era do èna nguru wari lipa, era lema do hengahu wari lipa.”

Lapu b'ole henèb'e ri hope

(Luka 8:16-18)

²¹ Ta petuwe ri Yesus ngati d'ara kowa nee. Ta wie rike ri Noo hewue ne lii pehèku, mihe ane, “Mi namii! Ngèdi muu, we ad'o? Dèu do tunu lapu, j'e henèb'e ri hope. Ki ad'o tèke pa d'a'i era bèj'i. Ad'o, to? Ki mi nahère, teleo d'o. Ne tima dèu ta pejèd'èilapu pa era do d'èia, mij'e ta teleo.✧ ²² Lai do d'o teleo dae, do ta peteleo ma hine. Lai do d'o toi dae ri dèu do na ène, do ta toi ma hine.✧ ²³ Nadèu do nga d'èi ta d'èno, tenae pe woie, mij'e tada muu!”

²⁴ Ta pelore rike ri Yesus, “Pengee ko ri muu pe woie! Ruluji do pake ri muu, ta luji wue ai muri mada dèu do hewala, do ta pake ri dèu ta

✧ **4:21** Mateo 5:15; Luka 11:33 ✧ **4:22** Mateo 10:26; Luka 12:2

luji muu. Deo do ta luji lema muu mi nahère. Tapulara ruluji Deo do rihi mejèni.✠

²⁵ Hèku nadèu do nga lua d'èi tèra ta kale ne lua do d'èi Deo, juu mèu d'ara noo. Tapulara, dèu dod'o wae nga lua do d'èi Deo, juu b'od'o."✠

Yesus wie lii pehèku j'ara wini do muri nga miha unu

²⁶ Èla pe mi nahère, ta lii rike Yesus, mihe ane, "Rai pereda Deo juu worena, unupala mi wini do lebe ri dèu pa d'ara d'oka noo. ²⁷ Ta èla pe lebe, ta b'ale ke ne dèu do oha ne la èmu la bè'i nga d'o henge wari ne wini do lebe ri noo. Tapulara muri ne wini nee, juu kepai. ²⁸ Ne wini na ène, muri nga miha unu, j'e era nga rèu, ke hèb'a, tade wue-wila. ²⁹ Kiri ihi ke, dèka ne do oha ne la g'èto noo. Mi nahère lema rai pereda Deo. Harièle nahère, do tao ri Deo."✠

Yesus wie lii pehèku j'ara lua lamuhi woaj'u do rihi wo naiki

(Mateo 13:31-32, 34; Luka 13:18-19)

³⁰ Ta lii rike Yesus, mihe ane, "Ne riko hewue lii pehèku j'ara lua dèu do unu Deo he. Petari rai, hudi we roo, tapulara juu tui, juu ae roo.

³¹ Hela'u mi lamuhi woaj'u do rihi wo naiki.

³² Kiri bui la wurai, muri noo nga woie, jad'èi aj'u ae. Ae dolila do dèka, la pehuri èni pa ro'a rame. Era lema do tao nyèb'u pa ène."

³³ Mi nahère ke ne ruj'ara do aj'a ri Yesus pa dèu he, pedèuu nga lai tada roo. ³⁴ Ne tima Noo, aj'a dèu nga pake lii pehèku. Tapulara pa

✠ **4:24** Mateo 7:2; Luka 6:38 ✠ **4:25** Mateo 13:12; 25:29; Luka 19:26 ✠ **4:29** Yoel 3:13

ana aj'a Noo, do pika mola ne pej'ara harièle lii pehèku.

*Yesus pemilu-peketèna raga-opo
(Mateo 8:23-27; Luka 8:22-25)*

³⁵ Jèna lod'o he, Yesus pa d'ara kowa ne ko. Ta lii ke Noo pa ana aj'a Noo, “Mai we dii ma pekèd'èila heb'èka rai.”

³⁶ Ta ha'e ke roo la ra kowa nee, hela'u nga Yesus. J'e pekèd'èiroo, hani ne dèu do lowe he pa lahalae. Era lema do ha'e kowa do wala. ³⁷⁻³⁸ Awe na ène, ta èba ke Yesus nèlu, j'e bèj'i bilu pa wui kowa nee. Tui ded'o ne pekèd'èi dèka ne raga-opo. Wèbe ne kowa roo ri nawa, lale ri èi dae ta tobo. Hèku made ri meda'u, ne ana aj'a Noo he. Ta la peree ke Yesus ri roo, j'e lii, mihe ane, “Ama, ee! Made ke dii! Kèd'èiwe! Hengee d'o ke j'ii ri Ama ki made j'ii.”

³⁹ Ta kèd'èike Noo, j'e j'ege ne raga-opo, “Pehèngò èni!” Ta pereda rike ri Noo pa èi lobo nee, “Ketèna we!” Ta milu d'ènge ke ne ngèlu. Ketèna ne èi lobo nee. ⁴⁰ Ta b'ani ke Yesus nga ana aj'a Noo he, “Ta ngaa muu harièle ku rihi meda'u? Parahaj'a d'o muu nga Yaa?”

⁴¹ Harièle roo ta hengodo ke, j'e meda'u, pedai roo, “Nadèu ke Noo na d'ee? Hèku ne ngèlu nga nawa ped'èno nga lii pereda Noo!”

5

*Yesus pe'ie he dèu do maho ri wango do ae
(Mateo 8:28-34; Luka 8:26-39)*

¹ Ta d'ai ke Yesus nga ana aj'a Noo la heb'èka èi lobo Galilea, la he èhi era, ne ngara noo Gerasa.

2-6 Pa ène, era he dèu momone do maho ri wango tade wuj'u. Ne era pee noo pa rai dare-rai dare. Mèd'a-nilod'o noo pekemale èni nga d'o b'ule b'ara pa ihi, pa kolo-kolo b'ojo pa ène, j'e pekaa-pekèra. Lema dede-wuhe ne ngi'u noo miha ri wowadèutade no'e. D'ai tèra noo ne rui, hèku b'ule d'o he dèu he do nara ta èke noo, maji lema ri rate b'èhi. J'aj'i wari ke ne uj'e ne kae-nga'a nga kae-j'èla noo. Tapulara pehèpo ne rate ri noo, lema pepade ri noo ne tuki b'èhi do pa b'eb'o noo.

Mi nahère Yesus he ne puru ngati d'ara kowa, ta ngèdi ke roo ngati j'èu rowi do wuj'u na ène. Ta mèhu èni ke noo ti rai dare-rai dare nee, j'e perai la lèku rutuu pa hed'apa Yesus. 7-8 Mi nahère Yesus ne pehapo tangamada nga dèu na ène, ta lii ke Noo, “Wango apa! Mèhu èni ti d'ara dèu na d'ee!”

Ta pekaa ke ne dèu ne pemèdèumèdèu “Ne dèka Èu na d'ee, ta ma tao ngaa ke pa yaa? Tade ma Èu ri yaa, ta Èu ke Yesus, Ana Deo do wiki higa nga kuaha. Ne huba yaa, b'ole ma wole yaa ri Èu!”

⁹ Ta keb'ali ke Yesus pa noo, “Nadèu ne ngara èu?”

Ta b'ale ke ri noo, “Ngara yaa *Legion*, rowi j'ii na he do rihi ae, mi tèb'a dèu horod'ad'u he!”

¹⁰ Ta pedide ke noo ri wango do pa d'ara noo he, mij'e ta ami pa Yesus ta b'ole hud'èiroo ngati era na ène!

¹¹ J'èu d'o ti ène, era ke ne dèu do nga b'ata wawi do rihi ae. Era ma d'ue tèb'a ngi'u he. Ne wawi na hère pa d'ara nga kale nga'a pa keraha

lede. ¹² Ta ami ke ne wango he pa Yesus, “Pejuu we j'ii ta maho la d'ara wawi na hii.”

¹³ Ta rèngi ne lii ami roo, ta wae ke Yesus. Moko ne wango he ta mèhu èni ti dèu na ène, j'e maho la d'ara wawi do na hère. Ta wuj'u ke ne wawi he j'e perai peb'igo-gale ti keraha lede nee, j'e maho la d'ara èi lobo, moko ta made bolo èi harièle.

¹⁴ Ta ngède ne lai na ène, d'ai meda'u ke hari-hari ne dèu do b'ata wawi he. Ta perai ke roo la pepika pa d'ara rae d'ara kowa pa ène, j'ara lai do èla pejad'èi do lake ri roo. Ta dèka ke ne dèu do lowe he la heleo nengaa ne do èla pejad'èi

¹⁵ Ta kako ke roo la pehapo nga Yesus, era ke ne do wuj'u ne do mejèd'èipa ène. Do nga b'ara pa ihi ke, j'e do mèu d'ara ke noo. Ta ngède mi nahère, muri ne lua meda'u roo harièle, ri toi ke ri roo nadèu ne do nara ta hud'èiwango ti dèu do wuj'u nee, tèra-tèra ne mone ae kuaha Noo.

¹⁶ Ta ped'èii ke roo he dèu nga he dèu nengaa ne do èla pe ngèdi ri namada roo miha, j'ara lua dèu do èla pe'ie ngati wuj'u nee, nga j'ara lua wawi do made bolo èi he. ¹⁷ Ta dèka ke ne dèu-dèu ti rae-rae pa ène la ami pa Yesus ta pekèd'e ti rai roo.

¹⁸ Ta d'ai Yesus ne ha'e la d'ara kowa, moko ne dèu do ie ngati wuj'u nee, ta ami pa Yesus mij'e ta pedèuu roo lema.

¹⁹ Tapulara wae d'o Yesus. J'e lii Noo, mihe ane, “B'ale we èu la ped'èii pa a'a-ari èu harièle, nengaa ne do èla petao ri Deo tuu èu. Lema mi namii ne mone ae ruba Deo pa èu.”

²⁰ Ta b'ale ke noo, j'e la pedai-pepika la rai henguru b'ue kota, do tima lema ta pale 'Dekapolis'. Pa rai na hère, ta pepika ke ri noo mi namii ne ruba Deo do tao ri Yesus pa ngi'u noo. Ta madalae ke harièle dèu do rènge lai na ène.

Yesus pemure wari ana Yairu, nga pe'ie he dèu mobèni do d'o pengaha nara do ra'i
(*Mateo 9:18-26; Luka 8:40-56*)

²¹ Ta ha'e kowa rike Yesus nga ana aj'a Noo, j'e b'ale la heb'èka èi lobo nee. Ta d'ai roo ta puru ti d'ara kowa nee, ta dèka ke ne dèu lowe he la pewore Noo. ²² Pa ène, era he dèu ne ngara noo Yairu. Noo, he dèu kètu èmu heb'aj'a pa rae na ène. Ta d'ai ta ngède ri noo Yesus, ta kako ke noo la lèku rutuu pa hed'apa Yesus, ²³ nga lii huba, mihe ane, "Ruba ko we ne d'ara Muri Mone, rowi ne ana yaa do mobèni do pemuri henguru d'ue b'ue tèu, nèi do pèd'a ta mate ne hengaa neke. Tulu ko we Ama ta la pe'ie noo."*

²⁴ Ta kako ke Yesus penau nga Yairu la èmu noo.

Ta d'ai roo ne pekèd'èi ae tèra ne dèu do pedèue Noo, hèku pèb'èra-pewingi roo nga Noo ti heb'èka-heb'èka.

²⁵ Ti telora dèu do ae do na hère, era he dèu mobèni do d'o pengaha nara do ra'i helama

* **5:23** Ne do b'uke pa d'ara Alkitab lii rai Yunani, "Ruba kowe ne d'ara Ama ta la b'uje ne ngi'u noo mij'e ie ne pèd'a noo, j'e pee noo ta muri mada." Pa d'ara pej'ara dèu pa nii, "ami ta la b'uje" hela'u nga lii ta "ami ruba d'ara ta pe'ie". Pa d'ara Alkitab lii rai Yunani, ne pemuri ana mobèni nee do b'uke pa d'ara ayat 42.

henguru d'ue b'ue tèu. ²⁶ Èla èle ke ne b'ara nga doi noo, ne pake ta ma'i pa dote-dote do la pe'ie noo. Tapulara b'ule d'o do nara ta pe'ie noo. La'a ta juu mejèni we ne pèd'a noo. ²⁷⁻²⁹ Ne mobèni na ène, ae ke ne rèngi j'ara lua Yesus. Ta perub'i ke noo nga dèu do lowe he mij'e ta tade d'ae Yesus ti kej'unga. Ane pa d'ara pengee mobèni na ène, mihe ane, "Had'èita d'ae we ri yaa ta b'uje ne b'ara pa ihi Noo, ta ie ma ne pèd'a yaa."

Mi nahère ri noo ne d'ae ta b'uje ne b'ara pa ihi Yesus, pengaha d'ènge noo ne nara do ra'i. Ta toi d'ènge ke ri noo ta do ie ke.

³⁰ Pa d'ara awe do na ène lema, toi ri Yesus ta do era kuaha do mèhu èni ti d'ara ngi'u Noo. Ta b'ari èni ke Noo la kej'unga, j'e keb'ali pa dèu lowe he, mihe ane, "Nadèu muu do b'uje ne b'ara pa ihi Yaa?"

³¹ Ta lii ke ne ana aj'a Noo, mihe ane, "Heleo we ri Ama miha. Mi nahee ma ke ne ae dèu do pewingi. Ta keb'ali ri ko Ama ta, 'Nadèu do b'uje ne b'ara Yaa?'"

³² Tapulara pee ma Yesus nga heleo peheru ta kale toi ta nadèu ne do èla peb'uje ne b'ara Noo.

³³ Ta rènge ne lii Yesus mi nahère, kerij'i-kerègu ne mobèni na ène ri meda'u. Moko ke noo ta la lèku rutuu pa hed'apa Yesus, j'e kelolo nengaa ne do tao ri noo, mihe ane, "Ama! Yaa ne do b'uje b'ara Ama ngine."

³⁴ Ta lii ke Yesus pa mobèni do na ène, "Pelai ti parahaj'a tèra ina pa Yaa, hèku ie ke ne pèd'a èu. B'ale we èu nga tunge-mengèlu d'ara."

³⁵ Pa d'ara nga pedai lii ko Yesus, ta dèka ke ne dèu pejuu ti èmu Yairu la pika pa Yairu, mihe

ane, “Èla ke ne ana èu pehèpo hengaa. B'ole pehedèu Ama Guru. Tenge d'oke Dokepai ne ta kako la nii.”

³⁶ Ped'èno d'o Yesus nga lii pedai dèu do na ène. Ta lii ke Noo pa Yairu, “B'ole hedèu ne pengee èu! Parahaj'a we èu pa Deo.” ³⁷ Ta pe'uru èni ke Yesus ti ana aj'a Noo do wala he. Tituwata Petu, J'ako nga ari noo Johani we, ne do èba pedèue Noo. ³⁸ Ta d'ai roo la èmu Yairu, era ke ne dèu he do wiho-waho, era lema do tangi peloro èni do mèdèu ³⁹ Ta maho ke Yesus la d'ara nee, j'e la lii, mihe ane, “Ta ngaa ke muu ne pewiho-waho, nga tangi peloro èni mi hee? Naiki na ènead'o do made. Ne ta bèj'i hewe noo.”

⁴⁰ Ta rènge ne lii pedai Yesus mi nahère, ta mare ta d'ole ke ri roo harièle.

Ta pereda ke Yesus pa roo hari-hari ta mèhu èni la tele. Ta pedoa ke ri Yesus ne ina-ama naiki ne nga do tèlu ana aj'a Noo, j'e maho roo la kama naiki do made nee. ⁴¹ Ta pèro ke ri Yesus ne wolaèba naiki nee, j'e pedai Noo pa d'ara lii rai Aram do pake pa ène, mihe ane, “*Talita kum!*” Ki pa d'ara lii rai di, “Ana mobèni! Kèd'èiwe!”

⁴²⁻⁴³ Ta kèd'èid'ènge ke, ne naiki nee, j'e kako. Ta lii ke Yesus pa ina naiki nee, “Wie ko noo nga'a!”

Harièle dèu do ngède ne lai do èla pe jad'èi na ène, ta madalae ke roo. Tapulara, ta lara made ke ri Yesus pa roo, mihe ane, “B'ole la pedai j'e muu nga nadèu-nadèu ta do èla ke ri Yaa pe pemure wari noo!”

6

Lua nyèke Yesus pa Nasare (Mateo 13:53-58; Luka 4:16-30)

¹ Ta b'ale ke Yesus nga ana aj'a Noo la rae Noo, Nasare. ² Huru-hapo lod'o na ène lod'o heb'aj'a do Jahudi. Ta maho ke Yesus la èmu heb'aj'a, j'e wie ne lii aj'a pa ène. Ae ne dèu do dèka la heb'aj'a pa lod'o na ène. Madalae harièle dèu do d'èno ne lii aj'a Noo. Pedai roo he dèu nga he dèu, mihe ane, "Mèu d'ara ti mii ke ne nara Dèu na d'ee? Lua pej'ara ti mii ne nara Noo? Mi namii Noo ne nara ta tao madalae?" ³ Tuka aj'u we Noo. Do tade ri dii, ina Noo, Maria; ne ari Noo he, J'ako, Jose, Juda nga Himo. Lema ne nawèni Noo. Harièle roo do rae dii!" Ri do mi nahère, wae d'o roo ta hème Noo.

⁴ Ta pedai lii ke Yesus, "Do petuu ke! B'ale dii dèu, rihi pekeb'ue dèu pejuu Deo ti rai do wala, tapulara dèu pejuu Deo do pa d'ara rae miha, pekeb'ue d'o."✧

^{5-6a} Tapulara d'ai tèra ne adèuade dèu pa nii, hèku wae d'o roo ta parahaj'a pa Yesus. Ri mi nahère ke madalae Yesus ne adèuade roo, ku ped'elo d'o ri Yesus ne kuaha Noo pa nii, wala ti pe'ie do pèri dèu do pèd'a.

Yesus pejuu do henguru do d'ue ana aj'a Noo (Mateo 10:5-15; Luka 9:1-6)

^{6b} Ta pekèd'e ke Yesus la rae-rae do umu pa ène, la aj'a ne dèu he j'ara lua do d'èi Deo. ⁷ Ta pedoa ke ri Noo do henguru do d'ue ana aj'a Noo, j'e pejuu do d'ue-do d'ue ta la pepeke ne

✧ 6:4 Johani 4:44

Lii Hag'a D'ara ngati Deo. Wie lema ri Noo pa roo ne kuaha ta hud'èiwango. ⁸⁻⁹ Ta pereda ke ri Noo pa roo, “B'ole teo ta ègu pe ae nengaa tuu lai kako muu. Tenge d'o ta ègu nga'a-nginu, doi, nga taa. Èba we muu kèji, pake helapa, nga b'aj'u pa ihi, j'e kako. ¹⁰ Kiri era dèu do hèmi muu pa èmu roo, pee we muu pa ène tade ta pekèd'èiwari muu. ¹¹ Tapulara, kiri d'ai muu la hewue rae, j'e dod'o wae ne dèu he ta hèmi muu, lema wae d'o ta ped'èno nga muu, kèd'èiti ène. J'e lii pa roo, ‘Pelai ta dod'o wae muu ta ped'èno, hape miha ri muu ne lai apa ne!’ ”*

¹² Ta kako ke roo la pepeke ne Lii Ha'ga D'ara ti Deo. La pika ri roo pa dèu he lii ta hani ne muri mada do d'o mèd'èipa Deo, j'e muri mada pa ruj'ara do d'èi Deo. ¹³ Hud'èilema ri roo ne wango he. J'e pehuti ri èi mènysi pa dèu do pèd'a he, j'e heb'aj'a roo mij'e ta ie. Ta ie ke ne pèd'a roo.✧

*Lua pemade Johani, mone peherani dèu
(Mateo 14:1-12; Luka 9:7-9)*

¹⁴ Pa d'ara awe do na ène, rèngi ke harièle dèu j'ara lua Yesus. Rèngi lema ke dèue Herode, j'ara lua kuaha Yesus. Era dèu do lii, “Ta kuaha hengaa Johani mone peherani dèu, do muri wari

* **6:11** Pa d'ara Alkitab lii rai Yunani do asli, do b'uke mi nad'ee, “lèta awu wurai ti kab'a j'èla”. Pa awe na ène pa nii, ne dèu he do tima ta lèta awu wurai ti kab'a j'èla, ta jad'èi he èhi rutada kiri dod'o wae dèu ta d'èno, hape miha ri roo ne lai apa ène. Heleo pa *Luka 10:4-11; Muri Mada Dèu Pejoo Yesus 13:51*. ✧ **6:13** J'ako 5:14

pa d'ara Yesus. Pelai ri mi nahère ke Noo, ne nara ta tao harièle lua madalae.”

¹⁵ Tapulara era lema dèu had'e do lii, “Ad'o! Elia ke noo! Ki ad'o, hala he dèu mone ub'a ngati Deo rai uru he.”✧

¹⁶ Ta rènge ri dèue Herode ne pedai roo j'ara lua Yesus mi nahère, moko ta lii ke noo, mihe ane, “Ne toi ri yaa, Johani mone peherani dèu, do hewari nee, èle ke ri yaa pepereda ta ète ne kètu noo. J'e nee ke noo, do muri wari!”

¹⁷⁻¹⁸ Ta ngaa dèue Herode ne lii mi nahère, rowi pa awe do ludèu do èla pe jad'èi lai mone ae nga Johani. Mi nahee ne lii ped'èii ne: Moko ke dèue Herode ta peloje ihi-èmu ari noo, Pelipu, ne ngara noo Herodia. Tapulara pa awe na ène, ad'o dae Herodia do pehèg'i nga Pelipu. Taga rowi lai na ène ke, ne pekeb'ède loro-loro Herode ri Johani, mihe ane, “Ama dèue, b'ole peloje ihi-èmu ari èu nee. Rowi ne wue ai èu na d'ee ad'o do pelèka nga had'a rai dii do Jahudi!” Tapulara ped'èno d'o Herode, hèku banga èmu noo nga Herodia. Pelai ti mi nahère ke, ku pejuu noo dèu la kèpe Johani, j'e pemaho la èmu b'èdo.✧

¹⁹ Pelai ti pekeb'ède loro-loro ri Johani, ta tèka nui ke Herodia, j'e kale ruj'ara ta pemade Johani. Tapulara jad'èi ded'o, ri Johani do pa d'ara èmu b'èdo ko. ²⁰ Pereda lema ri Herode pa horod'ad'u he ta jage Johani pe woie.

Herode lema do d'ai meg'ig'i ri Johani. Do toi ri noo ta Johani nee, dèu pejuu Deo. Lema he dèu

✧ **6:15** Mateo 16:14; Ma'u 8:28; Luka 9:19 ✧ **6:17-18** Luka 3:19-20

do woie ade nga pengee. Mengèlu d'ara lema noo ne d'èno lii pedai Johani, maji lema ne lii pedai Johani ta pereja ne pengee noo.

²¹ Pedèka, pa d'ara he lod'o, ta nara ke Herodia ne awe ke hoo do rihi woie, ta petobe ne lua pana ade noo pa Johani. Pa lod'o na ène, awe hari jad'èi dèue Herode. Ta pedoa ke ne dèu-dèu do mone ae pa propensi Galilea, ie ngati do pereda, kètu-kètu horod'ad'u, nga kètu-kètu rai. ²² Pa d'ara rame mengèlu d'ara do na ène, ta maho ke ne ana do mobèni ri Herodia la ledò. D'ai woie tèra ne ledò noo, hèku tobo ri mengèlu d'ara Herode nga harièle dèu do pedoa ri noo. Ta èla pe ledò, ta pedoe ke ne ana mobèni ne ri dèue Herode, j'e lii noo, "Pika we èu pa yaa, ami nengaa èu. Ta wie ma ri yaa! ²³ Ta ame heb'èka rai pereda yaa, ta wie ma. Hupa yaa nga ngara Deo!"

²⁴ Ta kako ke ne ana mobèni ne la keb'ali pa ina noo, mihe ane, "Wo mama! Ami nengaa ke dii pa papa, ne do rihi woie?"

Ane mama noo, "Naaa! Ame ne kètu Johani, b'oke ina tana ee!"

²⁵ Ta la pedai ke ne ana mobèni ne nga Herode, mihe ane, "Papa, ee! Ame kètu Johani ri yaa mèd'a d'ee. Pèlo pa d'ara d'ula."

²⁶ Ta rènge ne lii ami na ène, lila nèd'a Herode. Tapulara i'a d'o ke noo, ta nyèke ne lii ami na ène, rowi èla ke noo pe hupa pa hed'apa dokepai do pedoa ri noo he. ²⁷ Ta pereda ke Herode pa kètu horod'ad'u ta la ète ne kètu Johani pa d'ara èmu b'èdo. ²⁸ Ta la ète ke ri roo ne kètu Johani, j'e ihe pa d'ara d'ula, j'e la wie pa ana mobèni

nee. Hème rowi noo, j'e d'ede la wie pa ina noo.
 29 Ta rèngi ne ana aj'a Johani ta do èla ke pe'ète
 ne kètu noo, ta kako ke roo la ègo ne ngi'u noo
 j'e la pedane.

Mi nahère ke ne lii ped'èii j'ara lua made
 Johani.

*Yesus penga'a lèmi tèb'a rihi dèu
 (Mateo 14:13-21; Luka 9:10-17; Johani 6:1-14)*

30 Pa d'ara he lod'o, ta b'ale ke ne ana aj'a do
 pejuu ri Yesus he, la peteni wari hela'u nga Noo.
 Ta ped'èii ke ri roo hari-hari ne do èla pe tao,
 nga do aj'a ri roo. 31 Tapulara pa awe do na
 ène, ae tèra ne dèu do pe holi-hoo la kale Yesus,
 hèku b'ule d'oke roo nga awe kehoo ta pengaha
 ta nga'a. Ta lii ke Yesus pa ana aj'a he, mihe ane,
 “Mai we dii la kale era do kehii mij'e nara ko dii
 ta pengaha ihi hudi he.”

32 Ta pekèd'èike roo j'ara kowa la kale era do
 kehii, do j'èu ngati d'ara rae.

33 Tapulara do ngèdi ri dèu lowe he ne kowa
 do ha'e Yesus he, do ore ne ngidi èi lobo nee.
 Ta mèhu èni ke roo ti d'ara rae, j'e kako pe'uru
 èni la era do ta penawu kowa Yesus he. 34 Mi
 nahère Yesus ne puru ngati d'ara kowa, ta ngèdi
 ke ri Noo ne dèu lowe he do mate Noo. Ta ruba
 ke ne d'ara Noo nga roo, rowi ne dèu lowe he era
 mi ki'i-j'awa do d'o b'ule nga mone b'ata he ke,
 hèku toi d'o ke nengaa ne do madae ta tao ri roo.
 Moko ke Yesus ta aj'a roo j'ara lua do d'èi Deo,✠

✠ **6:34** Reke Ae Do Isra'el 27:17; 1 Duae-duae 22:17; 2 Lii Ped'iri
 Rae Pereda Yahuda nga Isra'el 18:16; Yeskia 34:5; Sakaria 10:2;
 Mateo 9:36

35-36 rai ti nètu lod'o hape la mèd'a lod'o. Ta lii ke ne ana aj'a he pa Noo, mihe ane, "Ama! Umu ke ta jèna ne lod'o. Ne era na d'ee do kehii, lema do j'èu ngati rae-kowa. B'ule d'o nga'a-nginu pa d'ee. Pejuu kowe ne dèu lowe he la wèli nga'a pa rae-kowa do umu pa d'ee."

37 Ane Yesus pa roo, "B'ole teo ta pejuu ne dèu he! Ta penga'a ri muu we ne dèu he!"

Ta keb'ali ri ke roo, mihe ane, "Ama ee! Kiri penga'a ri j'ii ne dèu do mi nahee ne worèwu ae, d'ai ae doi ne do ta pake ri j'ii! Hela'u nga gaji tuka natuu he wue tèu!† Mi namii ke j'ii ne nara doi do mi nahère ne ae!"

38 Ta lii rike Yesus pa roo, "La kale toi ko ri muu, nadèu do nga èba nga'a."

Ta èla ri roo pe kale toi, ta b'ale ke roo la pika pa Yesus, mihe ane, "Era lèmi b'ue roti, nga d'ue ngi'u nadèuu we."

39 Ta lii ke Yesus pa dèu he harièle ta mejèd'èipa kolo j'u'u he, hekewolo-hekewolo. 40 Moko roo ta mejèd'èipedèue ne lii Yesus. Pa d'ara he kewolo, era dō hengahu, era lema do lèmi nguru dèu.

41 Ta èba ke ri Yesus ne roti do lèmi b'ue, nga nadèuu d'ue ngi'u he. J'e tengara Noo la liru ta peha'e lii ie ae pa Deo. Èla pe mi nahère ta pipe ke ri Noo ne roti he, j'e wie pa ana aj'a he ta peb'agi pa dèu he hari-hari. Mi nahère lema ne nadèuu he. 42 Ta nga'a ke roo harièle tade b'èhu. 43 D'ai roo ne èla pe nga'a, ta pekupu ke ri ana

† 6:37 Pa d'ara Alkitab lii rai Yunani, "d'ue ngahu *denari* doi melaa pudi". He *denari* pa awe do uru, hela'u nga gaji he dèu tuka he lod'o.

aj'a he ne nga'a do rihi he. Tobo henguru d'ue hope ne ae.

⁴⁴ Ne dèu do nga'a he, ne pe'ira era ma do lèmi tèb'a dèu momone; reke d'o mobèni nga naiki.

*Yesus nèru pa kolo èi
(Mateo 14:22-33; Johani 6:16-21)*

⁴⁵ Ta moko harièle ne lai na hère, ta pejuu ke ri Yesus ne ana aj'a Noo la ha'e kowa, mij'e ta uru la heb'èka èi lobo, la rae Betsaida. Pe leto èni ko Yesus mij'e ta pejuu ne dèu do lowe he ta b'ale. ⁴⁶ Ta b'ale harièle dèu, ta ha'e ke Noo la hewue lede j'e la heb'aj'a pa ène.

⁴⁷⁻⁵⁰ D'ai ta mèd'a, ta puru ke Yesus. Ngèdi ri Noo ne kowa ana aj'a he, do d'ai ke la telora èi lobo nee. Era ke roo nga tuku hetenga made ne kowa nee, rowi awe na ène do rihi mèdèungèlu d'uru. Umu ta mèu rai, ta kako ke Yesus nèru pa kolo èi, la dèuu ne ana aj'a he. Ta d'ai Noo ne umu ta hihu ne kowa roo, moko ta ngède ke Noo ri roo. G'ig'a tèra roo. Ta pekeb'ali ke roo he dèu nga he dèu, mihe ane, “Hèleo ko ri muu! Nengaa ke na nii? Wango ke na nii, we nengaa?”

Tapulara ta lii d'ènge ke Yesus, “B'ole meda'u muu! Yaa ma na d'e rii!”

⁵¹ Ta d'ai Yesus ne ha'e la d'ara kowa nee, milu d'ènge ne ngèlu. Madalae tèra ne ana aj'a he harièle. ⁵² Maji lema ri roo ta èla pengède ne kuaha Yesus ne penga'a do rihi ngati lèmi tèb'a dèu, tapulara tade ded'o ri roo nga petuu ne kuaha Noo, pelai ta do adèuade-pengee roo.

*Yesus pe'ie dèu-dèu do pèd'a pa Genesare
(Mateo 14:34-36)*

⁵³ Ta d'ai roo la heb'èka èi lobo, ta penawu ke ne kowa roo pa ngidi èi lobo pa rae Genesare.

⁵⁴ Mi nahère roo ne puru ti d'ara kowa, ae ne dèu pa ène do ngèdi roo. Ta petoda ke roo, "Nee ke Yesus, ó!" ⁵⁵⁻⁵⁶ Ta perai ke roo la pepika pa hari hewue rai na ène. Ta dèka ke ne dèu lowe he, nga merèi ne dèu-dèu do pèd'a he.

Had'èita rèngi we ri roo ta Yesus do era pa he èhi era, ta ègu ke ri roo ne dèu do pèd'a he j'e la pebèj'i pa keb'èla. Ane pa d'ara lai pengee roo, "Had'èita d'ai we ta b'uje ne b'ara pa ihi Noo ri do pèd'a he, do ta ie ma roo." Harièle dèu do nara ta b'uje ne b'ara pa ihi Noo, ie d'ènge ne pèd'a roo.

7

Lua petèka dèu rai-wawa b'ole gate lii pereda Deo

(Mateo 15:1-9)

¹ Era he kejie do Parisi nga do pèri dèu guru agama ngati Yerusalem, dèka la pehapo nga Yesus. ²⁻⁵ Ne do Parisi he do d'ai tèra roo ne henèru ta pekako had'a rai Jahudi do petèka ri ama-èpu roo. Unupala, uru nga do d'o nga'a, j'amu uru èi pedèuu nga had'a rai. Mi nahère lema ki b'ale ti paha, do j'èma ta j'iu èi. Rihi ti na ène, ne b'ara-b'ara do pa d'ara èmu leo hogo nga'a roo, mi èru hogo, pai-kab'a, kab'a nginu, lonye uru ko hari-hari pedèuu nga had'a rai, j'e'itu pake.

Ki era do Jahudi do wala he, do d'o pedèuu ne had'a rai na ène, bubu d'ara ne do Parisi he.

Pelai ti mi nahère ke roo ne bubu d'ara, ta d'ai ne ngèdi ne ana aj'a Yesus he do nga'a uru nga do d'o j'amu èi pedèuu nga had'a rai. Ta dèka ke roo la pehale Yesus, mihe ane, "Ta ngaa ne ana aj'a Èu ku nga'a uru nga d'o j'amu èi? Lai na ène, do j'èle ne had'a rai, do petèke ri ama-èpu dii!"

⁶⁻⁷ Tapulara b'ale ri Yesus, mihe ane, "Muu he, dèu do peworèwu èni ta dèu do mèu! Petuu nengaa ne do b'uke ri Yesaya rai uru, j'ara lua muu, mihe ane,

'Ne dèu nahee do pekelode Yaa,
ri ub'a we, ad'o do rai ngati d'ara ade.

Parahuma we roo ne tao mi nahère.

Wae d'o roo ta pekeb'ue ne do d'èi Yaa,
tituwata rihi pekeb'ue lua petèka dèu
rai-wawa we.'[✧]

Mi nahère lema ke muu. ⁸⁻⁹ J'èle ri muu ne lii pereda Deo mij'e ta nara ri muu ta pekako ne lua petèka dèu rai-wawa we. D'ai tèra muu ne i'a peheru èni!

¹⁰ Rai uru he do èla ke pepeke ri Musa ne lii pedai Deo, mihe ane, 'Pekeb'ue ina-ama muu.' Nga lii pereda do wala wari, 'Nadèu do wègi-menihi ina ki ad'o ama noo, wole noo pemade.'[✧]

¹¹⁻¹² Mi nahère ke ne lii pereda Deo, tapulara aj'a muu do wala. Aj'a muu dèu, mihe ane, 'Kiri era dèu do jaji ta j'ola he èhi b'ara natuu Deo, ie d'oke ta wie pa ina-ama noo, maji lema roo ta do pa d'ara hedèu-herui. Ne b'ara na ène nara d'o ta

✧ **7:6-7** Yesaya 29:13 ✧ **7:10** Do Isra'el Mèhu èni ti Masir 20:12; 21:17; Kètu Agama nga Lua Petèka Agama 20:9; Ped'ire Wari Ruj'ara Muri Mada 5:16

pake ta rab'a roo, rowi do èla ke pejaje mij'e ta j'ole pa Deo.' ¹³ Rowi mi nahère ke ne lii Yaa pa muu ngine, èla ke ri muu pe j'èle ne lii pereda Deo, j'e pehure ri muu ri lua petèka do wiu. Ae ko ne lua petèka muu do tebèli ti lua do d'èi Deo."

Lai do apa do kepue ti d'ara ade dèu
(*Mateo 15:10-20*)

¹⁴ Ta pedoa ke ri Yesus ne dèu lowe pa ène, j'e lii, "D'èno we pe woie, mij'e tada muu. ¹⁵ Nengaa we ne do maho la d'èlu dèu, b'ule d'o do pera'i dèu. Tapulara nengaa do dèka ti d'ara dèu, na ène ne do nara ta pe'apa dèu. ¹⁶ [Nadèu do nga d'èi ta d'èno, tenae pe woie, mij'e tada muu!]"*

¹⁷ Ta peb'agi ke Yesus nga ana aj'a Noo nga dèu do lowe he j'e maho la d'ara hewue èmu. Ta keb'ali ke ne ana aj'a Noo mi namii ne pedèb'o lii pehèku do èla pe pedai nga dèu do lowe he. ¹⁸⁻¹⁹ Ta b'ale ke ri Yesus, mihe ane, "Pee ko ma muu nga d'o tada? Mi nahee ne lua pedèb'o ne: nengaa ne do nga'a ri dèu, do ie. Tapulara, nengaa ne do mèhu èni ti dèu nee, ad'o do woie. Nengaa we ne do nga'a ri dèu, maho la d'èlu, j'e mèhu èni wari. (Ne pedèb'o lii Yesus, ie ma dèu ta nga'a nengaa we. B'ule d'o do petaru.)

²⁰ Tapulara, nengaa ne do mèhu èni ngati d'ara ade dèu, na ène ke ne do pe'apa dèu, hèku Deo wae d'o ta pe'umu èni nga roo. ²¹⁻²² Rowi ae lai do apa do kepue ti d'ara ade dèu. Mii: lai pengee do apa, kenyoona nga dèu do ad'o ihi-èmu noo, mena'o, pemade dèu, menga'a, tao apa, pote-èpi,

* **7:16** Ad'o do b'uke ne ayat na d'ee (16) pa d'ara Alkitab lii rai Yunani do rihi dèu he.

lala-hopá, mèta d'ara, wègi-menihi dèu, wue èni, b'ule d'o nga had'a, nga paja kètu.

²³ Naa. Harièle lai do apa na hère do kepue pa d'ara ade dèu, do ma pe'apa dèu. Lai do apa na hère ke, do b'ege Deo.”

Yesus ruba d'ara nga he dèu mobèni ad'o do Jahudi

(Mateo 15:21-28)

²⁴ Ta pekèd'èirike Yesus he la hewue kota ne ngara noo Tirus. Ta d'ai la ène, maho roo la d'ara hewue èmu, mij'e ta dod'o toi ri dèu ta do era ke Noo pa nii. Maji mi nahère, pee ma ta toi ri dèu he ne lua dèka Noo.

²⁵⁻²⁶ Pa ène era he dèu mobèni, ad'o do Jahudi. Ngati rai Penesia ihi propensi Siria. Ta toi ri noo ne lua dèka Yesus, ta kako ke noo la huba pa Yesus, mij'e ta la hud'e ne wango ti d'ara ana noo do mobèni.

²⁷ Ta wie ke ri Yesus ne lii pepèhi, mihe ane, “Nga'a peb'èhu uru ko naiki he, j'e wie ne do rihi pa ngaka.” (Ne pedèb'o Yesus, ta pemoko uru ri Noo dèu Noo do Jahudi, j'e le to dèu do hewala he).

²⁸ Ta b'ale ke ri mobèni na ène, “Petuu ke ne lii pedai Ama! Ngaka lema do era pa da'i meja nga'a, ta nga'e ne nga'a do bui ti d'èia meja naiki he.” (Ne pedèb'o nee, pa d'ara awe nga'a naiki, era nga'a do bui, j'e nga'e ri ngaka. Maji lema Yesus ta pemoko uru dèu Noo do Jahudi, do j'èma lema Noo ta heleo dèu do hewala.)

²⁹ Ta rènge ri Yesus ne lii mobèni nee, ta lii ke Yesus, “Do petuu ne lii èu ina, ó! B'ale we ina la

èmu, ie ke ne ana èu, rowi èla ke ne wango ne pemèhu èni ti d'ara noo.”

³⁰ Ta b'ale ke noo la èmu. Ta d'ai la èmu, era ke ne ana noo do bèj'i bilu, rowi èla ke ne wango ne pemèhu èni.

Yesus pe'ie he dèu do b'ènga nga hoe wodilu

³¹ Ta pekèd'èirike Yesus he ti kota Tirus, j'ara lahalae lake kota Sidon. Nèru roo teruu la èi lobo Galilea. Ngati ène, kako wari roo teruu la rai henguru b'ue kota, do tima ta pale, ta, 'Dekapolis'. ³² Pa nii, era he dèu do bènga riko do hoe. Ta ègo ke noo ri ihianga noo nga Yesus. J'e ame ri roo Yesus ta tèka ruai pa wukolo noo, mij'e ta pe'ie noo. ³³ Ta petala èni ke Yesus nga dèu na ène ti dèu do lowe he. Ta pemaho ne kolo ku'u Noo la ro'a wodilu dèu ne hari d'ue b'ue. Pebob'e ri ne kehui ai Yesus ri ilu Noo, j'e tèke pa we'o dèu do na ène. ³⁴ Ta tengara ke Yesus la d'èia, j'e tule hengaa, j'e pali Noo, “*Epata*” (ki pa d'ara lii rai dii, “Boka èni we!”)

³⁵ Mi nahère we ne lii Yesus, rèngi d'ènge noo. Ne we'o noo do hekoto, lumu d'ènge, i'a d'ènge pedai lii nga woie.

³⁶ Èla pe mi nahère ta b'ale ke roo nga dèu lowe he. Ta pereda ke Yesus pa dèu pa ène, “D'èno ie ri muu! B'ole ped'èii muu pa dèu ta Yaa do pe'ie dèu na d'ee.” Maji ta lara ri Noo, pee ma ne dèu he ta pedai ne lai na ène pa mii-pa mii. ³⁷ Madalae tèra ne dèu do rèngi ne lai do na ène. Pedai roo, mihe ane, “D'ai tèra Dèu na ène! Pejad'èi ri Noo harièle lai pe'ie. Do hoe jad'èi ita rèngi. Do b'ènga i'a pedai lii.”

8

*Yesus penga'a do èpa tèb'a dèu
(Mateo 15:32-39)*

¹⁻³ Hewari, ae ne dèu do peteni la d'èno ne lii aj'a Yesus. Tèlu lod'o ke roo ne pedèue Noo, hèku b'ule d'oke roo nga nga'a-nginu. Ta pedoa ke ri Yesus ne ana aj'a Noo, j'e lii, “Ruba d'ara ke Yaa nga dèu do lowe he. Era do dèka ngati rae do j'èu, j'e tèlu lod'o lema ke roo ne pedèu, tade ta èla ke ne nga'a unu roo. J'e ma d'oke ta peb'ale roo nga d'èlu wue. Ngee ta melanu pa telora ruj'ara.”

⁴ Ta b'ale ke ri ana aj'a Noo, mihe ane, “Wo Ama. Ne era na ène j'èu ti rae-kowa. Hèku nara d'o dii ta penga'a dèu do mi nahee ne ae!”

⁵ Ta keb'ali ke Yesus pa roo, mihe ane, “Henga ne roti do era pa muu?”

Ta b'ale ke ri roo, mihe ane, “He pidèu b'ue roti we.”

⁶ Ta lii ke Yesus pa dèu lowe he, ta mejèd'èipa wurai. Èla pe mi nahère, ta èba ke ri Noo ne roti do pidèu b'ue he, j'e heb'aj'a ta peha'e lii ie ae pa Deo. Ta pipe ke ri Noo ne roti he, j'e wie pa ana aj'a Noo he. J'e la peb'agi pa dèu lowe he. ⁷ Nara lema roo pèri ngi'u nadèu. Hebaj'a wari Yesus ta ami terima kasi pa Deo tuu nadèu he. Ta lii ke pa ana aj'a Noo, ta la peb'agi pa dèu lowe he. ⁸⁻⁹ Era ma roo harièle do èpa tèb'a dèu. Nga'a roo tade b'èhu. Ta èla roo pe nga'a, ta pekupu ke ri ana aj'a Noo, ne do rihi he, tobo pidèu hope worenana. Ta lii ke Yesus pa roo ta b'ale. ¹⁰ Ta ludèuroo, ta

ha'e ke Yesus nga ana aj'a Noo la d'ara kowa, j'e pekèd'èila hewue era, ne ngara noo Dalmanuta.

*Do Parisi kale lai ta pebue Yesus
(Mateo 16:1-4)*

¹¹ Mi nahère Yesus he ne puru pa Dalmanuta, dèka ke do pèri dèu ti kejie Parisi la pehapo nga Noo. Ne dèka roo ta la pekerèi-keb'ali nga Yesus ta kale lai ta hie Noo. Ta ami roo pa Noo, mihe ane, “Ama! Ped'elo ko pa j'ii ne lai madalae ta he èhi rutada, ta kuaha do era pa Èu, ngati Deo.”✧

¹² Ta hèpi hengaa ke Yesus pemèdèu j'e lii pa roo, “Menyaha ne ade Yaa ne rèngi lii ami muu. Ta ngaa ke muu ne ami rutada madalae? B'ole mi nahère. Era ma pa Yaa ne lua madalae nee, tapulara pengède d'o pa muu.”✧

¹³ Ta hani ke roo ri Yesus, j'e ha'e b'ale la d'ara kowa nga ana aj'a Noo he. J'e pekèd'èiroo la heb'èka èi lobo.

*Yesus lii ta jaga-meniga ti lai apa do Parisi
(Mateo 16:5-12)*

¹⁴ Ta d'ai Yesus he la telora èi lobo, ta henge ri ana aj'a Noo he, taa d'o do èba nga'a-nginu. Hewue we ne roti èba roo. ¹⁵ Ta rèngi roo nga pedai roti, ta lii ke Yesus, “Meniga pe woie muu! B'ole luu muu ri lai apa do dèka ti dèue Herode nga do Parisi he. Ne lai apa roo do j'ala mi ragi do pekiwu pa terigu ta peha'e roti.”✧

¹⁶ Ta rènge ne lii pedai Noo mi nahère, b'ingu ana aj'a Noo. Ta pedai ke roo, mihe ane, “Tada

✧ **8:11** Mateo 12:38; Luka 11:16 ✧ **8:12** Mateo 12:39; Luka 11:29 ✧ **8:15** Luka 12:1

d'o dii lii pedai Noo ne! Maga-maga dii ta d'o èba roti ku pedai Noo mi nahii.”

17 Toi ri Yesus ne lua pengee roo. Ta lii ke Noo, mihe ane, “Ta ngaa muu hèku pedai j'ara dod'o b'ule nga èba roti? Tada ded'o muu ne pedèb'o lii Yaa? D'ai rèpo ne kewadèukètu muu! 18 Ngèdi ke ri namada muu miha, tapulara pee ma muu nga d'o tada. Mi do b'èdèuhe muu. Rèngi ke ri wodilu muu miha, tapulara pee ma muu nga d'o tada nengaa-ngaa. Mi do hoe he muu. Bèlu ke muu✧ 19 ne roti do lèmi b'ue do pipe ri Yaa, j'e penga'a do lèmi tèb'a dèu he? Pekupu ri muu do hewari nee, ne do rihi pèri hope?”

B'ale ri roo, “Henguru d'ue hope.”

20 Keb'ali wari Yesus, “Hewina ko ri muu ne roti do pidèu b'ue do pipe ri Yaa, j'e penga'a do èpa tèb'a dèu he? Pekupu ri muu do rihi pèri hope?”

B'ale ri roo, “Pidèuhope worena, Ama ee.”

21 Ane Yesus, “Do petuu! Ngèdi ke ri namada muu miha, tapulara ta ngaa muu ku pee nga d'o tada, ta dèka ti mii ne kuaha do pa Yaa?”

Yesus pe'ie do b'èdèupa Batsaida

22 Ta d'ai rike Yesus nga ana aj'a Noo la rae Betsaida. Ta dèka ke ne dèu nga ègo he dèu do b'èdèunga Yesus. Ne ami roo pa Yesus, mij'e ta pe'ie ne namada dèu na ène. 23 Ta pera'o ke ri Yesus ne do b'èdèune la tele rae. Ta hebue ke ne ilu Noo pa namada dèu na ène, j'e b'uje ri Noo. Keb'ali Noo, mihe ane, “Mi namii? Ngèdi ke èu?”

✧ 8:18 Yermia 5:21; Yeskia 12:2; Ma'u 4:12

²⁴ Ta d'ede ke ne tangamada noo, j'e heleo ke la keriu-keg'ana, ta b'ale ke ri noo, "Wa! Ngèdi ke yaa dèu do kako. Tapulara era mi aj'u do kako!"

²⁵ Ta tèke rike ne wolaèba Yesus pa namada dèu nee. Ta hèku rike noo ta heleo, ngèdi woie ke. ²⁶ Ta pejue ke noo ri Yesus ta b'ale la èmu, j'e tèka lii, mihe ane, "B'ale we èu lake ruj'ara do wala! B'ole lake ri j'ara Betsaida."

Lua ketèra Petu ta Yesus nee, Kristus, do pej'èu'e ri Deo rai uru

(Mateo 16:13-20; Luka 9:18-21)

²⁷ Èla pe na ène, ta nèru ke Yesus nga ana aj'a Noo he la rae-kowa pa Kaisarea-Filipi. Pa telora ruj'ara, ta keb'ali ke Yesus pa roo, mihe ane, "Pedèuu nga lii pedai dèu, nadèu ke Yaa na d'ee?"

²⁸ Ane roo, mihe ane, "Era do lii, ta 'Johani, mone peherani dèu'. Era do lii ta 'Elia', mone ub'a Deo do uru he. Era lema do lii, ta hala he dèu ngati mone ub'a Deo do wala he pa awe do uru."✧

²⁹ Ta keb'ali rike Yesus pa roo, "Pedèuu tade ri muu miha, nadèu ke Yaa na d'ee?"

Ta b'ale ke ri Petu, mihe ane, "Èu ke Kristus! Do èla pe pej'èu'e ri Deo rai uru."✧

³⁰ Ta lara ke ri Yesus, ta "B'ole pedai nga nadèu-nadèu!"

Yesus ped'èii d'ènge j'ara lua hedèu nga made Noo

(Mateo 16:21-28; Luka 9:22-27)

✧ **8:28** Ma'u 6:14-15; Luka 9:7-8 ✧ **8:29** Johani 6:68-69

³¹ Ta j'ari ke Yesus ta pika pa ana aj'a Noo, mihe ane, "Yaa d'ee, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu. Hine do ta lake ri Yaa ae lua hedèu, ri do ta nyèke Yaa ri dokepai rae he, ketèu ngati kètu agama he, nga guru agama he. Do ta pemade Yaa ri roo, tapulara muri wari Yaa nèli." ³² Ta rèngi ne lii pika Yesus, ta la pera'o ke Yesus ri Petu la keraha. J'e tèka lii noo, mihe ane, "B'ole pedai mi nahère, Ama ee! Wie d'o ri yaa ta d'ai ai roo pa Ama!"

³³ Tapulara ne lii pedai Petu ad'o do hela'u nga d'èi Deo. Ta b'ale hed'apa ke Yesus nga ana aj'a do wala he. J'e j'ege ri Noo Petu, "Lii pedai kètu wango he na ène! Lènga ti d'ee! Ad'o èu do pengee ne lua do d'èi Deo, pengee ne lua do d'èi dèu rai-wawa we!"

³⁴ Ta pedoa ke ri Yesus ne dèu lowe he la pe'obo nga ana aj'a Noo he. J'e aj'a roo ri Noo, "Nadèu do d'èi ta pedèue Yaa, mèka tee noo ta pedèue helod'o-helod'o. Hore ne lua do d'èi miha, j'e pedèue ne lua do d'èi Deo we. Maji lema ta era dèu do ta pemade noo, pee ma nga pedèuu teruu, mi dèu do nga hape aj'u ketoe ta la pemade.✧ ³⁵ Dèu do d'èi ta muri mada tuu ngi'u miha, do ta ele ne muri mada noo nga mi nahère we! Tapulara nadèu do moko ta la made taga pedèue Yaa, nga pepeke ne ruj'ara muri mada do d'èi Deo, do ta muri loro noo hela'u nga Deo.✧

³⁶ D'èno we! Kiri bab'o ri èu harièle ihi hewue rai-wawa d'ee, tapulara nyèke èu ri Deo, ngaa ne nara èu? ³⁷ Maji lema ta èbe ri èu hari ihi hewue

✧ **8:34** Mateo 10:38; Luka 9:23; 14:27 ✧ **8:35** Mateo 10:39; Luka 17:33; Johani 12:25

rai-wawa na d'ee, nara d'o ta pehure nga muri mada do peloro nga Deo!

³⁸ Henge ie ri muu! Dèu rai-wawa pa d'ara awe na d'ee, muri mada pa d'ara ae kera'a apa-kerewe. Ped'uli d'o ke roo ta pedèue Deo. Hèku nadèu do mekae d'ara ta pedèue Yaa, ki ad'o mekae d'ara ta pèro lii pedai Yaa, mekae d'ara lema Yaa ta hème noo pa hed'apa Deo. Rowi Yaa, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu na d'ee, hine do ta dèka wari ti liru-bèla. Nga dèu pejuu Deo he, dèka hela'u nga Yaa. Ne puru j'ii ti liru-bèla nga kuaha Deo do mèu-megala, itu toi Yaa ri dèu, nadèu Yaa na d'ee.

9

¹ B'ole bèlo ri muu ne lii pedai Yaa na d'ee. Era ti telora muu na hee, dod'o made, do ta ngède Deo do pereda nga kuaha Noo do kerihii.”

*Yesus do wala wewo pa kolo lede
(Mateo 17:1-13; Luka 9:28-36)*

² Èna lod'o èla pe na ène, ta ègu ke Petu, J'ako nga Johani ri Yesus, la hewue lede do d'èia, do kehii. Ta d'ai roo la kolo lede nee, ngède ri roo ne Yesus èla ke pe rihu èni. ³ Ne b'ara pake Noo do pudi kewa'a, do weo do kana. B'ule d'o b'ara pa rai-wawa na ène do wo pudi kelala mi b'ara pake Noo. ⁴ Pa d'ara awe na ène d'ènge, ta ngède ke ri roo Yesus era do pedai lii nga Elia nga Musa.

⁵⁻⁶ Petu he made ri meda'u. B'ale Petu ta b'ingu ke, tade pedai wala. Ta lii ke noo pa Yesus, mihe ane, “Ama. Rihi woie dii pa d'ee! Rihi ie j'ii ta

petitu tèlu b'ue leo. Hewue tuu Ama, hewue tuu Musa, nga hewue tuu Elia.”

⁷ Ta dèka ke ne merèmu la herimu roo. J'e rènge ri roo ne lii pedai ti d'ara merèmu nee, mihe ane, “D'èno we. Yesus na d'ee, Ana d'èi Yaa. Ped'èno ie we muu nga Noo!”✧

⁸ Ta rènge ri Petu he ne lii pedai na ène, heleo pehero ke ri roo pa era na ène. B'ule d'o dèu do hewala pa ène, wala ngati Yesus miha.

⁹ Èla pa mi nahère, ta puru ke Yesus nga ana aj'a Noo he ti kolo lede na ène. Pa d'ara puru roo, ta tèka lii ke Yesus pa roo, “B'ole ped'èii muu pa nadèu we, nengaa ne do ngèdi ri muu ngine. Yaa d'ee, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu, made uru ko. Kiri muri wari Yaa, j'e'itu pepeke ri muu pa dèu lowe.”

¹⁰ Pedèuu tèra roo nga lii tèka Yesus, b'ule d'o roo nga pedai nga he dèu tèra he. Ta pekeb'ali ke roo tèlu, “Nengaa ke ne pedèb'o lii pedai Noo, ta ‘Muri wari ki èla pemade? Mi namii?’”

¹¹ Ta keb'ali ke roo pa Yesus, “Ane guru agama he, ‘Elia ta dèka uru, j'e'itu dèka Kristus.’ Pedèuu lii Ama, mi namii?”✧

¹² Ta b'ale ke ri Yesus, “Tèra, do petuu! Dèka uru ko Elia, ma pemoke ruj'ara tuu Kristus, do pej'èu'e ri Deo rai uru he. Mi namii? Pee ko ma muu nga dod'o tada nengaa ne do hure do b'uke j'ara lua Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu ne? Do lore ke pe b'uke ki ri dèka Noo, do ta pehedèu Noo ri dèu, j'e pemade. ¹³ D'èno pe'ie ri muu.

✧ 9:7 2 Petu 1:17-18; Mateo 3:17; Ma'u 1:11; Luka 3:22 ✧ 9:11 Maleaki 4:5; Mateo 11:14

Elia, èla ke pedèka. Tapulara, pehedèu noo ri dèu, pedèu nga d'èi roo. Harièle na hère petobe ne lai do b'uke ri mone ub'a Deo rai uru he."

Yesus pe'ie he dèu naiki do maho ri wango apa (Mateo 17:14-21; Luka 9:37-43)

¹⁴ Ta d'ai Yesus nga do tèlu ana aj'a Noo he, la pekupu wari nga ana aj'a do had'e he, era rike ne dèu lowe he do pekupu. Ne lua dèka dèu lowe he, ta la heleo ne ana aj'a Yesus he pa d'ara peb'aj'a nga guru agama Jahudi he. ¹⁵ Mi nahère ne ngède Yesus ri dèu lowe he, ta keb'èdi hala ke roo, rowi pa d'ara peira roo, Yesus do pa kolo lede ne ko. Moko ke roo ta perai la pehapo nga Noo.

¹⁶ Ta keb'ali ke Yesus pa roo, mihe ane, "Peb'aj'a nengaa muu pa d'ee?"

¹⁷ Dèka he dèu la pika, "Ama. D'èno ko ri Ama! Yaa ne èba ana yaa do momone, pe'ie ko we noo, ri Ama. Do b'ènga noo, i'a do pedai lii, pelai ti maho ri wango. ¹⁸ Kiri maho ke ne wango ne la d'ara noo, ta wèbe b'ure-b'ure ke ri noo pa rai. Tade woro ne ub'a, pekiho ne ngutu. J'e hekoto noo mi aj'u made he. Èla ke ri yaa pe'ami ne ana aj'a Èu he, ta hud'e ne wango nee, tapulara jad'èi d'o."

¹⁹ Ta j'aga ke ri Yesus ne ana aj'a he, mihe ane, "Rihi tèra muu! Aj'a loro-loro muu ri Yaa, pe ma muu ngad'o tada. Ad'o muu d'o parahaj'a petuu nga Yaa. Hape la mii ke Yaa ne mèka-wènge pehed'apa nga muu? Èbe ko ma d'ee, naiki ne!"

²⁰ Ta hero'e ke ri roo ne naiki ne nga Yesus. Ta ngède Yesus ri wango nee, ta hore ke ri noo naiki

ne la wurai, peb'are-gore pa ène. Woro ne ub'a noo.

²¹ Ta keb'ali ke Yesus pa ama naiki nee, “Rai pèri ke nee, naiki ne pèd'a do mi nahee?”

B'ale ri ama noo, “Rai tana iki. ²² Tui ke ne wango nee, ne d'èi ta pemade noo. J'aj'i wari ke noo, ne bui la d'ara rao ai, ki ad'o pebole pa d'ara èi. Ruba ko we, ne d'ara Ama. Ki jad'èi he, pe'ie ko ri Ama ne naiki na d'ee.”

²³ Ta b'ale ke ri Yesus, “Ta ngaa ku lii, 'ki jad'èi? Jad'èiri Yaa harièle, had'èita parahaj'a we nga Yaa!”

²⁴ Ta b'ale ke ri ama naiki nee, nga he mèri ta tangi, mihe ane, “Ama! Do parahaj'a ma ke yaa. Ruba we ne d'ara perue riko ne parahaj'a yaa!”

²⁵ Pa awe na ène, ngèdi ri Yesus ae ke ne dèu do dèka la peworo la ène. Ta pereda ke ri Noo pa wango nee, mihe ane, “Wango apa! Mèhu èni we èu ti d'ara naiki na d'ee, mij'e nara ta rèngi, i'a noo pedai lii. B'ole b'ale wari èu la d'ara noo!”

²⁶ Ta rènge ne lii pereda Yesus ri wango nee, ta pekaa ke noo pemèdèumèdèu Ta pekelole ke ri noo ne naiki nee, j'e ked'èji-d'èji, j'e mèhu èni noo ti d'ara naiki nee. Hekoto ne naiki, mi do made he. Ane ne lii dèu pa ène, “Made ke naiki ne!”

²⁷ Ta pèro ke ri Yesus ne naiki nee, j'e pekèd'e noo. Ta kèd'èid'ènge ke noo.

²⁸ Ta pekèd'èike Yesus nga ana aj'a Noo ti ène, j'e maho roo la d'ara hewue èmu. Roo ke miha, pa d'ara èmu nee, ta keb'ali ke ne ana aj'a he pa Yesus, “Ama! Ta ngaa j'ii ku d'o nara ta hud'e ne wango ne?”

29 Ta lii ke Yesus pa roo, “D'èno ko ri muu pe woie! Wango he do apa. Ki d'o heb'aj'a muu ta ami kuaha ngati Deo, nara d'o muu ta hud'èiwango do mi nahii.”

*Yesus pedai wari j'ara lua made Noo
(Mateo 17:22-23; Luka 9:43-45)*

30 Ta pekèd'èirike Yesus nga ana aj'a Noo he ngati ène, la propensi Galilea. Ne d'èi Noo, b'ole era do toi ri dèu ne lua dèka roo la nii, ³¹ ri ne d'èi Noo ta aj'a ne ana aj'a Noo he we. Ta lii ke Noo nga roo, mihe ane, “Tui d'oke, j'e pewie Yaa ri he dèu pa dèu do wola. J'e pemade Yaa ri roo, do Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu d'ee. Tèra Yaa ta made, tapulara pa nèli, ta muri wari.”

32 Ta pika Yesus mi nahère, ta b'ingu ke roo pelai ta d'o tada roo. B'ani d'o ke roo ta keb'ali ne lua pedèb'o Yesus.

*Ana aj'a Yesus peb'ata ta nadèu ne do ke rihi
(Mateo 18:1-5; Luka 9:46-48)*

33 Ta nèru rike Yesus he la Kapernaum. Ta d'ai roo ne maho la d'ara èmu, ta keb'ali ke Yesus pa ana aj'a he, mihe ane, “Peb'at'a nengaa ke muu pa ruj'ara he ngine?”

34 B'ule d'o he dèu he do b'ani ta b'ale, ri pa ruj'ara he ngine do peb'ata roo ta nadèu ne do rihi pa telora roo.✠

35 Ta mejèd'èike Yesus, j'e aj'a roo, mihe ane, “Nadèu do d'èi ta dèu do ke rihi, muri mada noo petuu-petuu mi do ènu do pemoko dèu lowe.”✠

✠ 9:34 Luka 22:24 ✠ 9:35 Mateo 20:26-27; 23:11; Ma'u 10:43-44; Luka 22:26

³⁶ Ta hero'e ke ri Yesus he dèu naiki, j'e b'ale pa telora roo. J'e lii Noo, ³⁷ “Nadèu do pedèue Yaa, j'e pemoko dèu mi naiki na d'ee, ne pedèb'o nee, dèu na ène lema do pemoke Yaa. Lai na ène lema, pemoke Ama do pejue Yaa ma rai-wawa d'ee.”[☆]

*Nadèu do jad'èi ita dèu kejie dii?
(Luka 9:49-50)*

³⁸ Moko ta kelaa ke Johani, ana aj'a Yesus, ane noo, “Ama. Hewari, era he dèu do hud'èiwango nga pake ngara Èu. Tapulara ta lara ke noo ri j'ii, ri ad'o noo kejie dii.”

³⁹ Ta b'ale ke ri Yesus, “B'ole lara noo. Ri nadèu do pake ngara Yaa, ta tao madalae, ad'o noo ta pe'ape ngara Yaa. ⁴⁰ Ki ad'o noo do pelawa nga dii, tatu noo lema kejie dii.[☆] ⁴¹ Henge pe'ie ri muu! Kiri era dèu do tada muu ta dèu do pedèue Kristus, j'e rab'a-d'èru muu, tatu ta d'o bèlo ri Deo ne lua lob'o noo. Maji lema muu ta penguinu èi loko wue he we, bèlo d'o ri Deo ne lua woie noo.”[☆]

*B'ole pemanga-manga nga hala-ludèu
(Mateo 18:6-9; Luka 17:1-2)*

⁴² Ta pika rike Yesus pa roo, mihe ane, “Ki era dèu do èbe he dèu naiki la ruj'ara do hala, moko ne naiki ne ta dod'o parahaj'a pa Yaa, jaga ie ó! Rihi ie dèu na ène, ta perète pa lakoko ri wowadu worena, j'e hore la lèu ae.”^{*}

[☆] **9:37** Mateo 10:40; Luka 10:16; Johani 13:20 [☆] **9:40** Mateo 12:30; Luka 11:23 [☆] **9:41** Mateo 10:42 ^{*} **9:42** Pa d'ara Alkitab lii rai Yunani, wowadu do pake ta gili are-gandum ta tao lawo terigu.

⁴³ Ki pake kae-nga'a èu ta tao hala-ludu, ète j'e hore! Rihi ie èu ta maho la muri mada nga Deo nga he laa kae, ngata hore èu la d'ara ai naraka nga d'ue laa kae. [✠] ⁴⁴ [Ne naraka nee, era hedui-herui. Ne ai pa nii, do peloro-loro. Lema ne ètu pa ène, nga'a pewèu peb'èku loro-loro ne dèu do maho la ène.][†] ⁴⁵ Ki pake kae-j'èla èu ta tao hala-ludu, ète j'e hore! Rihi ie èu ta maho la muri mada nga Deo nga he laa kae, ngata hore èu la d'ara ai naraka nga d'ue laa kae. ⁴⁶ [Ne naraka nee, era hedui-herui. Ne ai pa nii, do peloro-loro. Lema ne ètu pa ène, nga'a pewèu peb'èku loro-loro ne dèu do maho la ène.][‡] ⁴⁷ Ki pake namada èu ta tao hala-ludu, ruke j'e hore! Rihi ie èu ta maho la muri mada nga Deo nga hewue namada, ngata hore èu la d'ara ai naraka nga d'ue b'ue namada. [✠]

⁴⁸ 'Ne naraka nee, era hedui-herui.

Ne ai pa nii, do peloro-loro.

Lema ne ètu pa ène, nga'a pewèu peb'èku loro-loro ne dèu do maho la ène.' [✠]

⁴⁹ Ne lii aj'a Yaa nee, do rihi ne mejèni. Naduu do d'èi ta pedute Yaa, do paraluu noo ta mèka tee ta pedute loro-loro Yaa, mi hed'ai do tao ri mengèhi j'e noe pa lod'o, mij'e ta d'o wèu, maji lema ta tèke petui.

⁵⁰ Mengèhi do ie. Do nara ta pe woie nga'a. Tapulara ki ele ne hèro noo, b'ule d'oke noo nga guna. Ta hore heke. Hèku muu he, do ie ta jad'èi

[✠] **9:43** Mateo 5:30 [†] **9:44** Ad'o do b'uke ne ayat na d'ee (44) pa d'ara Alkitab lii rai Yunani do rihi wodui he. [‡] **9:46** Pa d'ara Alkitab lii rai Yunani do rihi wodui, ad'o do b'uke ne ayat 46 d'ee.

[✠] **9:47** Mateo 5:29 [✠] **9:48** Yesaya 66:24

mi mengèhi he, tuu muri mada pehaj'a-ped'èi nga harièle dèu.

Naa! Pengaha we muu ne pelule j'ara lua naduu do rihi!"✠

10

Do Parisi kale ruj'ara ta pebue Yesus j'ara lua banga-èmu nga pe'ela-peheg'i (Mateo 19:1-12; Luka 16:18)

¹ Ta pekèd'èike Yesus he la propensi Yudea, nga era do hewala pa heb'èka bara dimu loko Yarden. Pa mii-pa mii we Noo ne era, dèka la pewore ri dèu lowe. Aj'a roo ri Yesus, mi pa tima.

² Era do pèri dèu do Parisi ne dèka la kale lai ta pebue Yesus. Ta keb'ali roo, "Pedutu lua petèka agama dii, momone do èla pebanga èmu, ie ta pe'ela-peheg'i, we ad'o?"

³ Ta b'ale ke ri Yesus, "Henge ko ri muu! Lua petèka Musa j'ara lua banga-èmu, mi namii?"

⁴ Ta b'ale ke ri roo, "Lua petèka Musa, ie ma dèu ta pe'ela-peheg'i, had'èita wie ne huri pe'ela-peheg'i pa ihi-èmu noo do mobèni."✠

⁵ B'ale ri Yesus, "D'èno ri muu! Ta rihi paja kètu muu, ku b'uke ri Musa mi nahère! ⁶ B'ole bèlo ri muu lii ped'èii petari rai awe tao ri Deo liru nga rai-wawa. Do b'uke, mihe ane, 'Woro dèu rai-wawa ri Deo, momone nga mobèni.✠

⁷ Ri mi nahère ke, ku momone do ta kèd'èiti d'ara kad'o ina-ama noo,

✠ **9:50** Mateo 5:13; Luka 14:34-35 ✠ **10:4** Ped'ire Wari Ruj'ara Muri Mada 24:1-4; Mateo 5:31 ✠ **10:6** Lii Ped'iri Pe'era Liru nga Rai-wawa 1:27; 5:2

la muri mada hewue ade-pengee nga ihi-
èmu noo,

⁸ ku hari do d'ue roo jad'èi he èhi.'☆

⁹ Ki èla ke roo d'ue pe pejad'èi èhi ri Deo, ie d'o ta pe'ela wari ri dèu rai-wawa!"

¹⁰ Èla pe mi nahère, ta maho ke Yesus nga ana aj'a Noo he la d'ara hewue èmu. Ta keb'ali ke ri roo ne ihi lii aj'a do ngine nee.

¹¹ Ta peteleo ke ri Yesus, mihe ane, "Naduu do pe'ela nga ihi-èmu noo, j'e banga èmu wari nga mobèni do wala, èla ke noo petao lai kenyoo!

¹² Mi nahère lema he dèu mobèni! Naduu do pe'ela nga ihi-èmu noo, j'e banga èmu wari nga momone do wala, èla lema ke noo petao lai kenyoo!"☆

*Yesus mengao mènghi tuu naiki
(Mateo 19:13-15; Luka 18:15-17)*

¹³ Hewari, ta dèka ke ne dèu nga èba ana roo nga Yesus, mij'e ta tèka ruai, j'e mengao ne mènghi tuu naiki. Ta b'ani ke ne ana aj'a Yesus nga roo.

¹⁴ Ta ngèdi ri Yesus mi nahère, ta bubu d'ara ke Noo nga ana aj'a he, j'e lii, "Hani we ne naiki na hère, pe dèka nga Yaa! B'ole b'ata roo! Ri dèu do mi nahère ke, ne dèu do unu Deo. ¹⁵ Henge ri muu pe woie! Naduu do ta dèka nga Deo, paraluu ne lua d'èi noo nga Deo, mi d'èi naiki na hee nga ina-ama noo. Ki ad'o mi nahère, j'èma d'o roo ta jad'èi dèu do unu Deo."☆ ¹⁶ Ta èla Yesus pe lii mi nahère, ta ked'aka ke ri Noo ne naiki he,

☆ **10:8** Lii Ped'iri Pe'era Liru nga Rai-wawa 2:24 ☆ **10:12** Mateo 5:32; 1 Korintu 7:10-11 ☆ **10:15** Mateo 18:3

j'e tèka ruai, mengao ne mènghi tuu roo hedèu-hedèu.

*Do kaja kale ruj'ara ta muri mada loro nga Deo
(Mateo 19:16-30; Luka 18:18-30)*

¹⁷ Ta d'ai Yesus he d'èi ta pekèd'èiti ène, dèka ke he dèu do kaja nga perai la pehapo nga Yesus. Ta lèku rutuu ke noo pa hed'apa Yesus, j'e keb'ali, “Ama Guru do woie. Ne ta keb'ali ko yaa hudi. Mi nahee, Ama. Nengaa ke ne do ta tao ri yaa, mij'e toi tèra ri yaa, ta do maho yaa la liru-bèla ta muri mada hela'u nga Deo?”

¹⁸ Ta b'ale ke Yesus, “Ta ngaa èu ku lii pa Yaa, ta 'do woie'!? B'ule d'o he dèu he do woie, tituwata Deo we. ¹⁹ Toi ma ri èu ne lii pereda Deo, rai uru:

“B'ole pemade dèu;

B'ole kenyo;

B'ole mana'o;

B'ole jad'èi hakahii pote;

B'ole èba unu dèu nga ruj'ara pepote;

Pekeb'ue ina-ama èu!”[☆]

²⁰ Ta b'ale ke ri dèu na ène, “Do petuu, Ama Guru, ee! Rai nga ngèru, harièle na hère, èla ke ri yaa petao.”

²¹ Bui ne ade Yesus nga dèu na ène. Ta lii ke Noo, mihe ane, “Petuu! Tapulara ne ko he èhi lai. Awe na d'ee, b'ale we èu la pewie pe'èla ne puhaka èu. Ne doi he, la peb'agi pa do kehia. J'e mai èu ma pedute Yaa. Do ta wie pa èu ri Deo, ne puhaka do wala pa liru-bèla.”

[☆] **10:19** Do Isra'el Mèhu èni ti Masir 20:12-16; Ped'ire Wari Ruj'ara Muri Mada 5:16-20

22 Ta rènge ri noo ne lii pedai Yesus, mèje ne ade noo. B'ale noo nga hedui pengee, ri do kaja tèra noo.

23 Ta heleo peheru ke Yesus, j'e pedai lii nga ana aj'a Noo he, "D'èno ri muu! D'ai hedui do kaja ta maho la d'ara liru-bèla."

24 Ta rènge ne lii pedai Noo, ta hengodo ke ne ana aj'a. Ta petabe rike ri Yesus, "D'èno pe'ie! D'ei ta jad'èi dèu do unu Deo, rihi hedui! B'ole pengee ta do memud'e. 25 Tuu do kaja maho la liru-bèla ta jad'èi dèu unu Deo, hela'u hedui nga b'ada unta do mone ae, maho la d'ara bèdo j'ara ro'a wui-wohe j'ej'au."

26 Ri lii pedai Yesus, buwu b'ingu roo. Ta pekeb'ali rike roo, "Ki do petuu ke mi nahère, naduu ke ne do ta nara helama?"

27 Ta heleo ke roo hedèu-hedèu ri Yesus, j'e lii, "Tu dèu rai-wawa, era lai dod'o jad'èi Tapulara tu Deo, hari-hari lai do jad'èi we!"

28 Ta lii ke Petu, "Ama. Èla ke pehani ri j'ii, harièle ne oha-unu j'ii, tuu ta ma ped'ute Ama. Nengaa ke ne nara j'ii?"

29-30 Ane Yesus, "Ne lii Yaa pa muu mi nahee: Naduu do pedute Yaa, nga ruj'ara hani ina-ama noo, 'a'a-ari noo, ana-ana noo, lau-d'oka noo, lua j'èga noo, nga harièle ihi èmu-kemali, tuu ta la pika pa dèu pa mii-pa mii j'ara Lii Hag'a D'ara ngati Deo, do ta hème wari ri noo hengahu wari lipa. Harièle nengaa do èla pehani ri noo, do ta hème wari nga do rihi. Do ta nara lema noo, hedui-herui taga pedute Yaa. Tapulara, pa awe pedèka rahi rai-wawa d'ee, do ta muri mada noo peloro-loro hela'u nga Deo. Na ène ke ne pala

noo! ³¹ Henge ri muu! Pedutu nga pengee Deo, naduu do ped'èia èni, do ta jad'èi noo ta rihi naiki. Tapulara naduu do pewawa èni, pedutu nga pengee Deo, do ta jad'èi noo ta dèu do nga keb'ue.☆

*Yesus ped'èie j'ara lua made Noo ketèlu wari
(Mateo 20:17-19; Luka 18:31-34)*

³² Hewari, ta kako ke Yesus he la Yerusalem. Yesus ne do leko j'ara. J'e lere ri ana aj'a Noo nga dèu do hewala he. Henge ri roo ne lii pedai Yesus ta do era dèu ta pemade Noo pa Yerusalem. Ri mi nahère ke, meg'ig'i ne lai pengee roo meda'u ri lai na ène. Ta rèngi ke ri Yesus ne lii pedai ana aj'a Noo he, ta pedoa wala ke roo, j'e la pika ri ne lai do wala do ta tao ri dèu pa Noo pa Yerusalem. ³³ Lii ri Noo, "D'èno ri muu! He ke dii ta la Yerusalem. Yaa na d'ee, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu. Tapulara d'ai nii, do ta pewie Yaa pa mone ketèu pa kètu agama he, nga guru agama he. Ta hèpo ke ri roo, ta pemade Yaa. J'e j'ole ri roo Yaa pa dèu do hewala do d'o tade Deo. ³⁴ J'e pedai roo mij'e ta mekae d'ara Yaa pa hed'apa dèu lowe. Hebue Yaa ri ilu roo. Wuhe d'abe-d'abe, tade mae èle ne ihi Yaa. Itu pemade Yaa ri roo. Made tèra Yaa, tapulara nèli do ta muri wari Yaa."

*J'ako nga Johani ami ta jad'èi dokepai
(Mateo 20:20-28)*

³⁵ Èla pa na ène, dèka ke nga Yesus, J'ako nga Johani, ana Sabadeu. Ami roo, "Ama Guru! Ne nga paraluu ko j'ii."

☆ **10:31** Mateo 20:16; Luka 13:30

³⁶ Ta keb'ali ke Yesus, “Paraluu nengaa muu?”

³⁷ B'ale ri roo, “Ama, ee. Mi nahee. Ki d'ai Ama ne mejèd'èita pèru pereda, ne ami j'ii, pejèd'èiwe j'ii he dèu pa ked'anga, nga he dèu pa keriu Ama, ta pereda hela'u nga Ama.”

³⁸ Ta b'ale ke ri Yesus, “Tada d'o muu d'ue nengaa ne do ami muu. Yaa ne hine, do ta nara hedui do rihi ae. Ku mi namii? Ne pengee ri muu, mèka muu ta hape ne hedui hela'u nga Yaa tade made?”✧

³⁹ B'ale ri roo, “Mèka, Ama, ee!”

Ta lii rike Yesus pa roo, “Tèra. Hine do ta hape lema ri muu ne lua hedui mi do hape ri Yaa. ⁴⁰ Tapulara naduu do ta mejèd'èipa ked'anga nga pa keriu Yaa, ad'o lai petèka Yaa. Na ène lai hèpo Deo. Do èla pehèpo ke ri Noo ta naduu do mejèd'èipa era na ène.”

⁴¹ Ta rèngi ri ana aj'a do wala he ne lii ami J'ako nga Johani, ta bubu d'ara ke roo. ⁴² Ta pedoa ke harièle roo ri Yesus, j'e pedai nga roo, “Mi nahee! Toi ri muu. Do pereda do tima ta j'èli kerupu dèu rai tade dod'o i'a kemuki. Nga kètu rai dèu dod'o tade Deo, e'e ne d'èi roo we ne tao pehedui ana rai, tade dod'o nara roo ta pekèd'èikètu. ⁴³ Muu he b'ole j'èga mi nahère! Naduu ti telora muu do d'èi ta pemone ae èni, paraluu noo ta jad'èi mi jongo do pemoko dèu do hewala.✧ ⁴⁴ Nga naduu do d'èi ta jad'èi kètu, paraluu noo ta jad'èi mi do ènu.✧ ⁴⁵ Yaa d'ee, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu. Ne dèka Yaa, ad'o mij'e ta ma pemoke Yaa ri dèu. Tapulara ne dèka

✧ **10:38** Luka 12:50 ✧ **10:43** Luka 22:25-26 ✧ **10:44** Mateo 23:11; Ma'u 9:35; Luka 22:26

Yaa, ta ma pemoko dèu lowe. Ne dèka Yaa, ta ma wie bolo-bolo ne muri mada Yaa ta ma pehèu dèu lowe ngati hala-ludu roo.”

Yesus pe'ie do b'èdu

(Mateo 20:29-34; Luka 18:35-43)

⁴⁶ Yesus nga ana aj'a Noo he nga dèu lowe he d'ai la kota Yeriko. Ta d'ai roo ne mèhu èni ti nii, era ke he dèu do b'èdu do mejèd'èipa ngidi ruj'ara, nga henata ai ta ami nengaa pa dèu do lake. Ne ngara noo Bartimeo, ana ri Timeo. ⁴⁷ Ta rènge ri noo, ta Yesus do Nasare do lake j'ara ène, ta pekaa ke noo pemèdu-mèdu, “Yesus! Kolo-loro Dau ee! Tui ke Èu ne mate ri j'ii do Jahudi! Ruba kowe ne d'ara nga yaa!”

⁴⁸ Ta rènge ne lii pekaa noo, ta b'ani ke ne dèu he, “He! B'ole toli!”

Tapulara, juu mèdu ne lii pekaa noo, “Wo Yesus! Kolo-loro Dau ee! Ruba kowe ne d'ara nga yaa!”

⁴⁹ Ta titu ke Yesus. J'e lii Noo, “Èbe ko noo ma d'ee ri muu!”

Ta kako ke roo nga noo, j'e lii, “Pehèngo èni we! Pedoe èu ri Ama Guru. Mai we!”

⁵⁰ Ta rèngi mi nahère, ta hore ke ne hij'i noo, j'e kèd'èimèri ai la pehapo nga Yesus.

⁵¹ Keb'ali ke Yesus pa noo, mihe ane, “Ami nengaa èu?”

Ta b'ale ke ri noo, “Muri, ee! Ami ta ngèdi ne namada yaa.”

⁵² Ta lii rike Yesus pa noo, “Ri parahaj'a èu, ta do i'a Yaa pe'ie èu, ie tèra ke èu! B'ale we.”

Ta ngèdi d'ènge ke, ne namada noo. Pedutu le noo la pengèdo Yesus.

11

Yesus maho la Yerusalem, lere ri dèu lowe nga hod'a-kej'eka mi lere he dèu duae

(Mateo 21:1-11; Luka 19:28-40; Johani 12:12-19)

¹ Ta umu roo nga kota Yerusalem, ta d'ai ke roo la rae Betfage nga Betania, pa keraha b'oyo Saitun.* Ta pengaha ke Yesus he, he melila pa ène. Ta pejuu uru ke ri Yesus do d'ue ne ana aj'a Noo. ² Nga lii, mihe ane, “Kako uru ko muu la rae na nii. D'ai muu ne maho la d'ara rae nee, do tangède ri muu he ngi'u ana keledei do èke. Ad'o dae do ngèdi ta menya'e ri dèu. Ma'e ri muu j'e pera'o ma d'ee. ³ Kiri era dèu do keb'ali pa muu, ‘Pera'o ta ngaa ri muu ana keledei nee?’ Pika ri muu, ‘Ta paraluu Muri dii. Kiri moko ne pake, ta peb'ale d'ènge ma.’”

⁴ Ta pekèd'èike roo d'ue la nii. Era tèra ke, ne ana keledei ne do èke pa hed'apa èmu pa ngidi ruj'ara. Ta ma'e ri roo, j'e pera'o. ⁵ Ta keb'ali ke ne dèu do titu pa ène, mihe ane, “Ta ngaa! Ku pera'o ri muu ne ana keledei ne?”

⁶ Ta b'ale ke ri roo, mihe ane, “Ta paraluu Muri dii. Kiri moko ne pake, do ta peb'ale d'ènge ma ri j'ii ma d'ee.” Ta hani ke ri dèu he, ta pera'o ri roo ne ana keledei nee. ⁷ Ta pera'o ke ri roo la wie pa Yesus. Ta wèle ke ri roo ri hij'i pa dèni ana keledei nee, j'e j'ole pa Yesus ta menya'e.

* **11:1** Ne pehune ne ngara noo ta b'oyo ‘Saitun’, ri pa ène do era d'ai ae ne d'oka saitun. Lema era ngapi wo saitun mita nara èi mènysi. Ne j'èu b'oyo Saitun ngati Yerusalem, era ma hekilo he.

⁸ Ta d'ai roo ta umu d'ara kota, hèga ne dèu he la wèla ne b'ara pake roo pa d'ara ruj'ara. Era lema had'e do la para ruaj'u do mii runyiu he† pa ngidi ruj'ara, j'e la wèla pa ruj'ara, do ta lake ri Yesus. Ne tao roo mi nahère, he èhi pekeb'ue Yesus ta mihe dèu duae. ⁹ Era had'e do pe'uru èni nga Yesus, era had'e do lere Yesus. Ta hod'a-kej'eka ke roo, mihe ane,

“Hosana! Pekelode ne ngara Deo!‡

Ta wie ri Deo ne mèngi pa dèu do dèka nga ngara Deo,

ri Noo ke do pejue ri Deo.✧

¹⁰ *Hosana! Pekelode ne ngara Deo!*

Ri Deo miha do tama pekèd'e wari kuaha pereda duae Dau!

Hosana! Pekelode ne ngara Deo!

Ri Deo ke do mejèd'èita pereda ti liru-bèla do ketutu!”

¹¹ Ta d'ai Yesus he la d'ara kota, ta maho ke roo la keb'èla rae Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo. Pereha ri Noo hari hewue ne d'ara keb'èla rae Èmu Heb'aj'a nee. Tapulara ri umu ke ta jèna lod'o, nara d'o ke roo tatao nengaa wari pa ène, ta b'ale ke roo la rae Betania.

Pereda ri Yesus pa he kepue aj'u lii ta b'ole wue wari

(Mateo 21:18-19)

† **11:8** Ne do b'uke ri Markus 'kelai aj'u'. Tapulara pedutu nga do b'uke pa Johani 12:13, rèu palèm do mii runyiu. ‡ **11:9** Pa d'ara lii Aram, 'Hosana'. Ne pedèb'o nee, 'wie ri noo ne helama'. Do tima ri roo ne pake ta wue-waje Deo. ✧ **11:9** Lii Wue-Waje 118:26

¹² Ta j'èmi ae do b'èli rai nee, ta pekèd'èike roo ti Betania b'ale la kota Yerusalem. Pa telora ruj'ara, ta menganga ke Yesus. ¹³ Ta ngède ke ri Noo he kepue aj'u pa ngidi ruj'ara. Do tima tanga'e ri dèu ne wue noo. § Ta kako ke Yesus la pe'umu-èni, la heleo ngee ta do era nga wue. Ta d'ai Noo la kepue aj'u nee, heleo ri Noo b'ule d'o nga wue, rèu ne we do bibu. Pa d'ara awe do na ène, ad'o tèra ma do awe wue. ¹⁴ Ta lii ke Yesus pa aj'u na ène, "Pelai ti dod'o b'ule èu nga wue tu Yaa, j'ari ngati awe na d'ee, b'ole era wari èu nga wue ta wie pa dèu do hewala!"

Rèngi lema ri ana aj'a Noo ne hekoto lii pedai Yesus pa aj'u nee.

Yesus maho la d'ara Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo. B'agi pemenyèla ri Noo ne era pewie pa nii (Mateo 21:12-17; Luka 19:45-48; Johani 2:13-22)

¹⁵ Ta èla pe mi nahère ta nèru ke roo teruu la Yerusalem. Maho ke Yesus la d'ara Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo. Pa keb'èla rae Èmu Heb'aj'a na ène, do tao mi paha he ri dèu ta pewie koro j'awa, ta b'ara j'ola wie Deo. Ta ngèdi ri Noo mi nahère ta hud'èila tele ke ri Noo. Nyèka ri Noo pekeb'èla ne meja-meja pehuru doi, lema b'agu-b'agu ihi d'aga koro j'awa he. ¹⁶ Lara ri Noo harièle dèu, ta b'ole lake nga èba nengaa

§ **11:13** Pa d'ara lii J'awa, mihe ane, 'pohon ara'. Tapulara pa d'ara lii rai Yunani, *sukei*. Pa d'ara Buku Deo, do peke mii aj'u do tima ta nga'e ne wue noo. Pa Indonesia bira dimu, ne wue 'pohon ara' ène, ad'o do nga'e ri dèu. Tapulara, pi'ad'o aj'u pa rai dii do hela'u nga aj'u *sukei* pa Isra'el, mii do ped'èie pa Alkitab.

we, j'ara d'ara rae Èmu Heb'aj'a ène. ¹⁷ Aj'a ri Noo dèu, ane Noo, “Do toi ke ri muu, nengaa ne do hure do b'uke, mihe ane, ‘Ne pe'era ri Yaa ne Èmu na d'ee, tuu harièle kejie dèu, ta maa heb'aj'a pa d'ee.’ Tapulara lare ri muu ne Èmu na ène, ta era pekupu do peraba dèu!”[✧]

¹⁸ Ta rèngi ri mone ketèu pa kètu agama he nga guru agama he ne lii pedai j'ara lua tao Yesus do mi nahère, bubu d'ara tèra roo. Moko ke roo ta kale ruj'ara ta pemade Noo. Tapulara meg'ig'i roo, ri ae tèra ke ne dèu do d'èi nga lii aj'a Noo.

¹⁹ Ta umu ta jèna lod'o, ta pekèd'èike roo ti kota Yerusalem, la bèj'i la Betania.

Kiri ta parahaj'a tèra dui pa Deo, do ta wie ri Noo nengaa we ne do ami dui

(Mateo 21:20-22)

²⁰⁻²¹ Ta j'èmi ae do b'èli rai ène, ta b'ale rike roo la Yerusalem. D'ai le telora ruj'ara, ta lake ke roo j'ara aj'u do mid'a nee, do pedai lii Yesus nga noo nee. Ta ngède ne aj'u na ène, ta madalae ke ne ana aj'a Noo he harièle, ri made ke hari nga amo nee, ne aj'u na ène. Ta henge ke ri Petu ne lii pedai Yesus pa aj'u na ène. Ta lii ke noo, “Ama! Heleo ko ri Ama ne aj'u do mid'a nee, do wole ri Ama nee, made ke!”

²² Ta b'ale ke ri Yesus, “Do tèra! Had'èita parahaj'a lema muu pa Deo mi nahère. ²³ Kiri parahaj'a tèra muu, nara lema muu ta lii pa hewue lede, ta b'ita èni j'e lari èni la d'ara dahi ae. Do ta lare ma ri Deo ne lede na ène, ki parahaj'a muu nga petuu. Parahaj'a we muu nga

[✧] **11:17** Yesaya 56:7; Yermia 7:11

ketèra pa Deo.☆ 24 Naa, b'ole bèlu, oo! Had'èita parahaj'a tèra muu ta Deo do nara ta wie nengaa we ne do ami muu, do ta wie tèra ma ri Deo pa muu! 25 Tapulara ki heb'aj'a muu, j'e era nga pengée do apa nga dèu do wala, la pe'ie uru ko nga dèu na ène. Mi nahère lema Ama muu pa liru-bèla do ta lonye-pemèu uru lema ne hala muu. 26 [Kiri era do petèka pengée do apa, nga d'o wae ta pehuba hala dèu do wala, tatu Ama muu pa liru-bèla bèlu le d'o maa ne hala-ludu muu."]* ☆

Pekeb'ali j'ara lua higa Yesus

(Mateo 21:23-27; Luka 20:1-8)

27 Ta nèru teruu ke roo. Ta d'ai le Yerusalem, ta maho ke roo la d'ara Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo. Ta d'ai roo la d'ara rae nee, ta dèka ke ne mone ketèu pa kètu agama he nga guru agama he. 28 Ta keb'ali ke roo pa Yesus, "Naduu do pepue Èu ma tao kenya'u pa d'ee mid'a d'ee? Naduu ne do wie higa pa Èu?"

29 Do toi ri Yesus ne lua pedèb'o roo ta kale ruj'ara ta pebue Noo. Ta b'ale ri Yesus pa roo, "Ta keb'ali lema Yaa pa muu. B'ale uru ri muu ne lii keb'ali Yaa, j'e'itu wie muu ri Yaa ne lii b'ale! 30 Ne lii keb'ali Yaa mi nahee: tade ri muu Johani, mone peherani dèu. Naduu do pejue noo la peherani dèu? Deo, we dèu rai-wawa?"

31 Ta pengée b'ale-b'ale ke ri roo, j'e pelii roo, "Wee! Apa ke dii! Ki b'ale ri dii, 'ta pereda ri

☆ **11:23** Mateo 17:20; 1 Korintu 13:2 * **11:26** Pa d'ara Alkitab lii rai Yunani do rai uru he, ad'o do b'uke ne ayat 26 na d'ee.

☆ **11:26** Mateo 6:14-15

Deo', lii Noo nèb'o, 'kiri mi nahère ta ngaa muu ne d'o parahaj'a pa Johani!' ³² Jad'èid'o ke dii ta lii 'ta ti dèu rai-wawa'. Ta kenya'u ke dèu lowe he nga dii. Ri do parahaj'a tèra ke roo, ta Johani, mone ub'a ngati Deo."

³³ Ta lii ke roo pa Yesus, mihe ane, "Toi do ri j'ii!"

Moko ta lii ke Yesus pa roo, "Kiri mi nahère, wae led'o ma Yaa ta b'ale ne lii keb'ali muu, ta naduu ne do wie higa pa Yaa."

12

Lii pehèku Yesus j'ara dèu do hab'a d'oka ago (Mateo 21:33-46; Luka 20:9-19)

¹ Ta j'ari ke Yesus ta pedai lii nga mone ketèu pa kètu agama Jahudi he, guru agama he, nga dokepai-dokepai do Jahudi he. Ta pake ke Noo lii pehèku, mihe ane, "Era he dèu ta j'ari doka ago pa rai noo miha. Ta wue ke ri noo ri pudi. Ta tao ke ri noo ne b'aa ta pengèhi èi ago. Lema tatao ke ri noo ne leo do d'èia ta meniga d'oka. Èla pe mi nahère, pehab'e ri noo ne d'oka ne pa dèu do hewala, tuu ta peb'agi ihi rai nga noo. J'e pekèd'e noo la tele rai.✧

² Ta d'ai ne awe puu wo ago, ta pejue ke ri noo he dèu ne ènu noo la hèmi ihi rai pa dèu hab'a ago he. ³ Ta d'ai ne dèka ènu do pejue ri noo, hème d'ènge ri dèu hab'a he ta kèpe, j'e merèho. Èla pe mi nahère, j'e peb'ale noo nga ai wue.

⁴ Ta pejue rike ri mone oha d'oka ne he dèu ne ènu noo la hèmi ihi rai. Hème wari ri dèu hab'a

✧ **12:1** Yesaya 5:1-2

he ta merèho, tade boo kètu. Lema pemekae d'ara noo, j'e hud'e-perage. ⁵ Ta pejue rike ri mone oha d'oka ne he dèu ènu do wala. Tapulara pemade ri roo. Maji ta mi na mii le ne tao roo, ta pejue teruu ma ne ènu noo he. Tapulara ri dèu hab'a he, era do hèmi ta merèhu, era had'e do pemade. ⁶ Hiha ana noo ke do mone miha, ana d'èi noo. Ri d'o b'ule ke ruj'ara do wala, ta pepue ke ri noo ne ana d'èi noo. Pa d'ara pengee noo, mihe ane, 'Kiri pepue ri yaa ne ana metana yaa, do ta hème nga woie, j'e d'èno ri roo ne lii pedai noo.'

⁷ Ta pejue ke ne ana noo la nii. Ta ngède ri roo ne ana noo ta dèka ta pelii ke roo, mihe ane, 'Heleo ko ri muu! Nène ke ri ama noo do pejue ne ana noo miha! Ki made ama noo, noo ke nee do hèmi puhaka. Mai ri dii ma pemade, mij'e bui pa dii ne puhaka noo!' ⁸ Ta kèpe ke ri roo ne ana do na ène, j'e pemade. Èla pe mi nahère hore noo la tele d'oka ago nee. Mi nahère ke ne lii pehèku d'ee."

⁹ Ta keb'ali ke Yesus pa dokepai he, "Pa d'ara pengee muu, nengaa ke ne do ta tao ri mone oha d'oka ne pehed'apa nga dèu hab'a he? Pedutu pengee Yaa, do b'ara tatu ke noo, ta dèka la pemade harièle dèu hab'a he. Hème ne d'oka nee, j'e pehab'e pa dèu do hewala.

¹⁰ Do aj'e ke ri dii, ne lii pedai Deo do era do hure d'o b'uke, miha ane,

'Era hewue wowadu do hore ri tuka wowadu he. Tapulara, ne wowadu na ène, èla ke pejad'èi ita wowadu kepue gerii.

11 Deo miha ne do èla pe pid'e, j'e pejèd'e ne wowadu ène.

Ri mi nahère ke, d'ai gaa ne heleo ri dii!''☆

12 Toi d'ènge ma ri mone kepai-mone kepai he, ta ne lii pehèku Yesus do lèka pa roo. Roo ke ne do pehèko nga dèu hab'a ago he. Ta j'ari ke roo ta kale ruj'ara ta kèpe Noo. Tapulara meda'u roo ri dèu lowe he, do d'èi nga lii aj'a Noo. Ta pehèg'a ke roo ti ène, j'e hane Yesus.

*Pehero Yesus nga pake lua ma'i b'ea
(Mateo 22:15-22; Luka 20:20-26)*

13 Èla pe na ène, ta pejuu ke ri mone kepai do Jahudi he, do pèri dèu, do Parisi nga ti paratei Herode, la keb'ali pa Yesus, ta kale ne hala lii pedai Noo. 14 Ta dèka ke roo, j'e keb'ali pa Noo, mihe ane, "Wo Ama Guru! Toi ri j'ii ta Ama mone mola ngee, ad'o do pote-èpi. Do tère lohe ade dèu. Do pedai nga woie ri Ama, ne d'èi Deo, nga d'o heleo worèwu dèu. Nga na d'ee ta keb'ali j'ii he èhi lai. Pedutu lua petèka agama dii do Jahudi, ie ko ma ke dii ta ma'i b'ea pa Kehe, Duae Mone Ae Roma, we ad'o?"

15 Do toi ri Yesus ne lua huni pengee roo, mij'e ta pedai Noo ta pelawa nga duaè Roma. Ta b'ale ke ri Yesus nga kèri, "Ta ngaa ke muu ku pehero Yaa nga lii keb'ali na d'ee? Wie ko pa Yaa ri muu ne he mada doi melaa-pudi!"

16 Ta j'ole ke ri roo he mada ne doi melaa-pudi. Ta hème ke ri Yesus, j'e pereha ne doi na ène. Ta keb'ali ke Noo pa roo, "Gaba na d'ee, worèwu naduu? J'e ngara naduu na d'ee?"

☆ 12:11 Lii Wue-Waje 118:22-23

Ane roo, “Na d'ee, unu Duae do pereda Roma!”

¹⁷ Ta lii ke Yesus, “Kiri mi nahère, wie pa do pereda ne do unu do pereda, j'e wie pa Deo ne do unu Deo.”

Ta rènge ne lii b'ale Yesus mi nahère, ta madalae ke roo hari-hari, ri ne lii pedai Noo do petuu. Hèku nara d'o roo kewèhu ta kèpe Yesus.

Lua muri wari, nga lua pebanga-èmu pa liru-bèla era ko, we ad'o?

(Mateo 22:23-33; Luka 20:27-40)

¹⁸ Era èhi paratei agama do wala, ne ngara paratei Saduki. Ne lii aj'a roo, do made nara d'oke ta muri wari. Pa d'ara he wari, dèka do pèri dèu ngati paratei Saduki la pehero Yesus.*

¹⁹ Pedai roo nga Yesus, mihe ane, “Ama Guru! Lua petèka ama-èpu dii Musa, do hure d'o b'uke wie dii, mihe ane: ki era he dèu momone do banga-èmu, j'e made nga d'o b'ule ana, ne mone ari ri noo ta banga-èmu nga mobèni ihi-èmu a'a nee, mij'e ta era kolo-loro natuu a'a noo do made nee.* ²⁰ Mi nahère ke ne lii aj'a Musa. Ne keb'ali j'ii mi nahee: Era mone pidu. Mone a'a nee, ta banga-èmu ke. Moko ta made, nga d'o b'ule nga ana. ²¹ Moko ne mone ari do penanuhi nga noo, ta banga-èmu ke nga ihi-èmu a'a noo. Tui d'o, ta made ke ne momone, nga d'o b'ule nga ana. Mi nahère lema nga ari do ketèlu; bènga-èmu nga mobèni na ène. Made, nga d'o b'ule nga ana ri ma. ²² Mi nahère ke teruu, tade mone ari tèka. Made, nga d'o b'ule nga ana lema. Ta made leke ne mobèni nee.

* **12:18** Muri Mada Dèu Pejoo Yesu 23:8 * **12:19** Ped'ire Wari Ruj'ara Muri Mada 25:5

23 Naa! Ne keb'ali j'ii mi nahee: ne mobèni na ène do èla ke banga-èmu nga hari do pidu dèu. Kiri d'ai ne pedèka rai rai-wawa, j'e pemuri wari ri Deo ne do made he, na mii ke ne ihi-èmu mobèni na ène, ti telora do pidu dèu he?"

24 Ta b'ale ke ri Yesus, "Pa d'ara lii keb'ali muu na ène, tada d'o muu ne ihi do hure d'o b'uke. Lema tada d'o muu ne kuaha Deo. Hèku, rihi hala ke ne pengee muu!"

25 D'èno we mi nahee! Pa liru-bèla b'ule d'o ke lua pèbanga-èmu. Harièle do made do pemuri wari ri Deo, ad'o ke do ta banga-èmu. Mi nahère lema mi dèu pejuu Deo he, ad'o do ta banga-èmu.

26 Ngine nee, keb'ali muu ne dèu do made he, do ta muri wari roo, we ad'o? Ta pika Yaa pa muu do hure do b'uke ri Musa, era ne lii ped'èii j'ara lua he kepue na aj'u, do weo ri ai, tapulara kèpu d'o. He wina ko ma ke ri muu ne lii ped'èii na ène, we ad'o? Ta d'ai ne weo ai pa aj'u do na ène, ta pika ke Deo pa Musa, mihe ane, 'Yaa ke na d'ee, Deo Muri ri ama-èpu èu, Abraham, Isak nga J'ako. Harièle roo mejura teruu pa Yaa hape ma awe do na d'ee.'[☆] 27 Toi ri dii, ta ne ama-èpu dii nahère, tui ke ne made. Ku dèu do muri do mejura pa Deo, ad'o do made, to? Tapulara, ri do pedai ke Deo, ta Noo ke ne Deo Muri roo, ku do pedai dii ta do muri wari ke roo. Hèku dèu do made, do muri wari. Hèku, ki pèro teruu ri muu ne lii aj'a ta do made ad'o do muri wari, rihi hala ke muu!"

☆ 12:26 Do Isra'el Mèhu èni ti Masir 3:6

Lua d'èi nga Deo, nga lua d'èi nga dèu rai-wawa

(Mateo 22:34-40; Luka 10:25-28)

²⁸ Pa d'ara awe na ène, era he dèu guru agama, do rènge ne lii peb'ale Yesus nga paratei do Saduki he. Pa d'ara pengee noo, ne lii pedai Yesus do pelèka woie. Ta keb'ali ke noo pa Yesus, mihe ane, “Ama! Ta keb'ali yaa, mi nahee: ne petèka had'a rai dii, nga lii pereda agama dii, do rihi ae! Ti harièle lii pereda do petèka Musa he, namii ke do kerihì?”

²⁹ Ta b'ale ke ri Yesus, “Ne lii pereda do kerihì do hure d'o b'uke, mi nahee:

‘Harièle dèu pa Isra'el, d'èno nga woie!

Ne Deo nee, Noo ke ne Deo Muri dii,

nga Muri Mone dii!

B'ule do ke do wala, ngati Noo!

³⁰ Hèku, d'èi tèra muu nga Deo Muri muu *perihe* ngati harièle lai.

Ri mi nahère ke, hengee tèra we ne adepengee muu nga Muri,

tade kehème we Noo nga woie,

nga j'ège petadi ne lua d'èi Noo.’☆

³¹ Nga lii pereda ked'ue nee, mi nahee:

‘D'èi nga dèu do hewala, mi d'èi nga ngi'u èu miha.’

D'ue nahee ke ne lii pereda do kerihì. B'ule d'oke ne lii pereda do wala, do rihi ngati d'ue lii pereda do na d'ee.”☆

³² Ta lii rike ne guru agama ne pa Yesus, mihe ane, “Tèra! Ne do lii Papa nee, do petuu. Deo

☆ **12:30** Ped'ire Wari Ruj'ara Muri Mada 6:4-5 ☆ **12:31** Kètu Agama nga Lua Petèka Agama 19:18

Muri ke ne do Muri Mone ri dii, b'ule d'oke Deo do hewala. ✧ ³³ D'èi tèra we dii nga Noo perihe ngati harièle lai, j'e hengee petone ne ade-pengee dii nga Noo, tade kehème we Noo nga woie, nga j'ège petadi ne lua d'èi Noo. Nga d'èi dii nga dèu do hewala, mi d'èi nga ngi'u dii miha. Rihi mengèlu d'ara ke Deo, ne j'èga mi nahère, ngata had'èita pedute lua petèka agama he we. Na ène, rihi woie ri ko noo, ngati b'ada tunu menahu, nga wie b'ara do wala pa Deo." ✧

³⁴ Pedutu lii b'ale guru agama na ène, pengee ri Yesus do tada woie ke noo. Ta lii ke Yesus pa noo, "Dae hudi ke èu ta jad'èi dèu Deo."

Èla pe na ène, b'ule d'oke he dèu he, do b'ani ta keb'ali nengaa we pa Yesus, ri b'ule d'oke dèu do mèka pa Noo. ✧

*Kristus ti kolo-oro duae Dau, tapulara Noo do jad'èi lema mone pereda pa duae Dau
(Mateo 22:41-46; Luka 20:41-44)*

³⁵ Èla pe na ène, pe ko ma Yesus ta wie lii aj'a pa dèu do pa d'ara Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo. Ta keb'ali ke Noo pa roo, mihe ane, "Mi namii pengee muu? Ne lua aj'a guru agama he, Kristus nee, Noo ke do pej'èu'e ri Deo rai uru he. Pedutu lii roo, Kristus ne kolo-oro duae Dau we. Na ène, ad'o do petuu. ³⁶ Ri do uru, do pake Dau ri Hengaa Megala Deo ta b'uke, mihe ane:

Èla ke Deo pelii pa mone pereda pa yaa, mihe ane,

✧ **12:32** Ped'ire Wari Ruj'ara Muri Mada 4:35 ✧ **12:33** Hosea 6:6 ✧ **12:34** Luka 10:25-28

“Mai we ma mej'èd'èipa era do rihi d'èia
keb'ue pa ai d'anga Yaa.

Do ta tao ri Yaa hari-hari ihi muhu Èu,
ta pewawa èni pa Èu.’”☆

^{37a} Pelai ti mi nahère ke ne toi ri dii, ta duae
Dau miha pale Kristus ta ‘mone pereda’ pa noo.
Hèku, mi nahère ke kiri lii dèu ta Kristus ne kolo-
loro Dau we, keteme ded'o! Rowi Noo miha do
jad'èi ita mone pereda pa duae Dau.”

*Lii Yesus jaga-meniga ti lua pote-èpi guru
agama he*

(Mateo 23:1-36; Luka 20:45-47)

^{37b} Ta pedai Yesus mi nahère, ae dèu do
mengèlu d'ara ne d'èno lii pedai Noo. ³⁸ Ta pika
rike Noo pa roo, mihe ane, “Jaga-meniga ie muu
pehed'apa nga guru agama he. Roo he do d'èi
talèpa nga pake b'aj'u do pera'u pa wurai, la
telora dèu lowe, mij'e ta ngèdi roo ri dèu, j'e lii,
‘Mone kepai he ke j'e nahii!’ ³⁹ Kiri maho roo la
d'ara èmu heb'aj'a, la era lai tao, kale ri roo ne
era mejèd'èido rihi woie, mij'e ta ngèdi ri dèu
lowe he. ⁴⁰ Jaga-meniga, oo! Roo he do rihi d'èi
la peluu ne mobèni wue he, raba ne èmu-kemali
roo harièle. D'ai i'a pewuni roo ne woapa had'a
roo, pa namada dèu lowe, nga heb'aj'a titu do
rihi tui. Ane roo mij'e ta lii dèu ke ta dèu do
mèu ade-pengee. Do ta wie roo ri Deo ne ruwolo
do rihi mejèni.”

*Bèni b'alu do kehia do wie kolekte do rihi ae
(Luka 21:1-4)*

☆ **12:36** Lii Wue-Waje 110:1

⁴¹ Èla pe na ène, ta la mejèd'èike Yesus pehed'apa nga pèti b'ara j'ola pa Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo. Heleo ri Noo ne dèu-dèu do dèka la pulu doi kolekte la d'ara pèti b'ara j'ola. Ngèdi ri Noo ne do kaja he pulu doi rihi ae. ⁴² Dèka lema he dèu bèni b'alu do kehia, la heb'aj'a. Pulu noo la d'ara pèti nee, d'ue doi wo naiki.

⁴³ Ta kewu'e ke ri Yesus ne ana aj'a Noo, j'e lii, mihe ane, “Heleo ko ri muu pe'ie ne bèni b'alu na nii. Ne pulu noo d'ue doi we, tapulara rihi ae ke ne pulu noo ngati pulu harièle dèu. ⁴⁴ Ne dèu do hewala he harièle, pulu roo kolekte ti doi rihi pake. Tapulara bèni b'alu d'ee, harièle ke ne doi noo ne wie pa Deo.”

13

Ta pika d'ènge Yesus Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo do ta keloli
(Mateo 24:1-2; Luka 21:5-6)

¹ Èla pe na ène, ta pekèd'èike Yesus nga ana aj'a Noo he ti Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo. Ta d'ai roo ne mèhu èni, ta lii ke he dèu ana aj'a Noo, mihe ane, “Ama, ee! Heleo ko ri Ama! Ne gaa-kele'e Èmu d'ee. D'ai woie pera'a ne wowadu worena he!”

² Ta b'ale ke ri Yesus, “Petuu! D'ai gaa tèra ma ne Èmu na d'ee! Tui d'oke, j'e pekelole ne Èmu d'ee, pemenyèla ne wowadu he.”

Telia-telia pedèka rai-wawa
(Mateo 24:3-14; Luka 21:7-19)

³ Ta kako ke Yesus he la b'ojjo Saitun, j'e mejèd'èipa era do pehed'apa nga Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo. Ta dèka ke do èpa dèu ana aj'a Noo la pedai nga Noo miha: Petu, J'ako, Johani, nga Anderia. ⁴ Ta keb'ali ke roo, mihe ane, “Ama! Peteleo ri ko ri Ama ne lii pedai do ngine nee. Pèri ke ne jad'èi lai na ène? J'e mi namii ne telia he?”

⁵ Ta b'ale ke ri Yesus pa roo, mihe ane, “Had'èita jaga ie muu! B'ole luu muu. ⁶ Ae hine ne dèu do ta dèka nga tèb'a kodo, j'e lii, mihe ane, ‘Yaa ke na d'ee, Kristus, do jaje ri Deo rai uru he.’ Ae ne dèu do luu ri roo. ⁷ Kiri ngèdi muu dèu do pemuhu, ki rèngi lii ped'èii ta do era muhu pa mii-pa mii, b'ole keba'a ne pengee muu. Ne lai do mi nahère do ta jad'èi uru, tapulara d'ai ded'o ne awe pedèka rai-wawa d'ee. ⁸ Do ta pemuhu kejie dèu nga kejie dèu. Pemuhu hewue rai nga hewue rai. Era d'ai ie pa mii-pa mii. Do ta era ne awe rihi menganga rai pa mii-pa mii. Harièle telia nahère, hela'u mi hedui mi mobèni do ta metana ana.

⁹ Hèku, jaga ie we muu! Do ta dèka roo ma kèpa muu, j'e nuni muu la hed'apa do hèpo kewèlu agama. Wuhu-d'aba muu ri dèu pa d'ara èmu heb'aj'a he. Uj'u ai muu, j'e ègu la hed'apa do pereda, pelai ti pedute Yaa. Awe tuu muu ta ped'èie j'ara lua Yaa pa roo. ¹⁰ Ne dèu unu Deo he ta la pika uru ko ne Lii Hag'a D'ara j'ara lua Yaa pa hari-hari kejie dèu pa harièle keb'ihu rai-wawa, j'e'itu d'ai lalod'o pedèka rai-wawa. ¹¹ Henge ie, oo! Kiri uj'u ne ai muu j'e pera'u la hed'apa dèu do hèpo kewèlu, b'ole meda'u

muu, j'e pengee, 'Ta nengaa do ta pedai ri yaa pa nii?' j'e, 'Mi namii ke ne lii b'ale yaa?' Kiri d'ai ne awe na ène, palii we muu pedutu nengaa do palii Hengaa Megala Deo pa muu pa awe na ène.✧

¹² Pa d'ara hewue èmu, kiri era dèu do parahaj'a pa Yaa, tuèhu noo miha ta kale ruj'ara ta pemade noo. Kiri ana ne do parahaj'a, ama noo miha do ta pemade noo. Kiri ina-ama noo do parahaj'a pa Yaa, ana roo do ta pemade roo.

¹³ Hèku, dèu do ta bubu made nga muu, pelai ti parahaj'a nga Yaa. Tapulara naduu do mèka wènge tade pedèka, do ta wie ne helama pa noo ri Deo."✧

Jaga-meniga, ri awe pedèka rai-wawa do umu ke!

(Mateo 24:15-28; Luka 21:20-24)

¹⁴ Ta pedai teruu rike Yesus, mihe ane, "Do ta dèka he dèu do rihi tao apa. Maho noo la titu pa era do mèu do megala pa d'ara Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo, dod'o jèma tuu noo pa ène, ta pera'e ne era na ène. Ri mi nahère ke, ta b'ale kej'unga ke Deo nga era na ène. Kiri nga ngèdi ri muu ne lai do mi nahère, jaga ie muu! (Naduu do aj'e ne lii na d'ee, jaga ie lema). Lai jad'èi do mi nahère he èhi rutada, ne lod'o apa-kerewe nee, pa kelae ke. Kiri ngèdi ne lai do mi nahère, dèu do pee pa propensi Yudea, kèd'èij'e perai la lede la boj'o.✧ ¹⁵ Mèriai roo ne perai, mij'e ta d'o abu roo ihilaka. Ki era do mèhu èni ti d'ara èmu, b'ole b'ale rii la èba b'ara nengaa we. ¹⁶ Dèu do

✧ **13:11** Mateo 10:17-20; Luka 12:11-12 ✧ **13:13** Mateo 10:22

✧ **13:14** Dane 9:27; 11:31; 12:11

era pa d'oka, b'ole b'ale rii la èmu la èba hij'i. Perai teruu we![✧] ¹⁷ Ne do rihi hedui, mobèni do tèni ae, nga rena iki ana. Rowi laha d'o roo ne perai. ¹⁸ Rihi ie muu ta heb'aj'a, mij'e dod'o jad'èi ne lai na ène pa awe èj'i liru. ¹⁹ Ri ne awe na ène, d'ai tèra ne hedui! Rai pe'era ri Deo rai-wawa d'ee, tade awe na d'ee ngèdi ded'o dèu ta lake ne lai hedui-herui do mi nahère. Èla pe na ène, b'ule d'o ke ne lai hedui-herui do mi nahère do ta lake wari ri dèu.[✧] ²⁰ Ki d'o pehe'ète ke ri Deo ne awe hedui do mi nahère, b'ule d'oke he dèu he do nara ta muri mada. Tapulara, pelai ti rihi d'èi Deo nga dèu do èla pepili ri Noo he, ri mi nahère ke ku pehe'ète ri Noo ne lai hedui-herui na ène.

²¹ Ki d'ai la lod'o-lod'o do mi nahère, rèngi ri muu ne lii pedai dèu, mihe ane, 'Heleo we! Kristus ne pa d'ee!' Lii had'e, 'Kristus nèi pa nii!' B'ole d'èno muu! ²² Era dèu do dèka, nga tèba kodo, nga lii, 'Yaa ke na d'ee, Kristus!' Era lema do lii, 'Yaa ke na d'ee, dèu ub'a ngati Deo.' Ae ne madalae do ta tao ri roo pake kuaha wango ta peluu dèu. La hèku-hèku ri roo ta peluu ne dèu Deo. ²³ Jaga-meniga ie muu! Uru nga dod'o dèka dae ne awe hedui-herui nee, èla ke muu pe pehewina uru ri Yaa."

*Lua dèka Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu
(Mateo 24:29-31; Luka 21:25-28)*

²⁴ Ta pedai teruu ke Yesus nga ana aj'a Noo, mihe ane, "Kiri moko ne awe hedui-herui nee, 'Do ta kerèba ne mada lod'o,

✧ **13:16** Luka 17:31 ✧ **13:19** Dane 12:1; Pengède pa Johani 7:14

Weo d'oke wèru.✠

25 Moto he keloro ti liru-bèla,
nga harièle kuaha do era pa liru-bèla,
kenyawu-nyela.'✠

26 Èla pe mi nahère, j'e'itu ngède ri dèu, ta Yaa d'ee, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu. Do ta puru Yaa pa d'ara merèmu ti liru-bèla. Do ta ngède ri harièle dèu ne kuaha nga mèu-megala Yaa!✠

27 Do ta pereda ri Yaa pa dèu pejuu Deo pa liru-bèla, ta la pekupu harièle dèu do èla pepili ri Yaa, ti èpa keb'ihu rai-wawa."

*Lod'o hedui-herui rutada lua dèka Yesus
(Mateo 24:32-35; Luka 21:29-33)*

28 Ta pedai teruu ke Yesus, mihe ane, "Èbe ri Yaa ne lii pehèku pa aj'u do muri. Kiri lara ke ne rèu, rutada hedèka ke wèru wadu. 29 Mi nahère lema, kiri ngèdi ke ri muu ne lod'o hedui-herui do dèka nee, mii do èla pepika ri Yaa pa muu ngine, rutada ta ne awe dèka Yaa umu ke. 30 D'èno pe woie! Ti harièle dèu do muri mada pa awe na d'ee, era ko dod'o made, pa awe dèka ne lod'o hedui-herui ène. 31 Maji liru-bèla nga rai-wawa ta ele ta mèra, tapulara lii pedai Yaa na d'ee, peloro hape la lod'o namii-mii."

*Lua dèka Yesus toi d'o ri he dèu he
(Mateo 24:36-44)*

32 Ta pedai rike Yesus, mihe ane, "B'ule d'o he dèu he do toi ne lod'o nga jaa dèka wari Yaa. Dèu-dèu pejuu Deo pa liru-bèla lema, toi d'o. Ri

✠ 13:24 Yesaya 13:10; Yeskia 32:7; Yoel 2:10, 31; 3:15; Pengède pa Johani 6:12 ✠ 13:25 Yesaya 34:4; Yoel 2:10; Pengède pa Johani 6:13 ✠ 13:26 Dane 7:13; Pengède pa Johani 1:7

Yaa le miha, toi d'o. Tituwata Ama Yaa we, ne do toi. ✧ ³³ Ri mi nahère ke, jaga ie muu, ri dod'o toi ri muu pèri ne awe dèka Yaa.

³⁴ Tui d'o ke ne awe, j'e lènga Yaa ti telora muu, do ta dèka ri ma Yaa wari. Mii dèu do lènga ti èmu, la rai do j'èu. Pereda ri noo pa dèu pee nga noo, lita pemoke pe'ie ne èmu-kemali noo. Peb'age roo ne j'èga he dèu-he dèu. Tèka lii noo pa mone jaga toka, ta jaga-meniga pe'ie, tade b'ale noo. ✧ ³⁵ Jaga muu nimèd'a-nilod'o, ri dod'o toi ri muu pèri ne awe dèka do muri èmu nee. B'ale mèd'a lod'o we, telora mèd'a we, nilod'o we, awe hèn lod'o we, toi d'o ri muu ta pèri ne awe. ³⁶ Ngita dèka noo nga hewèka, j'e abu muu nga b'èj'i pegoo-koko.

³⁷ Hèku, mi namii ne lii pedai Yaa pa muu, do ta pedai lema Yaa nga dèu do hewala he, lii ta, 'Jaga pe'ie muu, ta mate ne lod'o dèka Yaa.'"

(Mi nahère we, ne lii pedai Yesus nga ana aj'a Noo pa b'oyo Saitun.)

14

Mone kepai he kale pengee ta kèpe mena'o Yesus

(Mateo 26:1-5; Luka 22:1-2; Johani 11:45-53)

¹⁻² Èla pe mi nahère, ne mone ketèu pa kètu agama Jahudi he pee nga kale pengee ta kèpe mena'o Yesus. Ne d'èi roo ta pemade ke Noo. Tapulara pelii roo, mihe ane, "Taha ko! B'ole mèriai dii ne kèpe Noo, ri lod'o nga'a-kewèhu

✧ **13:32** Mateo 24:36 ✧ **13:34** Luka 12:36-38

he dèka ke. Ngita kèd'èilila ne dèu lowe he, ta pehala nga dii.”

Ne pedai roo mi nahère ri dae d'ue lod'o ke, ne lod'o nga'a-kewèhu unu do Jahudi, do tima ta pale ta 'Lod'o Paska' nga 'Lai Tao Nga'a Roti Dod'o Pake Ragi'. Pa d'ara lod'o nga'a-kewèhu na ène, pehenge awe do uru he, ama-èpu roo mèhu èni ti ihi rai Masir.✧

Mobèni do pehute èi loko wumèngi do rihi maha pa Yesus

(Mateo 26:6-13; Johani 12:1-8)

³ Pa rae Betania, era he dèu ne ngara Himo, do ie ti pèda kusta.

Awe do na ène, d'ai ded'o la lod'o nga'a-kewèhu, Yesus he kako la nga'a pa èmu Himo. Pa d'ara nga'a roo, dèka ke he dèu mobèni la pehapo nga Yesus. Dèka noo nga pèru hewue wob'uri do tao ti wowadu. Ne ihi noo, èi loko wumèngi do rihi maha keb'ue.* Ta pèko ke ri noo ne lakoko wob'uri nee. J'e pehute ne èi wumèngi ne ri noo la wukolo Yesus, rutada pekeb'ue ri noo Yesus.

✧ **14:1-2** Do Isra'el Mèhu èni ti Masir 12:1-27 * **14:3** Ne keb'ue èi loko wumèngi nee, hela'u nga gaji he dèu pa d'ara hewue tèu. Pa d'ara Alkitab lii Yunani, ne keb'ue èi wumèngi ne 300 'denari'. Ne ngara èi loko wumèngi ne 'nardos', ne tao ri dèu do uru he, ti amo aj'u wumèngi. Pa d'ara Alkitab lii J'awa, ne ngara noo 'narwastu'. Ne wob'uri nee, do paha ti wowadu. Ne keb'ue wob'uri ne lema, do maha. Pa d'ara Alkitab lii Yunani, ne wob'uri ne tao ngati wowadu, ne ngara wowadu nee, 'alabastèro'. Alkitab lii J'awa, ne ngara wowadu ne 'batu pualam'. Heleo lema *Luka* 7:37-38.

⁴ Era lema pa ène do pèri dèu do nga'a hela'u nga roo. Ta ngède ne j'èga mobèni na ène, kura pa d'ara ke roo, j'e pedai lii roo, mihe ane, “Hmm! Mobèni do mi namii mèra, pehore ele èi loko wumèngi do rihi maha na nii! ⁵ Rihi ie ta pewie we ne èi wumèngi d'ee, j'e pepale ne doi do ae ne pa dèu do kehia-gahara! Rowi ne keb'ue èi wumèngi d'ee, hela'u nga gaji he dèu pa d'ara hewue tèu.”

⁶ Ta lii ke Yesus pa roo, “B'ole pehedue ri muu mobèni na d'ee! Hane we noo. Mengèlu d'ara Yaa ne tao noo, ri èla ke ri noo pe pehute ne èi wumèngi d'ee pa ngi'u Yaa. ⁷ Do kehia he, do era loro hela'u nga muu. Hèku, nara muu ta ped'elo ruba d'ara nga roo helod'o-helod'o. Tapulara Yaa, tui d'oke ne era hela'u nga muu.✧
⁸ Umu ke Yaa ta made. Èi wumèngi do pehute ri mobèni na d'ee pa ngi'u Yaa, hela'u le ke ta lua pemoke Yaa d'ai ne made, mii pemoko rape ta lebe pa ngi'u Yaa. ⁹ Henge pe'ie, oo! Pa mii we ne Lii Hag'a D'ara Deo ne pepeke pa hari hewue rai-wawa d'ee, do ta pedae lema ne woie mobèni na d'ee. Mij'i ta toi ri harièle dèu.”

Juda pelii ta pewie Yesus
(Mateo 26:14-16; Luka 22:3-6)

¹⁰ Èla pe na ène, era he dèu ti do henguru do d'ue ana aj'a Yesus, ne ngara Juda Iskariot. Ta mèhu èni ke noo la kale ne mone ketèu pa kètu agama Jahudi he, mij'e ta la wie Yesus pa roo. Ta d'ai noo nga roo, ta pika ke ne lua dèka noo.

✧ 14:7 Ped'ire Wari Ruj'ara Muri Mada 15:11

¹¹ Rihi mengèlu d'ara roo, ta rènge ri roo ne lii pedai Juda. Ta pejaji ke roo, “Ki kewie ri èu Yesus pa j'ii, ta ma'e ma ri j'ii pa èu.” Ta mèhu èni ke Juda, j'e kale uku mi namii ne j'ole Yesus pa roo.

*Yesus nga'a-kewèhu Paska nga ana aj'a Noo
(Mateo 26:17-25; Luka 22:7-14, 21-23; Johani
13:21-30)*

¹² Ne lod'o na ène, lèka pa lod'o petari ti lod'o nga'a-kewèhu unu do Jahudi. Hèku, pa lod'o na ène, patima roo ta wob'o roti dod'o pake ragi, nga tèb'u ki'i-j'awa. Ta dèka ke ana aj'a Noo he la keb'ali pa Yesus, mihe ane, “Ama. Lod'o d'ee, lod'o nga'a-kewèhu Paska. Hèku, ne d'èi Ama, pa mii ke j'ii ne era pemoko ta nga'a-kewèhu Paska tuu dii?”

¹³ Ta pejuu ke ri Yesus do d'ue ana aj'a Noo, mihe ane, “Uru ko muu la d'ara kota. Pa nii, ta pehapo muu nga he dèu momone do nga hape èi pa d'ara guhi wo naiki. Pedute we noo ri muu.

¹⁴ La èmu na mii noo ne maho, pedute ri muu. Pika muu pa muri èmu nee, mi nahee: ‘Ama! Ama Guru unu j'ii ta ami era pa Ama, ta pake ta nga'a-kewèhu Paska nga ana aj'a Noo he.’ ¹⁵ Do ta peke ri noo hewue kama do bèla pa d'èia ène. Do èla ke pe pemoke ri noo ne kama ène. Hèku muu d'ue la pemoko nga'a we!”

¹⁶ Ta pekèd'èike roo d'ue la d'ara kota. Pa nii, ta pehapo ke roo nga harièle lai do pedai Yesus. Ta la pemoko ke ri roo harièle, mij'e ta nara Yesus ta nga'a-kewèhu Paska pa ène. Ta la pedoa ke ri roo Yesus he.

¹⁷ Ta jèna lod'o, ta maho ke Yesus nga do hen-guru do d'ue ana aj'a Noo la nii. ¹⁸ Mejèd'èiroo

ta nga'a hela'u-la'u. Pa d'ara nga'a roo, ta lii ke Yesus, "D'èno ri muu, ee! He dèu ti telora muu do ta la pewie Yaa pa dèu do hewala."✧

¹⁹ Ta rènge ne lii na ène, ta hedui pengee ke roo. He dèu-he dèu roo ne keb'ali pa Yesus, mihe ane, "Mage ta yaa, ne dèu do ane Ama nee?"

²⁰ B'ale ri Yesus, "Dèu do pehèb'u roti la d'ara mago hela'u nga Yaa, noo ke, ne do ta pewie Yaa.

²¹ Henge, ee! Yaa d'ee, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu, do ta made tèra pedutu do hure d'o b'uke. Jaga! Ne dèu do pewie Yaa d'ee, do ta hape ri noo ne hoe ihilaka! Rihi ie noo ta b'ole metana ri ina noo!"

Pika Yesus, roti nga èi ago lua pehewe ne Noo (Mateo 26:26-30; Luka 22:14-20; 1 Korintu 11:23-25)

²² Pa d'ara nga'a roo, ta d'ede ke ri Yesus ne hewue roti, j'e peha'e lii ie ae pa Deo. J'e pipe ri Noo pema'e ne roti nee, j'e j'ole pa ana aj'a Noo he. Ta lii ke Noo, "Ne roti na d'ee, ngi'u Yaa ke. Hème we, j'e nga'e."

²³ Èla pe na ène, ta èbe ke ri Noo ne galaa do ihe ri èi ago. Peha'e lema Noo lii ie ae pa Deo. Ta j'ole ri Noo ne galaa ne pa ana aj'a he, ta nginu.

²⁴ Ta lii ke Noo, "Èi ago na d'ee, raa Yaa ke. Raa do d'ute ta wie helama pa dèu do ae. Raa na d'ee, jad'èi hakahii ta do tobo ke ne lii jaji Deo. Hème we, j'e ngino.✧

²⁵ D'èno pe'ie ko ri muu! J'ari mèd'a d'ee, ad'o ke Yaa do ta nginu wari èi ago. Hape la awe Ama

✧ **14:18** Lii Wue-Waje 41:10 ✧ **14:24** Do Isra'el Mèhu èni ti Masir 24:8; Yermia 31:31-34

Yaa mejèd'èita pereda pa liru-bèla, j'e'itu ngino wari Yaa."

²⁶ Èla pe mi nahère, ta j'uka ke roo hewue lii lod'o ta pekelode ngara Deo. Ta mèhu èni ke roo mèd'a na ène la b'ojo Saitun.

Pika uru Yesus, ta Petu do ta pehile Noo

(Mateo 26:31-35; Luka 22:31-34; Johani 13:36-38)

²⁷ Pa d'ara nga nèru roo, ta lii ke Yesus, mihe ane, "Mèd'a nèb'o, harièle muu do ta perai j'e hane Yaa. Ri do era ke do hure d'o b'uke, mihe ane,

'Do ta pemade ri Deo ne mone b'ata nee,
ne ki'i-j'awa noo menyèla kebali-bali.'✧

²⁸ Tèra do ta made Yaa. Tapulara do ta muri wari Yaa. Ki muri wari Yaa, do ta uru Yaa nga muu la propensi Galilea."✧

²⁹ Ta pelawa ke Petu, mihe ane, "Ama! Maji le harièle dèu ta perai, j'e hane Ama, tapulara ad'o yaa!"

³⁰ Ta b'ale ke ri Yesus pa noo, "Petu! Henge ie, ee! Mèd'a d'e d'ènge, uru nga d'o d'ue awe manu ne tutu'oo, tèlu wari ke èu ne pehile Yaa."

³¹ Ta perui èni ke Petu, j'e lii noo, mihe ane, "Ad'o, Ama, ee! Ki made Ama, ta made hela'u ke yaa, nga Ama. Perai d'oke yaa ti nga Ama, nga pehile d'o Ama ri yaa."

Ihianga Petu he dèu-he dèu palii mi nahère lema.

Yesus heb'aj'a pa d'oka Getsemani

(Mateo 26:36-46; Luka 22:39-46)

³² Èla pe na ène, ta kako teruu ke Yesus he tade d'ai la hewue d'oka pa b'ojjo Saitun, ne ngara 'Getsemani'. Ta lii ke Yesus pa roo, mihe ane, "Mejèd'èiko muu ta mate Yaa pa d'ee. Ta la heb'aj'a pa nii ko Yaa."

³³ Ta pedoa ke, ta penau hela'u nga Noo, Petu, J'ako, nga Johani. J'ari ti awe na ène, noho ne ade-pengee Noo ketèna d'oke. ³⁴ Ta pedai ke Noo, mihe ane, "D'ai hedui ne ade Yaa. Mii do ta hèpo hengaa ke. Mejèd'èike muu ta jaga pa d'ee."

³⁵⁻³⁶ Ta nèru ke Noo hudi, j'e lèku rutuu Noo pa wurai, j'e heb'aj'a, mihe ane, "Ama tana! Ki do mèd'èihe pa d'ara Ama, b'ole made Yaa nga hape lua hedui-herui do mi nahee. Toi tèra ri Yaa, hari-hari lai do nara ta tao ri Ama. Kiri mèd'èihe pa d'ara Ama hore we pej'èu, ne hedui-herui na d'ee ti Yaa. B'ole jad'èi pedutu nga do d'èi Yaa, jad'èi we pedutu nga lua d'èi Ama."

³⁷ Ta èla pe heb'aj'a, ta b'ale ke Noo nga do tèlu dèu ana aj'a Noo he, tapulara era do b'èj'i luu. Ta pere ke ri Noo, j'e lii Noo pa Petu, mihe ane, "He, Petu!† Do luu ta bèj'i èu? He melila he we Yaa pa nii, taha le d'o ma hudi he muu ta jaga hela'u nga Yaa! ³⁸ Lure ko peweo ne namada èu. Kèd'èi j'e jaga hela'u nga Yaa! D'èi tèra ne ade muu ta j'ège lai do ie, tapulara rui d'o ne ngi'u muu. Rihi ie muu ta heb'aj'a, ngita j'era d'o muu, ki lèka ri ruhèku."

³⁹ Ta b'ale rike Yesus la heb'aj'a. Ta ami wari ke Noo pa Deo, ta b'ole hane Noo pehape hedui-herui na ène. ⁴⁰ Ta b'ale rike Noo nga ana aj'a

† **14:37** Era do b'uke pa d'ara Alkitab lii Yunani, 'Himo'. Himo nee, ngara do wala ti Petu.

Noo do tèlu dèu he. Era ke roo do luu ta bèj'i wari, ri rihi ke roo ne mengètu namada. Ta pereï ke ri Noo, i'a d'oke roo ne b'ale lii Yesus.

⁴¹ Ta hani ke roo ri Yesus, j'e b'ale la heb'aj'a ketèlu wari. Èla pe heb'aj'a, ta b'ale ke Noo la pereï ne ana aj'a Noo. Ane Noo, "He do bèj'i ko ma muu! Pengaha we ne b'èj'i. Kèd'èi Ne dèu do ta pewie Yaa, Dèu Rai-wawa do Petuu-petuu, hère ke. Awe na d'ee, ta ma kèpe ke Yaa ri roo, j'e la j'ole pa dèu do tao apa he. ⁴² Kèd'èiwe! Heleo muu la nii! Na hii ke ne dèu do ta pewie Yaa. Mai we dii la pehapo nga roo."

Yesus ta kèpe

(Mateo 26:47-56; Luka 22:47-53; Johani 18:3-12)

⁴³ Pa d'ara pedai lii Yesus, hèra d'ènge Juda nga dèu do rihi ae. Dèka roo nga pèru wela nga tubu, ta la kèpe Yesus. Dèka roo nga mi nahère, pedutu lii pereda mone ketèu pa kètu agama Jahudi he, guru agama he, nga dokepai-dokepai rae he. ⁴⁴ Do pika uru ke J'uda pa roo, mihe ane, "Heleo pe'ie ri muu! Naduu do hengè'o ri yaa, kèpe ri muu! Noo ke ne dèu do kale ri muu."

⁴⁵ Ta d'ai Juda la ène, mola noo nga Yesus, pelango ri noo, "Ama Guru!" Ked'ake ri noo, j'e hengè'o. ⁴⁶ Ta dèka ke ne dèu do ae he la kèpe Yesus.

⁴⁷ He dèu ti dèu Yesus he ta rèda wela ke, j'e pare pehèpo ne wodilu he dèu. Ne dèu na ène, ènu ri kètu mone ae agama Jahudi. ⁴⁸ Ta pedai ke Yesus nga dèu do la kèpe Noo he, mihe ane, "Mi namii? Pengee ri muu, Yaa ne mone b'ani?"

Ku dèka muu ma kèpe Yaa nga wela nga tubu?

⁴⁹ Helod'o-helod'o era ma Yaa nga muu pa Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo, b'ule d'o he dèu he do dèka la kèpe Yaa. Mai we, ma kèpe Yaa. Na d'ee, do lore do hure d'o b'uke ke.”[☆]

⁵⁰ Made ri meda'u ne ana aj'a Noo he. Ta hane ke Yesus, j'e perai roo.

⁵¹ Pa ène lema, era he dèu ana do ngèru, do pedute Yesus ti kej'unga. Era nga robo hij'i noo. Ta kèpe ke noo ri dèu he, ⁵² tapulara abo pa hij'i noo we. Pelai ti rihi meda'u, ta perai ke noo nga ihi wue, b'ule d'o nga b'ara pa ihi.

Èbe ri roo Yesus la nga mone hèpo kewèlu agama he

(Mateo 26:57-68; Luka 22:54-55, 63-71; Johani 18:13-14, 19-24)

⁵³ Èla pe na ène, ta èbe ke Yesus ri roo la èmu Kètu Mone Ae Agama Jahudi. Pa ène, era ke do peteni ne dokepai-dokepai he. Harièle mone ketèu pa kètu agama he, guru agama he, nga dokepai-dokepai rae. ⁵⁴ Ta d'ai ne èbe ri roo Yesus, Petu lema do pedutu mena'o ti kej'unga, tade d'ai la èmu Kètu Mone Ae Agama Jahudi. Maho noo hape la d'ara rae nee, la mejèd'èihela'u nga dèu do jaga do menyiru ai pa ène.

⁵⁵ Pa d'ara èmu d'ee, mone ketèu pa kètu agama he pedai lii nga dèu do majèd'èita hèpo kewèlu agama he. Harièle roo kale hakahii ta pehale Yesus, ri d'èi ke roo ta wole pemade Noo. Tapulara nara d'o lai nengaa ta mii hakahii. ⁵⁶ Ta

[☆] **14:49** Luka 19:47; 21:37

pedoa ke ri roo ne dèu do ae, ta hakahii ta pebue Yesus. Tapulara ne lii lolo roo pe'abu d'o he dèu nga he dèu.

⁵⁷ Era had'e ne hakahii do kèd'èita titu ta ped'èii pote, mihe ane, ⁵⁸ “Rèngi ri j'ii ne lii pedai dèu na d'ee, mihe ane, ‘Do ta pekelole ri Yaa ne Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo do j'ège ri ruai dèu rai-wawa. Èla pe tèlu lod'o, do ta pekèd'e wari ri Yaa ne Èmu na ène, nga dod'o pake ruai dèu rai-wawa.’” ✧ ⁵⁹ Tapulara pe'abu d'o ne lii lolo roo he dèu nga he dèu.

⁶⁰ Ta titu ke Kètu Mone Ae Agama Jahudi nee, pa hed'apa harièle dèu do mejèd'èipa ène. J'e keb'ali pa Yesus, mihe ane, “Ae ke dèu do kelaa pehed'apa nga Èu. Ta ngaa Èu ku pehèngo èni we?”

⁶¹ B'ale d'o ri Yesus he ub'a he. Ta keb'ali rike ne Kètu Mone Ae Agama Jahudi pa Noo, mihe ane, “Hèku ko Èu ta pika mola! Èu tèra ke na d'ee Kristus, Ana Deo do jaje rai uru ne?”

⁶² Ta b'ale ke ri Yesus, “Do petuu! Yaa ke na d'ee. Do ta ngède ri muu harièle ta Yaa, Dèu Rai-wawa do Petuu-Petuu, do mejèd'èipa liru-bèla pa ked'anga Deo. Rihi mone ae ne kuaha Noo! Do ta pèru pereda Yaa hela'u nga Noo. Èla pe na ène, do ta puru Yaa ti liru-bèla nga merèmu.” ✧

⁶³ Ta rènge ne lii b'ale Yesus do mi nahère, made ri bubu d'ara ne Kètu Mone Ae Agama Jahudi ène, tade hio ke ri noo ne b'aj'u do womeraì do pake ri noo. Ta pekaa ke noo pika pa dèu lowe do mejèd'èipa ène, mihe ane, “Teo

d'oke dii ta pake hakahii wari! ⁶⁴ Rèngi ke ri wodilu muu miha, Noo ma do pika wari èni mi nahère. Èla ke Noo pepai èni ta Ana ri Deo. Lii Noo d'ee, ta pe'ape ngara Deo! Pedutu petèka agama dii, ki era dèu do pale wari èni ta hela'u nga Deo, dèu na ène ta pemade! Ku, mi namii ne lai hèpo muu?"

Hèpo ri roo hari-hari, "Hala tèra ke dèu na d'ee! Hèku, ta wole made!"[☆]

⁶⁵ Èla pe mi nahère, ta kèd'èike do pèri dèu la hebue Yesus ri ilu. Wute ne namada Noo, j'e merèho. J'e lii roo, mihe ane, "Kiri Èu tèra ke mone ub'a Deo, hèku ko Èu ta pale ne ngara dèu do kud'e Èu!" Ta pereda ke roo pa dèu do jaga Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo, ta ma èbe Yesus. Ta èbe ke ri roo, j'e tèb'e b'ale-b'ale.

*Petu tèlu wari ne lii ta d'o tade Yesus
(Mateo 26:69-75; Luka 22:56-62; Johani 18:15-18, 25-27)*

⁶⁶⁻⁶⁷ Pa awe do na ène, Petu do mejèd'èita menyiru ai pa d'ara rae ène. Ta dèka ke he dèu mobèni, ènu ri Kètu Mone Ae Agama Jahudi, ngède noo ta menyiru ai. Pehod'e ri mobèni na ène, ne worèwu Petu, j'e kab'ali noo, "Ngine d'ee, èu era hela'u-la'u nga Yesus, do Nasare ène, we ad'o?"

⁶⁸ Ta b'ale ke ri Petu, "Ad'o! Ta ngaa èu ku lii mi nahère! Tade d'o Noo ri yaa." Èla pe na ène, ta kako ke Petu la titu pa toka rae nee. Pa d'ara awe na ène, ta tutu'oo ke ne manu.

[☆] **14:64** Kètu Agama nga Lua Petèka Agama 24:16

⁶⁹ Ta ngède rike Petu ri mobèni na ène. Ta pika ke noo pa harièle dèu do era pa ène, mihe ane, “Noo ke he dèu ti kejie Yesus!”

⁷⁰ Ta pehihi èni ke Petu, j'e lii, mihe ane, “Ad'o èu ta wuj'u! Tade d'o ri yaa dèu na nii!”

Tui d'o, era ri he dèu do hewala pa ène, lii la Petu, mihe ane, “B'ole pote èu ta ad'o do hela'u nga dèu na nii! Muu he, do Galilea, to?”

⁷¹ Ta pelawa rike Petu, mihe ane, “B'ani yaa ta hupa! Tade d'o ri yaa dèu na nii!”

⁷² Tatuu ne lii pedai noo, ta tutu'oo ke ne manu ta d'ue awe. Ta henge ke ri Petu ne lii pedai Yesus ngine, mihe ane, “Uru nga d'o d'ue awe manu ne tutu'oo, tèlu wari ke èu ne pehile Yaa.”

D'ai ne henge ri noo ne lai na ène, ta tangi oga-oga ke Petu.

15

Èbe ri roo Yesus la hed'apa Gubernur Pilatus (Mateo 27:1-2, 11-14; Luka 23:1-5; Johani 18:28-38)

¹ Rai j'ami ae, harièle roo do era pa era hèpo kewèlu hela'u lii ta pemade Yesus. Ta uj'e ke ne ai Noo, j'e èbe la nga Gubernur Pilatus. ² Ta d'ai nga gubernur, ta keb'ali ke pa Yesus, mihe ane, “Mi namii? Petuu tèra ke Èu ta duae do Jahudi?”

Ta b'ale ke ri Yesus, “Tèra. Petuu ke ne lii pali Ama Gubernur.”

³ Ta pedae ke ri mone ketèu pa kètu agama he nga gubernur, mihe ane, “Ad'o ke ta hudi we ne hala dèu na d'ee!” Ta nèj'i ke ri roo harièle ne hala Yesus.

⁴ Ta keb'ali wari ke gubernur pa Yesus, mihe ane, “Rènge d'o ri Èu ne lii pedai roo? Ae ke ne hala Èu, ne pika roo. B'ale ko ri Èu ta!”

⁵ B'ale d'o ri Yesus he ub'a he, tade madalae gubernur.

Hèpo ri Pilatus ta pemade Yesus

(Mateo 27:15-26; Luka 23:13-25; Johani 18:39—19:16)

⁶ Pa tima hewue tèu-hewue tèu, pa lod'o nga'a-kewèhu Paska Jahudi, dèu lowe ami pa gubernur ta gole he dèu ti d'ara èmu b'èdo, pedutu lii ami roo. ⁷ Pa awe do na ène, era he dèu do b'èdo, ne ngara Barabas. Ne kèpe noo do uru he, pelai ta pelawa nga do pereda Roma, nga pemade dèu. ⁸ Ri umu ke ne lod'o nga'a-kewèhu Paska, ku ae ke ne dèu do kako nga gubernur, la pekaa, ane roo, “Ama gubernor! D'ai ke pa lod'o kewèhu Paska. Ki ie he, gole wie j'ii he dèu ti d'ara b'èdo, pedutu tima.”

⁹ Ta keb'ali ke gubernur, “Naduu ke do ta gole ri yaa? Mi namii ki gole ri yaa ne duae do Jahudi d'ee? Hèmi muu, we ad'o?” ¹⁰ Pedai gubernur mi nahère, ne petuu he, do toi tèra ke ri noo, ta mone ketèu pa kètu agama he ne èbe Yesus nga noo, pelai ti rihi bubu d'ara nga Yesus.

¹¹ Ri mone ketèu pa kètu agama he, ubu made ne dèu lowe he, lii ta ami pa gubernur, mihe ane, “Wae d'o j'ii nga Noo! Gole we Barabas!”

¹² Ta keb'ali rike gubernur, mihe ane, “Ki mi nahère, ta tao mi namii ke ri yaa pa Yesus, do pale ta ‘duae do Jahudi’ na d'ee?”

13 Ta pekaa ke roo hari-hari, mihe ane, “Pemade we Noo! Raje Noo pa aj'u ketoe!”

14 Ta keb'ali ke gubernur, “Nengaa ke ne hala Noo? Pereha ri yaa, b'ule d'o Noo nga hala!”

Juu mèdu ne lii pekaa roo, “Pemade we Noo! Raje Noo pa aj'u ketoe!”

15 Mij'i mengèlu d'ara dèu lowe, ta gole ke Barabas ri gubernur, pedutu lai d'èi roo. Ta pereda ke ri noo pa dèu jaga he, ta la wèbe Yesus ri gui.* Ta èla pewèbe, ta èbe ke Yesus ri horod'ad'u, ta la raje mij'e ta made pa aj'u ketoe.

Yesus wuhe d'abe, j'e mare-d'ole ri horod'ad'u (Mateo 27:27-31; Johani 19:2-3)

16 Pa awe do na ène, ta nune ke Yesus ri horod'ad'u he la keb'èla kato roo.† Ta pedoa ke ne ihianga roo he batalion. 17 Ta pepake ke ri roo Yesus hewue b'aj'u merai do wo kelere mea, do tima ta pake ri duae he. J'e ènyo ri roo ne tèd'u ngati kelai aj'u do dudu. Petèd'o, j'e ènye peb'ère pa kètu Yesus. Ne tao roo mi nahère, ta mare-d'ole Yesus, ta mii d'ede he dèu duae do wiu, pepake tèd'u duae.

18 Ta mare-d'ole rike Yesus ri roo, ta petab'e nga Noo, mihe ane, “Helama pereda, Muri Mone, duae Jahudi!” 19 Hengaja roo ta peru'u èni pa

* **15:15** Horod'ad'u Roma he do pake gui do èpe ti kuri b'ada. Patima èpi heo. J'e èke ri rui do meriu, kiad'o ti temèru do meriu pa huu dari nee. Ki wèbe loro-loro ri gui nee, tala ne kuri dèu.

† **15:16** Ne era pee horod'ad'u he, patima ne pale pa d'ara lii Latin, ne ngara noo, *praetorium*. Ne benteng roo pa d'ara rae gubernur. Pedutu Alkitab lii Yunani, ne horod'ad'u do pekupu he, he *speira*, era do èna ngahu dèu he, hela'u nga he batalion.

hed'apa Yesus. J'e hebue-hebue ri ilu roo pa tanga mada Yesus. J'e wuhe d'abe ri aj'u pa kètu Yesus ri roo. ²⁰ Ta b'enya roo ne tao pa Noo, ta boke ke ne b'aj'u do womerai nee. J'e pepake wari ri roo ne b'ara pake Noo. Ta èbe ke Noo ri roo la tele kota Yerusalem, mij'e ta la raje ketoe Noo tade made.

*Raje peb'arèpa ri roo Yesus pa aj'u ketoe
(Mateo 27:32-44; Luka 23:26-43; Johani 19:17-27)*

²¹ Pa telora ruj'ara ti Yerusalem, pehapo roo nga he dèu do dèka ngati kota Kirene. Ne ngara noo, Himo, ama ri Aleksander nga Rufus. Ta maho kowe noo la kota Yerusalem, moko ta kèpe ri horod'ad'u he, j'e pehèhe noo ta pehape ne aj'u ketoe Yesus. ✧ ²² Ta nune-hèpe ke ri roo Yesus, tade d'ai la hewue era, ne ngara Golgota, ne hela'u mi 'era rui kètu'. ²³ Pa nii, do ta pengino ri roo nèb'o èi ago do menyilu do pehiwe ri ruaj'u, mij'e ta d'o rihi noho pèda. Tapulara wae d'o Yesus ta ngino. ²⁴⁻²⁵ Ta èla pe mi nahère, ta raje ke Yesus peb'arèpa pa aj'u ketoe ri roo. J'e petito ri roo ne aj'u ketoe nee, era wèba heo j'ami ae he. Ta pepili ode ke ne horod'ad'u he, mij'e ta toi ta nara naduu ne b'ara pake Yesus. ✧ ²⁶ Ta b'uke ke roo pa bèla papa, j'e raje pa huu aj'u ketoe, pemira wukolo Yesus, mihe ane:

“Na d'ee ke, Duae do Jahudi”

Na ène ke ne kepue hala ta wole Yesus. ²⁷ Pa ène lema, ketoe pemade ri roo do d'ue mone tao kenya'u nga apa-kerewe. He dèu pa heb'èka

ked'anga, nga he dèu pa heb'èka keriu Yesus.
 28 [Nahère, do lore do hure do b'uke ke, “Ne tao roo pa Noo, mii pa dèu do tao apa-kerewe.”]‡ ✧

29 Harièle dèu do lake j'ara ène, ngède Yesus do ketoe. Ta piku-piku kètu ke roo, j'e mare pemekae d'ara Noo ri roo, mihe ane, “Eeh! Ad'o Èu ke do lii, ta b'age pemenyèle ri Èu Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo, j'e pekèd'e wari pa d'ara tèlu lod'o, we ad'o?✧ 30 Hèku ko Èu ta puru ti kolo aj'u ketoe nee, mij'e bèla kètu Èu. Ki mi nahère, j'e'itu parahaj'a j'ii ta Èu tèra ke ne Ana Deo.”

31 Mi nahère lema, ne mone ketèu pa kètu agama he nga guru agama he, ne mare-d'ole Yesus, mihe ane, “Pehelama ri Noo dèu do hewala, tapulara nara d'o ta pehelama ne ngi'u Noo miha! 32 Do pika wari èni Noo, ta Noo ke ne 'Kristus', dèu do jaje ri Deo rai uru. Lii dèu do hewala, Noo ne Duae do Isra'el. Ki do petuu ke mi nahère, hèku ko Noo ta puru ti aj'u ketoe d'ee, mij'e ngède ri dii. Ki mi nahère, parahaj'a ke dii nga Noo.”

Hari do d'ue dèu do ketoe hela'u nga Yesus he, pedutu lema ta mare-d'ole Noo.

Lua made Yesus

(Mateo 27:45-56; Luka 23:44-49; Johani 19:28-30)

33 Pa awe do na ène, ta kerèba guru rai ke ne era na ène, rai nètu lod'o tade wèba tèlu mako lod'o. 34 Pa d'ara wèba tèlu, ta pekaa ke Yesus

‡ 15:28 Pa d'ara Alkitab lii Yunani do rai uru j'ara, ad'o do era ne ayat 28 na d'ee. ✧ 15:28 Yesaya 53:12 ✧ 15:29 Lii Wue-Waje 22:8; 109:25; Ma'u 14:58; Johani 2:19

pa d'ara lii Aram, mihe ane, “*Eloi! Eloi! Lama sabaktani?*” (Ki peb'ale pa d'ara lii rai dii, “*Wo Muri Yaa! Deo Yaa! Ta ngaa ke Ama ku naja kej'unga, j'e hane Yaa mi nahee?*”)✧

³⁵ Era do pèri dèu do umu pa ène, do rènge ne lii pekaa Yesus. Ta lii ke roo, “*Weh! D'èno ko ri muu. Nèi ke ri Noo ta pedoe Elia, mone ub'a ngati Deo do uru ne!*” ³⁶ Mèri-mèriai he dèu la èba boroo la pehèb'o pa èi ago do menyilu. Tèb'o ri kèji ne boroo nee, j'e pej'ole la kuri ub'a Yesus, mij'e ta hemuhe ri Noo, j'e lii, “*Mata ko! Heleo ko ri dii! Ngita dèka tèra Elia ma pepure Noo ti aj'u ketoe d'ee.*”✧

³⁷ Moko ta pekaa wari ke Yesus, j'e made.

³⁸ Pa d'ara Èmu Kepue Heb'aj'a pa Deo, era ne b'èla do perète ta pewate Kama do Mèu do Megala. Pa awe hèpo hengaa Yesus, ne b'èla mehèri ped'ue rai ti d'èia, hape la d'a'i.✧

³⁹ Pa Golgota, era he dèu kètu horod'ad'u do jaga, do titu pe'umu nga aj'u ketoe Yesus. Ta ngède ri noo ne lua made Yesus, ta keb'èdi ke noo. J'e lii, mihe ane, “*Wii! Tèra-tèra, Dèu na d'ee, Ana Deo!*”

⁴⁰⁻⁴¹ Pa ène, era lema do pèri dèu mobèni, do titu ti j'èu, do ngède ne lua made Yesus. Mobèni nahère, do tima ta pemoke Yesus he pa Galilea. Ne ngara mobèni he, Salome, Maria ti rae Magdala, nga Maria do wala (ri ina ri J'ako

✧ **15:34** Lii Wue-Waje 22:2 ✧ **15:36** Lii Wue-Waje 69:22

✧ **15:38** Do Isra'el Mèhu èni ti Masir 26:31-33

do ngèru, nga Yoses), § nga era ri ko mobèni do wala, do dèka pedutu Yesus hape la Yerusalem. ✧

Lua pedane Yesus

(Mateo 27:57-61; Luka 23:50-56; Johani 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Èla pe na ène, era he dèu do kale pengee ta d'èi ta pepure ngi'u Yesus ti aj'u ketoe. Ne ngara noo Yusuf, ti rae Arimatea. Noo lema he dèu ti telora mone hèpo kewèlu pa d'ara agama Jahudi. Noo he dèu, mone mola ngee. Noo lema pa d'ara ta mata ne dèka lua pereda Deo.

Made Yesus, lèka pa hari lèmi. B'èli rai nee, lod'o heb'aj'a do Jahudi. Ri harièle mii ke, ku d'èi ke Yusuf ta la pepure mèriai ne ngi'u Yesus. Ta peb'ani d'èlu ke noo, ta la ame ne ngi'u Yesus pa gubernur Pilatus. ⁴⁴ Ta rènge ne lii ami Yusuf mi nahère, ta hengodo ke noo, j'e lii, “Weh! Made d'ènge ke Noo? Ne pengee ri yaa, ad'o mi nahère.”

Ta pejuu ke ri noo dèu la pedoe ne kètu horod'ad'u do jaga. J'e keb'ali noo, “Mi namii we? Do made tèra ke Yesus, we ad'o?”

⁴⁵ Ta b'ale ke ri kètu horod'ad'u nee, mihe ane, “Made rai ngine heke, Ama, ee.” Ta rèngi ri gubernur ta do mi nahère, ta lii ke noo pa Yusuf, ta la èbe ne ngi'u Yesus.

⁴⁶ Ta pekèd'e ke Yusuf la Golgota. La pepure ri noo ne ngi'u Yesus ti aj'u ketoe. Ta wute ke ri noo ne ngi'u Yesus pe wo'ie-ie, ri b'èla do wiu, do maha keb'ue. Pa awe do na ène, ta èla kowe roo,

§ **15:40-41** Pa d'ara do b'uke pa lii Yunani, era had'e do b'uke ta 'ina ri Yoses', era lema do b'uke ta 'ina ri Yosef'. ✧ **15:40-41**
Luka 8:2-3

pe kei hewue ro'a naba ta tuu rae dare pa b'ojo wowadu. Ta hero'e ke ri roo ne ngi'u Yesus la d'ara ro'a ène. J'e riho ri roo hewue ne wowadu keb'èla do worena, la henèb'e ne ub'a ro'a ène. Ta b'ale ke Yusuf he.

⁴⁷ Pa awe na ène lema, Maria ti rae Magdala, nga Maria do wala (do ina ri Yoses ne), do pedutu hape la nii. Do toi woie ke ri roo d'ue, ne era peb'èj'e Yesus.

16

Yesus do muri wari!

(Mateo 28:1-8; Luka 24:1-12; Johani 20:1-10)

¹ Bèli rai, hari èna, lod'o heb'aj'a do Jahudi. Ta èla pejèna lod'o, ta pekèd'èike Maria ti rae Magdala, Maria do wala (do ina ri J'ako), nga Salome, la wèli èi loko wumèngi, do ta èbe roo bèli rai, la pihe ngi'u Yesus, pedutu had'a Jahudi.

² Rai j'ami ae lod'o Migu, ta pekèd'èike roo tèlu la rai dare Yesus. ³⁻⁴ Pa telora ruj'ara, ta pedai ke roo, mihe ane, “Weh! Naduu ke do ta ami ri dii, ta riho ne wowadu worena do henèb'e ub'a ro'a nee? Mèka d'o dii tèlu, ta riho ne wowadu ène!”

Ta d'ai roo la nii, ngède ri roo ne wowadu ne èla ke periho. ⁵ Ta maho ke roo la d'ara ro'a ène. Ta keb'èd'èiane ke roo, ri ngède ri roo he dèu do ngèru do mejèd'èipa heb'èka ked'anga roo, nga pake b'ara wo pudi kewa'a. ⁶ Ta lii ke ne do ngèru na ène pa roo, “B'ole meda'u muu! Toi ri yaa, ta muu he ma kale Yesus ti Nasare, do èla pe pemade ri roo pa aj'u ketoe. Pe'ee d'o pa d'ee, èla ke Noo pemuri wari. Mai ma heleo miha ri muu, ne era peb'èj'e ngi'u Noo. Pe'ee d'oke. ⁷ B'ale we

muu mèriai! La pika pa Petu he, ta èla ke Yesus pemuri wari. Nèi ke Noo do uru la Galilea. Do ta pehapo muu nga Yesus pa nii, mi namii ne lii pika uru Noo pa muu. Naa, b'ale we muu!"☆

⁸ Ta d'ai ne ngède ri mobèni he, ta d'o pe'ee tèra ke ne ngi'u Yesus, ta hengodo ke roo. Ta perai ke roo la tele. B'ale roo mèri-mèriai. Pedai d'o roo pa naduu-naduu pa ruj'ara, ri rihi meda'u roo.

*Yesus pehapo nga Maria ti Magdala
(Mateo 28:9-10; Johani 20:11-18)*

⁹ Rai j'ami ae lod'o Migu, Yesus pengèdi èni pa Maria ti Magdala, do ngèdi ta hud'èiti d'ara noo ri Yesus, pidu ngi'u wango. * ¹⁰ Ta èla noo pe pengèdi nga Yesus, ta b'ale ke noo la pika pa harièle dèu do ngèdi ta pedute Yesus. Do pee ko roo pa d'ara pekupu, nga hedui pengee he, nga pewewi èi namada ta henge ne lua made Yesus. ¹¹ Ta lii ke Maria pa roo, "Ta ngaa muu ku pee ko nga hedui? B'ole hedui ri ne pengee, èla ke Yesus pemuri wari! Do na d'ee kowe, pehapo ko nga yaa!"

Tapulara b'ale ri roo, mihe ane, "Weh! B'ole peluu j'ii ri èu!"

☆ **16:7** Mateo 26:32; Ma'u 14:28 * **16:9** Lii do b'uke pa d'ara buku lii Yunani do rihi uru, nga do rihi ie, pedèka pa ayat 8. Lii Ped'èii Ma'u, henèb'e nga d'ue kera'a ruj'ara: he èhi do merai (Markus 16:9-20), nga he èhi ri do b'ab'a (Markus 16:9-10). Pedutu lii do mèu d'ara, do toi woie ne lii ped'èii Ma'u na d'ee, hari d'ue kera'a ruj'ara nahee, b'uke leto we. Tao ne lai henèb'i na ènetèke (b'uke) pa era do pedèka rai. Hari d'ue lii ped'èii j'ara lua muri wari Yesus ti made mada, nga lai do ta j'èga ri dèu do parahaj'a pa Yesus.

*Yesus pengèdi èni rii pa do d'ue dèu
(Luka 24:13-35)*

¹² Èla pe na ène, era do d'ue ana aj'a Yesus do kako la hewue rae. Pa telora ruj'ara, ta dèka ke Yesus la pengèdi èni pa roo d'ue. Rowi do wala ke ne hia Noo, hèku ue ta tui hudi ne tade ri roo. ¹³ Ta b'ale ke roo d'ue, la pika pa ihianga roo, "Weh! D'èno ko ri muu! Ngine d'ee, pehapo Yesus nga j'ii pa ruj'ara!"

Tapulara ne lii ihianga roo harièle, "Weh! B'ole peluu j'ii ri muu!"

*Yesus pengèdi èni pa harièle ana aj'a Noo
(Mateo 28:16-20; Luka 24:36-49; Johani 20:19-23; Muri Mada Dèu Pejuu Yesu 1:6-8)*

¹⁴ Èla pe na ène, pengèdi èni rike Yesus pa do henguru he dèu ana aj'a Noo, pa d'ara mejèd'èita nga'a roo. Ta b'ani ke ri Noo, mihe ane, "Weh! Rihi kètu wowadu muu! Dèu ta pika pa muu, ta do ngède ke Yaa ri namada roo miha, parahaj'a d'o muu! Ane muu, ta peluu muu. Na d'ee, ne ke Yaa ma hed'apa muu. Èla tèra ke Yaa pemade, tapulara do na d'ee, ne ke Yaa do muri wari! Naa, heleo ri namada muu miha.

¹⁵ Hèku, na d'ee, kako we muu la èpa keb'ihu rai-wawa d'ee, la pepeke pa harièle dèu ne Lii Hag'a D'ara ngati Yaa.☆ ¹⁶ Naduu do parahaj'a nga Yaa, j'e do herani ke, do ta wie ri Deo ne helama pa noo, mij'e nara noo ta muri loro hela'u nga Deo pa liru-bèla. Tapulara naduu dod'o parahaj'a, do ta nara ruwoló noo, ta hane loro noo ri Deo pa tele. ¹⁷ Ne dèu do parahaj'a pa

☆ **16:15** Muri Mada Dèu Pejuu Yesu 1:8

Yaa, do ta tao ri roo, ae kera'a rutada madalae, mij'e ta toi ri harièle dèu, ta kuaha do era pa roo dèka ngati Deo. Unupala he roo, do ta nara roo ta hud'èiwango nga ngara Yaa. Do ta wie ri Deo, ta i'a pedai lii pedai do wala, dod'o toi ri roo. ¹⁸ Kiri ta hib'i ri dob'oho do nga raho, kiad'o lèka ta nginu raho roo, ihilaka d'o roo. Ki tèka roo wolaèba pa wukolo dèu do pèda, ta ie ma ne dèu ène."

Yesus ta d'ede la liru-bèla

(Luka 24:50-53; Muri Mada Dèu Pejuu Yesu 1:9-11)

¹⁹ Ta èla Yesus pepedai lii nga ana aj'a Noo he, ta d'ede ke Noo ri Deo la liru-bèla. Pa nii, jad'èi Noo ta ai d'anga Deo, mejèd'èi Roo hela'u ta pereda.*

²⁰ Ta èla pe mi nahère, ana aj'a Noo he, pedute ne lii pereda Noo. Pekèd'èiroo la harièle keb'ihu rai la pepika Lii Hag'a D'ara ngati Yesus pa harièle dèu. Ta wie ke ri Deo pa roo, ne kuaha ta tao ae kera'a rutada madalae do èla pewie ri Yesus. Ae tèra ne dèu do parahaj'a pa Yesus, ri ne Lii Haga D'ara na d'ee, do petuu.

LUA HENÈB'E LII PED'IRI MA'U, PEDUTU DO HURE DO B'UKE DO WALA

(9) Ta d'ai ne do tèlu mobèni he ta pe'abu nga Petu he, ta ped'èii ke roo harièle j'ara lua do

* **16:19** Muri Mada Dèu Pejuu Yesu 1:9-11

ngèru do pedai lii nga roo pa rai dare ne ngine. †
(10) Moko ke Yesus miha pereda pa ana aj'a Noo he, lita kako la pepeke ne Lii Hag'a D'ara ti Noo la hari-hari era, hape la èpa keb'ihu rai-wawa. Lii Hag'a D'ara na d'ee, do pika ruj'ara ta Deo do ta wie helama pa harièle dèu ti hala-ludu roo, mij'e ta nara roo ta muri mada peloro nga Noo.

Lii Hag'a D'ara na d'ee, do petuu tèra. Ri do mi nahère ke, ku pee noo ta era loro, hape la lod'o na mii-mii.

† **16:9** Lii do b'uke pa d'ara buku lii Yunani do rihi uru, nga do rihi ie, pedèka pa ayat 8. Lii Ped'èii Ma'u, henèb'e nga d'ue kera'a ruj'ara: he èhi do merai (Markus 16:9-20), nga he èhi ri do b'ab'a (Markus 16:9-10). Pedutu lii do mèu d'ara, do toi woie ne lii ped'èii Ma'u na d'ee, hari d'ue kera'a ruj'ara nahee, b'uke leto we. Tao ne lai henèb'i na ènetèke (b'uke) pa era do pedèka rai. Hari d'ue lii ped'èii j'ara lua muri wari Yesus ti made mada, nga lai do ta j'èga ri dèu do parahaj'a pa Yesus.

Ma'u
The Good News According to Mark in the Hawu
language of Indonesia
Injil Menurut Mark dalam bahasa Hawu

copyright © 2016 Unit Bahasa dan Budaya

Language: Hawu

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

076ce1f8-d274-5e3d-b701-3d08b4df48c4